AL LIAMM

Tir na n-òg

NIVERENN

15

Eost

1949

E gwerzh e ti AL LIAMM-TIR NA N-OG

NOMENOE-OE, oberenn vrudet Jakez Riou, skeudennaouet gant Per Peron	**360 lur**
AR C'HORF DINDAN DREID VA ZAD KOZH, gant Roparz Hemon, skeudenn gant P. Peron	50 lur
ROLL ANVIOU - LEC'HIOU BREIZH - UHEL, gant T. Jeusset	20 lur
NIVERENNOU AL LIAMM : 1, 2, 3, 4, pep hini	**60 lur**
5	75 lur
Ar 5 Nnn kentañ	**300 lur**
NIVERENNOU AL LIAMM - TIR NA N-OG : 6, 7, 8, 9, pep hini	**90 lur**
10, 11, p. h.	**120 lur**
12-13	**180 lur**
Ar 7 Nnn	**700 lur**
NIVERENNOU TIR NA N-OG : 1, 6, 7 (rummad kozh) p. h.	**60 lur**
2, 3, 4, 5 (rummad nevez) p. h.	**60 lur**
Ar 7 Nnn	350 lur
PREMIER COURS DE BRETON DE KER-VREIZH, gant Andrev Daniel	**120 lur**
BRETON NATIONALISM, embannet gant Strollad Broadel Kembre	**90 lur**
A NEW CORNISH-ENGLISH DICTIONARY, gant R. Morton Nance	**600 lur**
CORNISH SIMPLIFIED, gant Caradar	**200 lur**
THE STORY OF THE CORNISH LANGUAGE, gant Caradar	**75 lur**
NEBES WHETHLOW BER, gant Caradar	**150 lur**
WHETHLOW AN SEYTH DEN FUR A ROM, gant Caradar	**150 lur**
AR PEMP LEVR KERNEVEK	1100 lur
GERIADURIOU HA YEZHADURIOU IWERZHONEK, (marc'hed-mat)	
DEIZIADUR 1950	15 lur

Lakaat 10 % ouzhpenn evit ar mizoù

AL LIAMM

Tir na n-óg

Eost 1949

120

TAOLENN

Marv an Tad Vallée, *Ronan Huon* 3

Peder barzhoneg, *gant X...* 5

Barzhoneg e miz du, *Ronan Huon* 7

Teir barzhoneg, *Per Denez* 8

Davet ar vro, *Yann Blerger* *12*

Gaovan hag an den gwer, *Roparz Hemon* 15

Rom an aotrou person, *Fañch Elies* 37

Itron Egughi, *tr. Per Denez* 44

En eñvor da Veven Mordiern, *Kerlann* *51*

Friedrich Nietzsche hag e gelenn, *Remont Jestin* 54

Ni hag an istor, *R. K. D.* *67*

Roperzh Bruce, *Rojer Gaudaire* *70*

Ar manaveg, *Juan y Geill* *76*

Teir c'hanaouenn, *Maodez Glanndour* 79

Hor yezh 82

Notennoù 87

MARV AN TAD VALLÉE

Edo niverenn diwezhañ ar gelaouenn dindan ar wask p'hon eus klevet kelou marv Frañsez Vallée. Dorn ouzh dorn e-pad e vuhez gant Meven Mordiern, n'en deus ket bevet pell warlerc'h e vignon. Skrivet en doa dimp ul lizher fromus da geñver e varv ha tri miz goude e oa e dro dezhañ.

Aet eo an Tad Vallée da anaon er sioulder evel en doa bevet : d'ar c'hentañ a viz Mezheven goude resev ar gomunion diouzh ar beure e kave d'an dud a rae war e dro e chome beu-

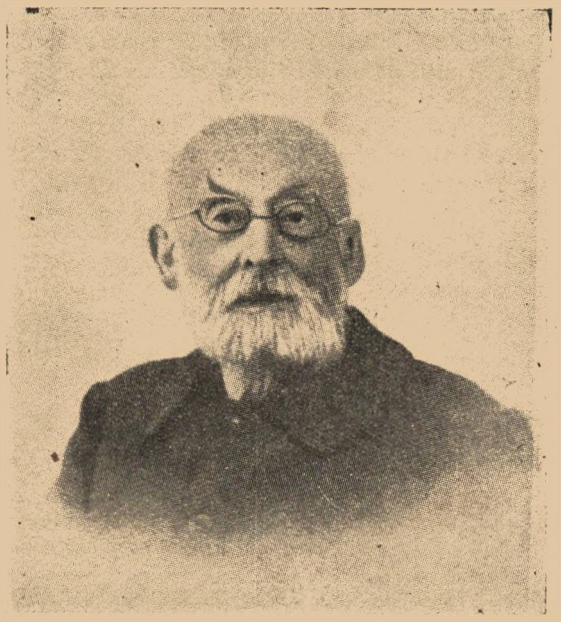

zet en e bedennoù. E gwirionez aet e oa kuit ar paotr kozh davet Doue. Evel e vuhez, evel e varv, e voe sioul e zouaridigezh, ouzh e ambroug d'ar vered e oa e diegezh, nebeut tud eus kêr, un toullad Bretoned deredet evit enoriñ tad ar yezh. War an arched un torkad bleuñ hag ur gurunenn bleunioù kinniget gant Kelc'h Keltiek Roazhon ha gant Strollad ar Seizh Breur a ziskoueze doujañs ar Vro dezhañ. Beziet eo bet e bered Sant Mikael e Sant Brieg, ur brezegenn skrivet gant Dirnador a voe lennet war e vez.

Teir gwech bennak ez eo degouezhet ganin gwelout Frañsez

Vallée e Sant Laorañs p'edon war va studi e Roazhon. Soñj mat am eus eus ur sulvezh ma oamp aet, pemp ac'hanomp, da Sant Laorañs goude kreizteiz, pep hini e c'heriadur bras gantañ evit ma vefe sinet gant Vallée. Eno e veve en ospital ar re gozh, en ur gambr vihan, gwenn he mogerioù : ur gwele bennak, un daolig, hag an Tad Vallée azezet en ur gadorvrec'h. Ken fromet e voemp da gentañ ma ne gredemp ket komz, dre m'hor boa aòn ivez e oa un tammig re c'hwezh al levrioù gant hor brezhoneg c'hoazh.

Daoust d'e gorf bezañ klañv, e zaoulagad a oa bev adrek e lunedoù ha pa ouezas e studieñ ar c'hembraeg e kemeras ul levrig a oa war e daol-noz, « Cymru'r Plant » e oa, hag eñ da reiñ din ur gentel war ar c'hembraeg.

O vezañ ma teue doall ha bouzar gant an oad, nav bloaz ha pevar ugent e oa pa 'z eo marvet, en doa desket skriverezhañ ha bemdez e pleustre war ur bajenn vrezhonek.

Aberzet en deus Vallée e vuhez d'ar brezhoneg kerkoulz hag e beadra, peogwir e werzhas un ti evit moulañ e c'heriadur bras. Gwir soudard ar yezh, Vallée a voe ur skouer a zalc'husted hag a emroüsted.

Spi hon eus e talvezo ar skouer-se da galz a Vreizhiz kar-obro hag a chom a-wechoù re ziseblant ha re bell eus ar stourm en deus renet hag a fell dimp ren war e roudoù.

Ronan Huon

PEDER BARZHONEG

gant X...

BEVENN

En a-dreñv 'vel ur park en e gousk er pardaez
Klozet, ar bloavezhioù, ha dirazon koroll
Ar garantez, mor hañv dianav, bed an daou
'N e zonañ an Ankou, 'n e bellañ 'n Inizi.

HUNVRE

Mouezh bell ar bleiz e koad an noz
Huñvre, stivell bed kuñv an dour,
Huñvre, tasmant distumm hemañ
O klask hennezh oa ouzh e glask
E koad an noz.

SANT YANN

Douar estren, moged an tren, stêr he lamm gwenn,
Den ar stèr hag an tren, den an douar estren,
Koumoul hag a rede dindan an noz e strad al lenn,
E strad lenn ar brezel dic'hlannet eus an trec'h,
Koumoul, Mari dinamm, a rede derc'hent dec'h,
Koumoul butun ar soñj, Mari, merc'h flamm, a dec'h.

ESTOS CREEN

Ha p'he dije klasket,
Deskiñ dre eñvor dremm e vro 'n e benn,
Puñs ar c'hentañ « ni », menez gwenn e nerzh,
Aber marellet ar sadorn da noz,
Ha chapel ar sul kluchet traoñ ar roz,
Ha p'he dije nijet,
War askell du-glaou nàer an amzer
Davet pennoù-tir levenezioù berr
Anvet hañv pe c'hoañv pe a-benn emberr,
Diviet, tizh warni, faezhet, o kouezhañ,
Hag e vije bet o sevel,
Istribilhet ha beuzet kant gourhed,
Lugern atlantel ar spered,
Souezh ul loar rous don o morioù marvel.

BARZHONEG E MIZ DU

gant RONAN HUON

« And the lovers lie a-bed
With all their griefs in their arms. »
Dylan Thomas.

En nozioù
p'emañ gourvezet an amourouzien
o holl damalloù en o divrec'h,
p'emañ c'hwiban trenioù a c'hoanagoù
o vervel en eñvor
hon divskouarn,
p'emañ ar parrezioù erc'h kousket
dindan o bec'h
a bec'hejoù ;
p'emañ mouezhioù pluñv
ar malzennoù gwenn
o tiskenn
eus gloan dumek ar c'houmoul ;
e veilhan
n'eo ket 'vit 'n Anaon
em c'hambr yen
gant pezhioù bleunioù ruz, forc'hek
war ar paper moger,
en ur vro dianav din
e-touez tud n'int ket va breudeur.
Evidon e veilhan
hag un nebeut tud
— n'anavezan ket —
va breudeur,
o c'hortoz bemdeiz
un dra na zeuio ket
'michañs,
n'ouzon dres petra.
D'an eur ma varv
an trenioù a c'hoanagoù
en eñvor hon diskouarn.

lañ a viz du 1948.

TEIR BARZHONEG

gant PER DENEZ

EZVEZANS

Aet on da noz
D'azezañ e don ar salig izel
E-lec'h m'on bet, sûn zo,
Ganit.
Ar geneiled a oa eno, laouen,
Hag a gane, evel a-raok,
Hag a c'hoarzhe.
Evel a-raok e teve an tantad er siminal vras
Hag a daol da daol ez ae ar vatezh
Hegarat atav he mousc'hoarzh.
Troellennoù ha treustoù ruz.
Sked ar goulou o tameuc'hiñ war vurioù mouk.
Stirlink ar gwer.
Ur paotr e vec'h e dargreiz ur plac'h.
Un all o lenn.
Ken heñvel.
Hag hir on chomet
Oc'h evañ
Va-unan-penn.
... Plac'hig ?...
Ha distro on,
A-sklok ar pavezioù,
A-dreuz yender ar ruioù sklas,
Ker yen, o, ker yen,
Tommoc'h c'hoazh eget va c'halon, avat :
Rak ne oas ket eno.

KELEIER ?

An anken eürus,
Rak sed e drolinenn e penn all ar straedig.
Fromañ 'ran
Pa glevan harzh va c'hi
O kemenn en deus graet un ehan 'tal va dor.
Ul lamm,
Holl-enkrezet.
Unan 'vo din, hiziv ?
Ha gwelout a welin he skritur glas eeun war ar c'holoenn [wenn,
Goloenn gevrinus a rogin gant pres bras,
A virin marteze ur pennad dizigor,
O kemer plijadur gant talm blin va c'halon.
Trouz teñval va fazioù war ar skalierig prenn
Ha stlej va botoù-koad war grouan al liorzh.
Glav a bil.
Soublañ a ran va fenn.
Ar c'hi, en e logell,
A riglos a-nebeud e lagad kouskedik
Hag a souch adarre e-barzh ar gloanaj tomm
Gant un dic'hwezhañ trumm
O welout eo me.
Stirlink an norig-houarn.
Ne sellan ket, kentizh,
Ne gredan ket sellout.
Tastournañ gant va dorn.
Gleb int, o korlezañ.
Ha sed :
Glas-mouk hag arvelen.
Netra 'vidon.
Un devezhiad nevez en arvar ar gortoz.
Gwell marteze...
Hag unan 'm bo arc'hoazh ?

KANENN DA ZAHUD

Setu m'out aet, plac'h va ene,
Pell-pell tramek ar mor kevrinus eveldout,
Ouzh va lezel va-un em buhez kozh
Bremañ digenvez ha dilevenez
P'am eus kollet ar blijadur ankenius da vout ez kichen
Ha da fromañ ouzh da gorf aloubus e wrez yaouank.
Ha padal n'out ket kuit, achantourez,
N'oulan ket e ves kuit :
Gwirvoudeloc'h, marteze, ha fromusoc'h eget da vezañs kig
— Hoalus evel bezañs ar gwag
A glever o zrouz hep gwelout o lañs —
E rankan faltaziañ da skeudenn hollgaret.
Amañ 'maout, tost-tost,
Tostoc'h eget biskoazh a-gent,
Ouzh va gronnañ, ouzh va leuniañ,
O steuiñ anneuenn va eurvezhioù skuizh.
Gant pep mouchad avel e teu da frond
Hag atav em divskouarn emañ son da vouezh,
Son da c'hoarzh a blege ken heneuz da vuzell,
A c'hwezhe em c'halon berv c'hoantoù dianav.
Ha war skramm va eñvor, splann ha spis ur sebez,
Ha ken bourevius-all dre o galv diamen,
Sed skeudenn da ziweuz
Kevrinleun o minc'hoarzh.
Plac'h da c'halloud diharz,
Benenn a reas din tañva,
Pa saven ez-lentek va selloù davedout,
Eurvad hag anken ar c'harout,
Dahud, ken pell ha ken tost war un dro,
Hag-eñ 'soñjez ennon, bremañ,
Pa 'z out du-hont e fru ha gwent,
Merc'h ar reier,
E-tal ar mor divent
Ha don ha padus ha dalc'hus eveldout —
E-tal ar mor kemmus e zremm
N'anavas den biskoazh e gevrin ?
Hag-eñ 'z eus em c'heñver ur soñjenn garadek
Er pennig kaezhik-se
— Ken anav ha ken dianav din ivez —
Ez pennig em bije kemeret kel laouen em daouarn

Ha tostaet ouzh va dremm-me,
Goustad, goustad, goustad,
Betek d'am anal meskañ gant da anal,
D'am gweuz kejañ gant da weûz,
Ha d'am selloù dizoleiñ, e gellder rinus da lagad,
Kevrin da ene bamus e gaerder.
He petra 'viras ouzhin, petra, d'az priata,
Da larout ar gerioù o defe graet, mat pe fall, hon tonkadur,
O defe graet hon doan hag hon hoalvat ?
Lentegezh ? Pe kentoc'h youl ur boud hollc'hallus
A venne az karfen hep goanag,
E ve va c'harantez, 'vel pep tra all, c'hwitadenn ?
Marteze, plac'hig, az pije anzavet,
Stok da vruched ouzh va bruched,
E oa ennout evel ennon
Tan ha c'hoant hag hiraezh.
Va dizarbennet az pefe, marteze c'hoazh,
O troc'hañ trumm red aour va huñvre,
Ouzh va lezel gloazet met didouell.
Ne voe etrezomp, avat, na pok na stardadenn,
Hag eno e choman,
Faezh ha foll ha kozh,
Netra mui em c'halon nemet keuz,
Keuz divent d'ar baradoz a zamwelis
E levenez da eneb.
O Dahud ! Merzheriañ 'rez va ene,
N'az kollin ket, avat !
Atav 'vezi ennon,
Kaer, broudus ha kevrin-leun,
Levenez ha glac'har peurbadus d'am c'halon
Ha bemdez e rankin
Evel ma ris bemdeiz
Aba 'r beurevezh sklaer m'anavis da vousc'hoarzh
(Tomm 'oa er-maez, ha te o tont fresk-holl
Ez prozh shañv gant bleunioù)
Boureviañ va spered em enklask diziwezh
Hag aner, siwazh, aner :
Hag am c'harjout ?

PER DENEZ.

DAVET AR VRO

gant YANN BLERGER

« *If thou couldst, doctor, cast the water of my land, find her desease...* »
(Macbeth V. 4.)

Me zo en hent davet ar vro,
Ha deiz ez eo.
E-biou meur a lev 'ya,
Ha noziñ 'ra.
Plac'h yaouank kaer 'tont 'n ur zañsal
— A va Doue ! —
En he dremm goant daou doull teñval,
Ha deiz a oa ha noziñ 'rae.
Pelloc'h o fronal en avel,
Banneù o choug hag aer-heñvel
Emañ ar c'hezeg o krenañ,
Karr hag alar a chom a-za,
Ha deiz a zo ha noziñ 'ra.
Atao gant 'n hent, hevelep tra !
Teir mamm a zeuas em arbenn,
Hag erru on,
Oc'h ober ac'hanon o mab,
Ha souezh ennon.
Va mamm din-me 'vat a welis,
Va mamm din-me 'vat a c'halvis,
Hogen he deus-hi lavaret :
Hemañ, n'em eus ket e c'hanet !
Hag an noz a gouezh a-dammoù
War ar menez, war an hentoù.
En diabell ne glever mui
Morzhol ar gov o tassoniñ,
Na yar er porzh o c'hragennat,
Na loen er staol o vruhellat.
Ouzh tu an dremmwel ne glever
Nemet rodoù o wig-a-wag,
Nemet wig-a-wag rodoù 'zo.
War hent an nec'h em eus gwelet
Un interamant war-bouez brec'h,
Tud mezv-dall ouzh e heuilhañ,
Ar veleien, ker bras spontet
'Dreuz ar parkeier 'n em silañ.

War hent an traoñ, tri c'harr gwintet,
Er c'harr kentañ tri c'hilhog gwenn,
En eil o c'hrosmolat teir gwizh
Hag en trede seizh krouadur
'N o dron gant peb a vi iskis.
'N heol morglañv ha mell- heñvel
O ruzata dres an dorgenn,
Ar chas o skarañ war-eeun,
O klask e dapout en o dent.
Barzh ar vered, bezioù digor,
Er foñs anezho, dindan guzh,
Ar vugale, daoulagad ruz,
Hag ar mammoù, war lann Gerlor,
Da vrug ha balan a ro bazh,
Ha 'lak da redek ar gedon.
'Barzh an ti-skol meur a vamm-gozh,
Brozhioù eured en o c'herc'henn,
Gronnet en-dro d'ar vestrezig
Aet he liv diwar he dremm.
Barzh an iliz, kordenn ar c'hloc'h.
'N he c'huilh war al leur a zo troc'h.
Hag ar c'heler n'eus ken aneï,
Goullo ar garnel, skubet mat.
Ha koumoul lug o skuilhañ noz,
Ha neñvoù sklaer o skediñ brav,
Hag an dud, 'n ur vont, a dremen
Diouzh an noz du e-barzh an deiz
Ha diouzh an deiz 'barzh an noz du.
Ha war an traezh em eus gwelet
Liorzhourien ouzh skleur al loar
O plantañ puilh avalenned,
D'o gwareziñ mañsonourien
'Sevel mogerioù rak ar gwag.
Pelloc'h, sturiet gant torchad-tan
Tud an Arvor, pleget o c'hein
Dindan bec'h glas ar rouedoù,
Ganto roeñvoù a-darafoù,
O pignat holl gant ar grec'henn.
Ha war an aod, tud an eured,
Tavet ar violoñs ganto,
Diwar an hent 'zo fazïet,
Emaint o klask o c'hêr gollet.
N'eus gour du-mañ 'vat a oufe
Anv eus ar gêr daonet-se.
'Barzh ar brôenn en he goazez,
'Mañ ar plac'h-nevez o ouelañ.

Ha diwezhañ tammoù an deiz
E don an noz 'zo goueledet.
Neuze e teu eus an tiez
'N o dilhad sul an dud gwisket
O tougen war al lien fresk
Kouignoù-amann tomm-poazh melen,
Hag int a-raok en hentoù bras,
O tastourniñ 'n deñvalijenn.
Gouleier zo o skediñ c'hoazh,
Kichen pep hini ur c'hlañvour
E-unan war e dremenvan.
Re nevez-c'hanet spouronet
A gri 'n o c'havel, reuzeudik.
Mañ an dremmwel o tregerniñ
Gant rodoù pell o c'hourikat,
A sko 'n heklev skiltr anezho
Tal an tiez o dorioù toull.
Ar gwigourad 'ya war wanaat.
Mervel a ra,
'Glever mui tra.

Ruven, 13-XII-45,
25-III-48.

Gaovan hag an den gwer

lakaet e Brezhoneg Eeun

gant ROPARZ HEMON

Notenn

Ar romant-mañ a zo dezhañ ul lec'h dezhañ e-unan e-mesk romantoù ar roue Arzhur hag an Daol Grenn.

N'eus bet miret anezhañ nemet ur skrid, ur pezh-barzhoniezh saoznek eus ar pevarzekvet kantved, anvet « Sir Ga - wayne and the Grene Knight ». Ar pezh-barzhoniezh-se, berr a-walc'h, a dalv kalz muioc'h eget an darn vuiañ eus skridoù niverus Danvez Breizh. N'eus bet marteze savet netra kaeroc'h e saozneg a-raok amzer Chaucer.

Arabat krediñ koulskoude n'eus netra heñvel ouzh an istor-mañ, pa gaver istorioù o tennañ dezhañ, kalz pe nebeut, e kontadennoù meur a vro, da skouer en Iwerzhon.

Gawayne, Walwen, Walgannus, Walvanus, Gauvain, Gwalchmei, setu aze-darn eus an anvioù roet d'an niz eus Arzhur a anvomp amañ Gaovan (diaes-tre en em glevout diwar-benn an anv reizh da zibab e brezhoneg).

Ar skrid-mañ a heuilh dre vras ar skrid saoznek, hep bezañ tamm ebet un droidigezh strizh.

GAOVAN HAG AN DEN GWER

AR GOUEL È KAMELOD

Edo ar roue Arzhur e Kamelod da Nedeleg, gantañ meur a aotrou hag a itron hag holl varc'heion (1) an Daol Grenn. Gouelioù bras a oa ganto, ha kan ha dañsoù diouzh an noz. Eno oa ar wazed kalonekañ hag ar merc'hed kaerañ a oa bet gwelet biskoazh. Laouen oant holl, yaouank, eürusañ tud o doa bevet war an douar.

DEIZ AR BLOAZ

Dont a reas deiz kentañ ar bloaz, hag e rejont o gourc'hemennoù hag e rojont traoù kaer an eil d'egile. Ar merc'hed o doe kalz a blijadur hag a c'hoarzhas forzh, ken na voe poent mont da verennañ.

Ha neuze en em walc'hjont hag ez azezjont ouzh taol, Gwenivar ar rouanez er penn uhelañ, gwisket holl e seiz, koant da welout gant he daoulagad louet-glas.

Arzhur ne felle ket dezhañ debriñ a-raok na vije servijet ar re all, hag eñ laouen evel ur bugel. Kustum oa ivez da c'hortoz a-raok kregiñ gant e verenn ken na vije bet kontet dezhañ un istor eus amzer gwechall, pe na vije deuet ur marc'heg estren da glask en em gannañ gant unan eus e varc'heion.

Eno e oa, azezet e-kichen Gwenivar, ouzh he dorn dehou, Gaovan, ouzh he dorn kleiz, Agravan, o-daou nized d'ar roue. Neuze e voe sonet ar c'herniel ha hejet ar bannieloù, ha degaset ar boued war an daol. Ha kement a oa da zebriñ ma ne oa ket lec'h a-walc'h evit an holl bladoù. Pep unan a gemere ar pezh a blije dezhañ, hag e oa gwin ha bier da evañ kement ha ma kared.

AN DEN GWER

Edont gant o fred, pa zegouezhas e toull an nor un den spontus da welout, uheloc'h e vent eget n'eus forzh pe hini a oa eno, ken kreñv ha ken tev, ken hir e izili ha ken bras ma vije bet kemeret evit ur ramz, ha koulskoude ne oa nemet un den. Souezhusañ tra oa e liv, rak gwer e oa.

Gwer oa e zilhad, e borpant koulz hag e vantell, hag ivez

(1) marc'heg : den a renk uhel, hag a rae brezel war varc'h.

e vragoù. Gwer oa e c'houriz, gant mein liv glas outañ. Hag e varc'h a oa gwer ivez, bras ha kreñv, ha diaes da zerc'hel, zoken evit e vestr.

Iskisoc'h c'hoazh : blev an den a oa gwer, hag ur pezh barv gwer a oa ouzh e elgez, ken stank ha ken gwer hag ur bod-spern. Ar marc'h a oa gwer e voue (2) ha gwer e lost.

An den ne oa gantañ na tog-houarn, na sae-houarn, na skoed. Nemet e talc'he gantañ en un dorn ur brank gwer, hag en egile ur vouc'hal (3) lemm ha pounner, graet e dir, skeudennoù glas kizellet enni.

Dont a reas e-barzh ar sal hep diskenn diwar e varc'h hag hep saludiñ den. Ha setu ar c'homzoù kentañ a zeuas digantañ :

« Piv eo ar mestr amañ ? Me a garfe gwelout hennezh ha lavarout ur ger dezhañ. »

Hag e selle a-dro-war-dro ouzh an holl varc'heion, evel pa vije o klask an hini brudetañ.

Ar re all a selle ivez hag a zigore bras o daoulagad. Pezh a denne muiañ o selloù oa liv gwer an den hag e varc'h. Evelse e choment sioul, hep rannañ ger. Ar sal, ken trouzus araok, a oa didrouz bremañ, evel pa vije kouezhet ar c'housked en un taol krenn war an holl.

Met Arzhur, ar roue yaouank, atav e wad o virviñ, ne voe ket ken souezhet hag ar re all :

« Aotrou, » emezañ, « bezit deuet mat. Me eo ar mestr er c'hastell-mañ, hag Arzhur a reer ac'hanon. Diskennit diwar ho marc'h, me ho ped, ha deuit da zebriñ ganimp. Goude se e lavarot dimp petra a fell deoc'h. »

« Nann, » eme an estren, « n'eo ket da gaout boued on deuet betek amañ. Klevet em eus e oac'h-c'hwi hag ho marc'heion gwellañ tud a zo er bed, ar re furañ, sevenañ ha kalonekañ ivez, ha setu perak on deuet d'ho kwelout. N'ho pet ket aon. Ar brank-mañ a zalc'han em dorn a ziskouez e teuan e peoc'h, ha ne glaskan ket a dabut. Na tog-houarn nag armoù ne vankont din er gêr, ma 'm bije klasket brezel. Met mar doc'h ken kalonek ha ma lavarer, e root din ar pezh a c'houlennan. »

« Aotrou, » a respontas Arzhur, « m'hoc'h eus c'hoant en em gannañ e kavot amañ meur a zen darev d'hen ober ganeoc'h. »

« N'eo ket emgann a c'houlennan, » eme an den. « E feiz, war ar bankoù-mañ ne welan nemet bugale n'eus ket c'hoazh a varv war o divjod. N'eus hini ebet en o mesk a vefe evidon.

(2) moue : blev **ur marc'h war e c'houzoug.**

(3) bouc'hal : benveg graet gantañ peurliesañ da faoutañ kood.

Peogwir emaomp gant gouelioù Nedeleg ha Deiz kentañ ar Bloaz, n'em eus c'hoant nemet c'hoari. Ma 'z eus unan er sal-mañ hag a zo den, ra gemero va bouc'hal. He reiñ a rin dezhañ a galon vat. Ra zistago un taol ganin. En em astenn a rin war al leur. Met neuze em bo ar gwir ivez da zistagañ un taol gantañ d'am zro. Taol evit taol. Deiz ha bloaz a roin dezhañ d'en em gempenn. Bremañ, grit buan. Gwelomp hageñ e vo unan a gredo asantiñ. »

Ma oa chomet ar varc'heion didrouz a-raok, didrousoc'h c'hoazh e chomjont o klevout ar c'homzoù-se. An den a save e benn hag a sonne e vruched war e varc'h, hag a selle outo holl en ur ruilhañ e zaoulagad, a oa ruz dindan e vlev gwer. Fiñval a rae kroc'hen e benn hag e zivskouarn zoken en ur dremen e vizied dre e varv, o c'hortoz ar respont ; ha pa na zeue respont ebet, e stagas da c'hoapaat :

« Hag amañ emaon e kastell Arzhur, e-mesk marc'heion brudet dre holl vroioù ar bed ! Pelec'h emañ ho fouge hag ho komzoù brav ? Brud an Daol Grenn a zo diskaret gant komzoù un den hepken ! Tevel a rit, ha n'eus ket bet c'hoazh skoet ganin kement hag un taol ! »

Hag e c'hoarzhas ken uhel ma ruzias ar roue gant ar vezh. Droug a yeas ennañ, hag e lavaras d'an estren :

« Diskiant eo da c'houlenn. Met, dre an Neñv, pezh a c'houlennez a vo roet dit. Me a gemero da vouc'hal ! »

Hag o lammat skañv e krogas e dorn an Den gwer. Hemañ a ziskennas neuze war al leur.

Arzhur a dapas krog er vouc'hal, hag he lakaas da dreiñ, darev da skeiñ ganti. An den a chome dirazañ, difiñv, uheloc'h e benn eget hini all er sal, o flourañ e varv, dispont, ken diseblant ha ma vije bet degaset ur werennad win dezhañ.

GAOVAN O RESPONT

Gaovan, hag a oa azezet e-kichen ar rouanez, a savas e vouezh neuze.

« Aotrou roue, » emezañ, « gant aotre an itron hor rouanez ez an-me da respont d'hennezh. Rak n'eo ket deoc'h d'hen ober, ha kement a varc'heion bodet amañ. Me a oar ez on-me ar gwanañ anezho holl, an hini en deus an nebeutañ a spered, hag ur c'holl bihan e ve deoc'h ma kollfen va buhez. Rak n'eus netra a vat ennon, nemet bezañ ho niz e vé. Va lezit da respont kinnig diskiant an den-mañ, ha ma ran dizenor deoc'h, ra vin tamallet gant an holl. »

An holl a lavaras neuze a-unvouezh e ranke ar roue lezel Gaovan da ober ar pezh a felle dezhañ.

Arzhur a c'hourc'hemennas d'e niz sevel neuze. Sevel a

reas, ha mont d'an daoulin dirak eontr, ha kemer ar vouc'hal digantañ. Hag ar roue a roas dezhañ e vennozh, o lavarout dezhañ bezañ dispont e galon ha digren e zorn.

« Ro dezhañ un taol, va niz, » emezañ, « ha ma skoez mat, e c'helli gouzañv an taol a roio dit da c'houde. »

AR MARC'HAD

Gaovan a yeas betek an estren, ar vouc'hal en e zorn. Hemañ, hep aon ebet, a c'hortoze.

« En em glevomp mat, aotrou, » emezañ. « Da gentañ, da anv, ma c'hellin da anavezout. »

« E feiz, » eme ar marc'heg, « Gaovan eo anv an hini a zo o vont da skeiñ ganit, c'hoarvezet a c'hoarvezo. Hag hiziv penn-bloaz e c'helli skeiñ ganin e-giz ma kari. »

« Aotrou Gaovan, » eme egile, « se eo am eus goulennet. Ne c'houlennan netra muioc'h diganit nemet touiñ din dirak an dud-mañ ez i d'am c'hlask hiziv penn-bloaz, e pelec'h bennak e vin. »

« Hag e pelec'h e vi-te ? » eme C'haovan, « pelec'h emaout o chom ? Ne ouzon ket da anv, n'anavezan ket da vro na da di. Met touiñ a ran dit ez in d'az klask, dre va feiz. »

« Sko da gentañ, » eme an den, « hag e lavarin dit goude. »

« Hag a rin laouen, » eme ar marc'heg.

AN TAOL

An Den gwer a voe buan prest. Stouiñ a reas e benn ha lakaat e c'houzoug dizolo. Gaovan a stardas ar vouc'hal hag he savas uhel en aer, e droad kleiz en a-raok. An taol a gouezhas skañv war ar gouzoug noazh, hag a droc'has ar penn, a yeas da ruilhañ war al leur. Ar gwad o tarzhañ a lugernas war an dilhad gwer. Met an den ne grenas na ne gouezhas. Kerzhout a reas, e zaouarn astennet gantañ, hag o kregiñ er penn, e tastumas anezhañ.

Neuze ez eas betek e varc'h, ha lammat war e gein, o terc'hel ar penn dre ar blev en e zorn. Azezañ a reas, evel pa ne vije c'hoarvezet netra, evel pa ne vije ket bet dibennet, dirak an holl dud, e gorf atav o tiwadañ.

Ha skrijañ a rejont holl, rak atav o terc'hel ar penn en e zorn, e troas anezhañ etrezek ar re azezet e penn uhelañ an daol. Hag ar penn, o sevel e zaou groc'hen-lagad, a gomzas evel-hen :

« Bremañ, Gaovan, dit da vont hervez da bromesa en deiz-mañ penn-bloaz da glask ac'hanon, evel m'ac'h eus touet dirak an holl varc'heion er sal-mañ. Deus, me a c'hourc'hemenn dit, d'ar Chapel Wer, hag an taol ac'h eus skoet ganin

a vo paeet dit. Marc'heg ar Chapel Wer eo va anv. Va c'havout a ri. Deus eta, pe da zen disleal e vi lakaet. »

Hag o treiñ penn e varc'h, an den a yeas d'an daoulamm er-maez eus ar sal, an tan o strakañ dindan dreid al loen.

Da belec'h ez eas, n'eus hini ebet a ouezas, na kennebeut eus pelec'h oa deuet.

Ar roue, avat, a selle en ur c'hoarzhin. Ne gare ket diskouez e oa spont en e galon.

« Itron, » emezañ d'ar rouanez, « arabat bezañ nec'het. Farsal a c'heller d'ar c'houlz-mañ-bloaz. Deomp bremañ da zebriñ, rak ur burzhud am eus gwelet ha n'on ket tost da ankounac'haat. »

Ha da C'haovan e lavaras :

« Gaovan, lez ar vouc'hal-se. A-walc'h a labour he deus graet. »

Staget e voe ar vouc'hal a-us d'an daol, d'an holl d'he gwelout evel merk eus ar burzhud. Ar roue ha Gaovan a azezas hag a voe servijet. Kanet e voe ha graet a bep seurt sonerezh. Ken na echuas an devezh ne voe mui nemet plijadur.

AR BLOAZ O TREMEN

Hag ar goañv a yeas da benn, hag e teuas an delioù hag an nevez-amzer ; ha neuze an eost hag an hañv.

Pa zeuas loar Gouel Mikael, o kemenn ar goañv, Gaovan a voe muioc'h-mui e spered gant ar veaj risklus en doa da ober. Rak ma c'hell un den bezañ laouen e-kreiz an dud, pa vezer o tebriñ hag oc'h evañ, eurioù teñval a zeu goude, pa en em gav e-unan.

An amzer a yae war-raok eta, hag an deizioù dec'h a greske atav o niver, hag e tigreske atav niver an deizioù warc'hoazh. Koulskoude, betek an Holl Sent e chomas Gaovan gant Arzhur. En deiz-se e voe graet ur gouel an Daol Grenn. Eno e voe adarre marc'heion hag itronezed kaer. Met, daoust na lavarent ket, bihan e voe o levenez, en abeg da C'haovan.

Goude ar pred, Gaovan, o treiñ etrezek e eontr, a gomzas eus e veaj.

« Aotrou, » emezañ, « va lezit bremañ da vont kuit da glask an Den Gwer. »

An holl a dostaas ouzh Gaovan neuze, Even hag Ereg, Lanseleg, Lionel ha Bedouer, hag holl vignoned an Daol Grenn. Glac'har a voe er sal-se, o soñjal e oa ur paotr koulz ha Gaovan o vont da bakañ taol ar marv.

Met ar marc'heg mat, o vousc'hoarzhin, a lavaras :

« Perak kilañ ? Petra a c'hell un den ober gwelloc'h eget c'hoari e vuhez ? »

GAOVAN ARMET

Antronoz e savas abred hag e c'houlennas e armoù. Ur pallenn (4) aour a voe astennet war al leur. Ar marc'heg a yeas warnañ. Ur roched seiz a voe lakaet war e gorf. Neuze e voe lakaet botoù dir en e dreid, dir war e zivhar, kelc'hioù dir hag aour war bennoù e zaoulin, dir war e zivorzhed, dalc'het gant ler, dir war e vruched hag e zivrec'h, manegoù dir war e zaouarn. Hag ur sae gaer war c'horre, ha kentroù (5) aour ouzh e seulioù, hag ur c'hleze (6) mat ouzh e c'houriz.

Evel-se e teuas da gaout ar roue, ar varc'heion hag an itronezed, ha pokat a rejont dezhañ o lavarout kenavo.

Kengaled e varc'h a oa prest ivez, aour ruz warnañ eus e benn betek e lost, o lugerniñ ouzh bannoù an heol.

Neuze e voe lakaet d'ar marc'heg e dog-houarn, uhel war e benn, staget en a-dreñv, warnañ ur c'helc'h kaeraet gant diamant.

En diwezh e voe degaset dezhañ e skoed, a oa ruz-tan, ur steredenn bempkornek livet en aour warnañ. Ha perak e oa bet dibabet gant Gaovan da verk seurt steredenn ? Dre ma oa disi e bemp skiant, difazi e bemp biz, ha dezhañ pemp vertuz ur marc'heg mat : leal oa, karantezus, disaotr, truezus ha seven.

O kemer e c'hoaf (7) en e zorn e lavaras kenavo, o soñjal e oa kentoc'h « mui biken ».

HENT GAOVAN

Reiñ a reas ar c'hentroù d'e varc'h, a lammas war-raok. Ha kement den hen gwele a lavare, rannet e galon :

« Pebezh truez, ur vuhez ken kaer o vont da vezañ kollet! E gwir, diaes e vefe kavout e bar. Hor roue a zo bet difur. Lezel ur seurt rener-tud da vont da vezañ troc'het e tammoù gant un den eus ar bed all, netra nemet dre fouge ! Ha n'eo ket diskiant gwastañ buhezioù yaouank e-giz-se, evit un taol-farserezh ? »

Hag an dour a save da zaoulagad meur a varc'heg kalonek er sal-se. Met Gaovan, hep dale ebet, a yae gant e hent.

Mont a reas dre ar broioù, e-unan en deiz hag en noz, hep hini ebet d'e gennerzhañ, nemet Doue hag e varc'h. En

(4) pallenn : tamm danvez lakaet da gaeraat al leur, ur voger, ur gwele, hag all.

(5) kentr : tamm metal a vez staget ouzh seulioù botoù un den a ya war varc'h.

(6) kleze : benveg-brezel, e doare ur gontell hir hag eeun.

(7) goaf : benveg-brezel, anezhañ un houarn begek ouzh un troad hir.

diwezh e tegouezhas en ur vro ouez, nebeut a dud o chom enni. Hag e c'houlenne, dre ma 'z ae, ha klevet oa bet anv eus un Den Gwer pe c'hoazh eus ur Chapel Wer. Hag atav e responted nann, biskoazh ne oa bet gwelet seurt den. Hag e talc'he da vont dre veur a hent iskis ha dre veur a wenodenn gamm, hag e zremm a gemmas doare meur a wech kent ma kavas ar pezh a glaske.

Meur a dorgenn a bignas er vro dianav-se, hag eñ, pell diouzh e vignoned, o kerzhout evel un estren. Kement a draoù souezhus a welas ma vefe re hir kontañ an dekvedenn anezho. Gwech ez en em gannas gant loened gouez, gwech gant tud ken gouez hag al loened, hag o vevañ evelto e toulloù ar reier. Pa ne vije ket bet ur marc'heg a galon, start ouzh ar boan, hag ur servijer da Zoue, e vije bet lazhet, rak meur a wech e voe lakaet e vuhez en arvar.

Ha koulskoude, ne oa ket rak an emgannoù en doa aon.

Gwashoc'h c'hoazh e oa dezhañ pa darzhe an dour yen ha sklaer diouzh ar c'houmoul, ha pa skorne a-raok kouezhañ war an douar. Meur a nozvezh e kouskas, gwisket e dir, war ar reier noazh, hanter lazhet gant ar grizill hag ar froudoùdour o lammat en ur spoumañ diwar lein an torgennoù, ha skornennoù kalet e pign a-us d'e benn.

Hag evel-se, en arvar hag er boan, ar marc'heg a yeas e-unan war e varc'h, betek derc'hent Nedeleg. Neuze e pedas mamm Doue, ma kasje anezhañ d'un ti bennak.

AR C'HASTELL

Er mintin-se e oa o vont a-hed troad ur menez, dre ur c'hoad teñval ha gouez ; torgennoù uhel a bep tu, gwez bras, o brankoù o tiskenn betek an douar, ha geot ha plantennoù bihan mesk-ha-mesk. Laboused, o c'houzañv gant ar yenijenn, a gane trist amañ hag ahont war ar bodoù dizeil.

Ar marc'heg war Gengaled a yae atav, a-dreuz d'ar fank, ha c'hoant bras en doa da gavout un iliz pe ur Chapel. Ma lavaras, en ur huanadiñ :

« Doue, ro din ul lec'h bennak ma vin er goudor fenozh, ma c'hellin klevout an oferenn. Se a c'houlennan diganit. »

Hag ez ae war-raok en ur bediñ.

N'en doa ket graet teir gwech sin ar groaz ma welas er c'hoad dirazañ un ti a-dreñv d'ur poull, stank ar gwez trowar-dro. An ti-se oa ur c'hastell, ar c'haerañ bet biskoazh e dalc'h ur marc'heg, savet e-kreiz ur prad, gant ul liorzh hag ur c'haead peulioù.

Hag eñ sevel e dog-houarn en ur drugarekaat Krist ha sant Juluan o doa selaouet e bedenn.

Hag o reiñ ar c'hentroù da Gengaled ez eas laouen etrezek an nor vras, a oa en tu all d'ar pont.

MESTR AR C'HASTELL

Savet oa ar pont ha serr an nor vras. Kreñv ha tev oa ar mogerioù, mat da herzel ouzh pep stourmad. Gaovan war e varc'h a chomas dirak ar poull a rae an dro d'ar c'hastell. Ar mogerioù, uhel-spontus, graet e mein kalet, a yae don e-barzh an dour. En tu all dezho e wele toenn ar sal vras, ar siminalioù o lugerniñ en heol, ha pelloc'h, an tour meur. Hag ar prenestroù ha ribloù an toennoù a oa kizellet ken iskis ma vije bet lavaret paper gwenn.

Ha Gaovan da c'hervel. Hep dale e teuas un den war ar voger, hag eñ goulenn hegarat ouzh Gaovan petra a felle dezhañ.

« Den mat, » eme C'haovan, « kae da lavarout da berc'henn ar c'hastell-mañ e karfen kaout degemer digantañ. »

« Aotrou, » eme an den, « deuet-mat e viot amañ, hag e c'hellot chom keit ha ma plijo deoc'h. »

Damc'houde e teuas en-dro gant kalz a dud all da zegemer ar marc'heg. Ar pont a voe lakaet d'an traoñ, an nor dalc'het digor. Pa dremenas Gaovan, an holl a yeas war benn o glin dirazañ, da ziskouez doujañs en e geñver. Diskenn a reas diwar e varc'h, hag e skoed hag e gleze a voe kemeret digantañ.

Gwisket en e sae-dir lugernus, e voe kaset betek ar sal.

Eno e oa un tan bras e-kreiz al leur. Perc'henn ar c'hastell a zeuas etrezek ennañ.

« Deuet-mat ra viot, » emezañ ; « grit amañ pezh a garit. Pep tra a zo amañ a zo deoc'h en ho kourc'hemenn. »

« Ho trugarez, » eme C'haovan, « Doue r'ho paeo. »

Pokat a rejont an eil d'egile.

Un den war an oad oa ar perc'henn, uhel e vent, hir ha ledan ha stank e varv, start e izili, ruz e zivjod ha kreñv e vouezh, ur gwir rener brezelourion.

Kalz servijerion a yeas da gas Gaovan d'e gambr. Ur gambr a zoare e oa, gant ur gwele bras, goloet a seiz, ha gouelioù tro-war-dro gant kelc'hioù aour ruz. War ar mogerioù e oa pallennoù eus ar Sav-Heol, ha pallennoù all heñvel astennet war al leur. Diwisket e voe ar marc'heg, ha roet dezhañ saeoù pinvidik eus an dibab. Pa voent lakaet en-dro dezhañ, c'hoant oa da lavarout ne oa bet kaeroc'h den biskoazh krouet gant Doue.

Deuet er sal adarre, ur vantell gaer taolet war e zivskoaz, ez azezas war ur gador binvidik e-kichen an tan. Dour a voe

degaset dezhañ da walc'hiñ e zaouarn, ha holen lakaet dirazañ, ha loaioù arc'hant. Boued a voe roet dezhañ, kig a bep seurt ha pesked, poazhet e pep giz, ha mestr ar c'hastell, dre ma tebre ha ma eve, a lavare :

« E-giz-se en ti-mañ e vez graet pinijenn (8). »

GAOVAN A GONT E ISTOR

Tud ar c'hastell a c'houlennas outañ neuze, seven, a belec'h e teue, hag e lavaras dezho e oa niz ar roue Arzhur, unan eus marc'heion an Daol Grenn, hag e oa Gaovan e anv, hag e pede anezho d'e zegemer da dremen Nedeleg ganto.

O klevout se, an aotrou hag e dud a voe laouen-bras, hag a respontas ne oa netra a c'helle plijout muioc'h dezho eget kaout ganto unan eus an dud vrudetañ a oa war an douar.

« Bremañ, » emezo a vouezh izel an eil d'egile, « hor bo keloù eus ar bed bras hag e vo desket dimp petra eo bezañ seven. Doue ra vo meulet da vezañ kaset dimp un den evel Gaovan. »

Pa echuas koan e oa diwezhat en noz. Gaovan hag ar re all a yeas neuze d'ar chapel da glevout an oferenn, ha keit ha ma padas e chomas e-kichen an aotrou.

ITRON AR C'HASTELL

O klevout an oferenn ivez e oa bet ur bagad merc'hed, nemet ne oa ket bet gwelet o dremmoù. Bremañ e teujont adreuz d'ar chapel etrezek Gaovan, itron ar c'hastell en o raok.

Ha ma oa kaer gwreg Arzhur, kaeroc'h c'hoazh oa gwreg an aotrou egeti. He gouzoug a oa dizolo, gwennoc'h eget an erc'h war ar menez. Ha seul goantoc'h oa da welout ma kerzhe krog e dorn he mamm-gaer, ur vaouez war an oad, daougrommet, melen he c'hroc'hen, divalav.

Gaovan a saludas an itron gozh. Met e galon a lammas en e vruched pa dostaas an itron yaouank outañ en ur vousc'hoarzhin. He saludiñ a reas hegarat ivez. Neuze e voe pedet d'azezañ etrezo o-div, ha degaset e voe gwin mat, evel ma'z eo ar c'hiz d'ar c'houlz-se eus ar bloaz. An aotrou a seblante bezañ eürus-bras. Hag e chomjont pell amzer o kaozeal ken na voe degaset ar goulaouennoù-koar ha poent da bep hini mont d'e wele.

Devezh Nedeleg a voe un devezh kaer, an holl ouzh an daol gwisket en o c'haerañ, er penn uhelañ an aotrou hag an itron gozh, Gaovan e-kichen an itron yaouank e-kreiz.

(8) ober pinijenn : kastizañ ar c'horf dre zebriñ nebeut.

Bez 'e voe boued mat ha gwin, hag e voe kanet ha sonet, ha komzet hegarat ha laouen.

PENAOS E CHOMAS GAOVAN ER C'HASTELL

E-pad tri devezh e voe gouel, ha trouz ha dañsoù. Antronoz an trivet devezh hepken e teuas an amezeion a oa bet pedet d'ar c'hastell da saludiñ ar mestr kent mont kuit.

Gaovan a savas d'e dro hag a fellas dezhañ mont ivez. Nemet an aotrou, o kregiñ en e zorn, a yeas gantañ e-kichen an tan, hag eno e lavaras dezhañ :

« Keit ha ma vevin e trugarekain Doue evit an enor am eus bet da gaout ur marc'heg eus an Daol Grenn em c'hastell. Me ho ped, chomit amañ c'hoazh. Daoust ha mall a zo warnoc'h d'hor c'huitaat ? »

« E feiz, » eme C'haovan, « gwir hoc'h eus lavaret. Mall a zo warnon, n'eo ket d'ho kuitaat, met da vont d'al lec'h ma rankan mont, ha ne ouzon ket zoken penaos e rin. Ha klevet hoc'h eus anv biskoazh eus ar Chapel Wer, hag eus an Den Gwer a zo e di e-kichen ? Touet em eus en em gavjen gant an den-se da zeiz ar bloaz, ha tost echu eo ar bloaz kozh. »

« Bezit dinec'h, » eme an aotrou, « diskouez a rin deoc'h hent ar Chapel Wer, rak n'emañ ket gwall bell ac'han. Chomit em c'hastell, va mignon. Da zeiz ar bloaz diouzh ar mintin e vo poent a-walc'h deoc'h mont kuit, pa n'eus nemet un hanter lev d'ober. »

Gaovan a voe laouen neuze.

« Ho trugarez, » emezañ ; « kavet em eus ar pezh a glasken. Pezh a c'houlennot diganin ober a rin. »

GOULENN AN AOTROU

Hag an aotrou da c'hoarzhin ha da lavarout :

« Ho ker a roit din eta da ober ar pezh a c'houlennan diganeoc'h ? »

« Hag a ran, » eme C'haovan ; « ho servijer e vin keit ha ma vin en ho ti. »

« Ur veaj hir hoc'h eus graet, » eme an aotrou, « hag abaoe m'emaoc'h amañ n'hoc'h eus ket bet kalz tro da ziskuizhañ. Chom a reot eta en ho kambr a-hed an deiz. Evidonme sevel a rin abred hag ez in da chaseal. »

« Asantiñ a ran, » eme C'haovan.

« Hag un dra c'hoazh, » eme an aotrou ; « petra bennak a bakin er c'hoad a vo deoc'h, ha ma roer deoc'h un dra ben-

nak er c'hastell, an dra-se a vo din. Touit din, va mignon, ober kement-se. »

« Touiñ a ran, » eme C'haovan, evitañ da soñjal ennañ e-unan e oa ur marc'had iskis.

« Degasit gwin amañ, » eme an aotrou d'ur mevel, « dimp da skoulmañ an emglev dre evañ en hevelep gwerenn. »

Hag e c'hoarzhjont o-daou, hag evañ ar gwin, ha pokat an eil d'egile. Degaset e voe goulaouennoù-koar, rak kozh e oa an abardaez, hag ez ejont d'o gwele.

AR C'HENTAN DEVEZH

Da darzh-an-deiz e oa savet an aotrou, hag aet d'ar chase, holl wazed ar c'hastell gantañ, o lezel Gaovan en e gambr e-unan-penn. Hemañ, pa glevas an dud, ar c'hezeg hag ar chas, en doe c'hoant bras da vont ivez. Met o kaout soñj en e bromesa, e chomas astennet.

Hag evel-se, hanter gousket, hanter zihun, e klevas un trouzig bihan e-kichen an nor. Tremen a reas e benn goustadik dre ur c'horn eus ar gouelioù a oa tro-dro d'ar gwele.

Piv oa, nemet an itron yaouank ? Dont a reas e-barzh, ha serriñ an nor war he lerc'h. Ha Gaovan ha lakaat e benn war ar gwele, oc'h ober an neuz da gousket.

Hi a zeuas betek ennañ, a savas ar ouel, hag a c'hortozas.

Ur pennad mat e chomas Gaovan da soñjal. « Pe evit tra, » emezañ dezhañ e-unan, « e teu amañ ? » Ha neuze : « Gwell eo din goulenn ganti ».

Digeriñ a reas e zaoulagad, ha treiñ etrezek enni, ha sellout outi evel souezhet.

Edo-hi o vousc'hoarzhin, ruzik he divjod, bihanik he genou, koantik-tre.

« Deiz mat, aotrou Gaovan, » emezi. « Al laer a c'hell dont warnoc'h en ho kambr hag ho stagañ war ho kwele, pa ne fiñvit tamm. »

Hag e c'hoarzhe evel ur bugel.

« Deiz mat deoc'h, itron, » eme C'haovan, « setu me tapet ganeoc'h. »

Hag e klaske farsal ivez.

« Met, itron ger, » emezañ, « mar plij ganeoc'h en em dennañ, e c'hellin sevel, ha neuze kaozeal gwelloc'h ganeoc'h eget ma c'hellan ober amañ. »

« Nann avat, » emezi, « ne savot ket. Ho terc'hel a rin e prizon, peogwir em eus ho paket. Me a oar ez oc'h Gaovan, ar marc'heg a zo karet gant an holl verc'hed e kastell Arzhur. Emañ va fried er c'hoad, hag holl wazed an ti gantañ. Pren-

net em eus an nor warnomp. Hag amañ e fell din chom da gaozeal. »

« E feiz, » eme C'haovan, « va c'hemer a rit evit un all. »

« A ! » eme an itron en ur huanadiñ, « evidoc'h da vezañ bet paket ganin, c'hwi a oar mat ez on ho matezh. »

« Un enor e vefe din, » eme C'haovan, « kaout unan eveldoc'h da vatezh. Nemet n'em eus ket ezhomm eus ho servij. M'hoc'h eus-c'hwi ezhomm avat da vezañ difennet, emañ va brec'h ha va c'hleze en ho servij. »

« Kalz merc'hed a zo war an douar a garfe bezañ servijet gant ur marc'heg eveldoc'h, » eme an itron, « ha bez 'ez eus kalz ivez, ma vijent em lec'h-me, a vefe gwelloc'h ganto koll o aour hag o madoù eget ho lezel da vont kuit. »

« Itron, » emezañ, « bez' ez eus tud hag a zo bet madelezhus em c'heñver, c'hwi ar vadelezhusañ holl. Doujañs a dlean kaout ouzh an dud-se, ha doujañs dreist-holl ouzhoc'h. »

« Doujañs ! » emezi. « Perak komz eus doujañs ? Ha pa dalvezfen-me holl verc'hed an douar, ha pa c'hellfen dibab un aotrou hervez c'hoant va c'halon, c'hwi eo a zibabfen, rak kaeroc'h ha sevenoc'h den egedoc'h n'eus ket. »

« Gwelloc'h den egedon hoc'h eus dibabet, » eme C'haovan. « Met fouge a zo ennon o vezañ meulet ganeoc'h evel-se. Doue ho paeo. »

Hag e-giz-se e talc'hjont da gomz, ha ne ehane ket an itron da ziskouez he c'harantez, ha bep tro e klaske an den yacuank komz eus traoù all. Hag e tremenas ar mintinvezh. En diwezh an itron a lavaras kenavo. Met kent mont kuit e lavaras :

« Brav e komzit, aotrou ; ha koulskoude n'on ket evit krediñ ez oc'h Gaovan. »

« Perak ? » eme ar marc'heg.

« Gaovan, war a gredan, ne vefe ket ken diseven ha lezel un itron da vont dioutañ hep goulenn ur pok diganti. »

« Evel ma plijo deoc'h, » eme C'haovan ; « ne fell din war zigarez ebet ober poan deoc'h. »

War se an itron a dostaas, a stouas hag a roas ur pok d'ar marc'heg, hag a yeas er-maez didrouz-kaer.

Neuze Gaovan a c'halvas e vevel, a savas hag en em wiskas, hag a yeas d'e verenn. Hag e tremenas an endervezh o kaozeal gant an itron gozh hag an itron yaouank.

Edo al loar o sevel pa voe klevet trouz ar chaseourion o tont en-dro d'ar c'hastell. Plijet e voe Gaovan hag an aotrou oc'h en em gavout adarre. Bodet an holl dud er sal vras, e voe degaset al loened gouez a oa bet lazhet. Pedet e voe Gaovan d'o c'hontañ.

« Ha petra a soñjit eus hon tro ? » a c'houlennas an aotrou.

« Seizh vloaz 'zo n'em eus ket gwelet kement a loened gouez lazhet en un devezh. »

« O reiñ a ran deoc'h, » eme an aotrou, « hervez an emglev hon eus graet. »

« Gwir eo, » eme C'haovan, « hag ez an da reiñ deoc'h ivez ar pezh am eus paket. »

Hag eñ pokat d'an aotrou ken seven ha ma c'hellas.

« Ho trugarez, » eme an aotrou ; « ha gouzout a c'hellan digant piv hoc'h eus bet kement-se ? »

« Se n'emañ ket en hor marc'had, » a respontas an den yaouank ; « paeañ a ran va dle, ha netra ouzhpenn. »

C'hoarzhin forzh a rejont goude se, hag azezañ ouzh taol da goaniañ. Hag atav diwar c'hoap e rejont hevelep marc'had evit antronoz.

AN EIL DEVEZH

Edo ar c'hilhog o kanañ pa lammas mestr ar c'hastell eus e wele, ha mont evel en derc'hent da chaseal, Gaovan o chom en e gambr. Hag evel en derc'hent e teuas an itron d'e saludiñ.

Goude ur pennad ma oa bet azezet en e gichen, e lavaras-hi :

« N'hoc'h eus ket desket mat ar gentel am eus klasket deskiñ deoc'h dec'h. »

« Peseurt kentel ? » emezañ.

« Desket em eus deoc'h penaos e vez roet ur pok. Ha ma vijec'h bet seven ho pije goulennet unan diganin c'hoazh. »

« Itron ger, » eme C'haovan, « pa n'em eus goulennet tra, n'ho po ket ar boan da nac'h tra. »

« Nac'h ! » emezi, « n'oc'h ket kreñv a-walc'h da gemer ar pezh a nac'her ouzhoc'h ? »

« Em bro-me, » eme C'haovan, « ne vez ket kemeret ar pezh a vez roet a galon fall. Pokit pe ne bokit ket, evel ma karit. »

War se an itron a roas dezhañ ur pok.

« A ! » emezi, « ha soñjal ez oc'h ken gouiziek war ar garantez ! Da vihanañ, ar vrud-se eo a red. Ha ne fell ket deoc'h deskiñ netra da unan eveldon, ken diouiziek war an holl draoù-se ? »

« Kavout a rae din, » eme C'haovan, « e oac'h-c'hwi va c'helennerez. Ya, me a gredfe a-walc'h ez oc'h div wech, ha dek gwech, ha kant gwech gouiziekoc'h egedon. »

Hag e-giz-se e talc'hjont da gaozeal, ha kaer he doa ober, en em zifenn a rae-eñ, kement ha ken bihan ma kuitaas-hi ar gambr en diwezh, nann avat hep bezañ poket dezhañ adarre.

Diouzh an noz e tistroas aotrou ar c'hastell, gantañ muioc'h

c'hoazh a loened lazhet eget en derc'hent, hag en o mesk ur pemoc'h gouez, n'oa bet gwelet e bar biskoazh, ken bras ha ken pounner e oa.

« Kement-mañ, Gaovan, » eme an aotrou, « a zo deoc'h. »

« Ha kement-mañ a zo deoc'h, » eme C'haovan o tostaat outañ hag o pokat dezhañ div wech. « Se eo ar pezh am eus hiziv gounezet. »

Hag an aotrou da respont :

« Pinvidik e viot hep dale oc'h ober seurt marc'hadoù. »

Neuze e voe koaniet. Hag e-pad koan, ne baoueze ket an itron yaouank da sellout ouzh Gaovan dre zindan, pezh a lakae droug ennañ, daoust na c'helle ket hen diskouez.

Kent mont da gousket, hag i oc'h evañ o gwin, e kinnigas an aotrou ober an hevelep marc'had a-benn antronoz. Met Gaovan a c'houlennas digantañ aotre da vont kuit, o vezañ ma oa antronoz deiz diwezhañ ar bloaz, ha poent dezhañ mont da gaout an Den Gwer.

An aotrou, koulskoude, a lavaras dezhañ chom :

« Va ger a varc'heg a roan deoc'h e c'hellit mont d'ar Chapel Wer deiz ar bloaz, mintin abred. Chomit eta da ziskuizhañ c'hoazh en ho kambr, ha me a yelo da chaseal er c'hoad, ha pezh a bakin a vo deoc'h, ha pezh a bakot a vo din. Bezomp laouen keit ha ma c'hellomp, rak ne ouzomp ket pegoulz e teuio ur gwall daol warnomp. »

AN TRIVET DEVEZH

Gaovan a gouskas flour en noz-se. Antronoz e c'hoarvezas evel en daou zevezh a-raok.

An den yaouank, pa zihunas, a gavas an itron azezet en e gichen.

« Deiz mat, aotrou Gaovan, » emezi. « Penaos e c'hellit chom kousket ? Ken brav eo ar mintin ! »

Kaeroc'h e oa-hi da welout eget biskoazh. Stouiñ a reas skañv da bokat dezhañ. Komz a rejont adarre. Ar paotr, daoust ma tomme e galon outi muioc'h-mui, a ziwalle mat ouzh e gomzoù. Rak ne felle ket dezhañ bezañ diseven en he c'heñver, ha war un dro ne felle ket dezhañ bezañ disleal ouzh an den en doa roet degemer dezhañ en e di.

A-greiz-holl e lavaras-hi :

« Marteze ez eus en un tu bennak un dimezell a garit dreist an holl verc'hed. Marteze hoc'h eus touet feiz dezhi, ha ne fell ket deoc'h teurel ho selloù war ar re all. Lavarit din ar wirionez. »

« Evit gwir, » emezañ, « n'em eus ket dibabet c'hoazh va muiañ-karet, ha ne rin ket buan. »

« Gwashoc'h respont eo c'hoazh eget ma kreden. Koulz eo din mont diouzhoc'h evit mat. »

AR GOURIZ

Hag hi ha sevel en ur huanadiñ, ha pokat dezhañ. A-raok mont kuit, avat, e lavaras :

« Bezit hegarat em c'heñver ur wech da vihanañ. Roit din tra pe dra da zerc'hel soñj ac'hanoc'h, ha pa ne vefe nemet ur vaneg. »

« Me a garfe, » emezañ, « kaout un dra brizius da reiñ deoc'h. Gounezet a-walc'h hoc'h eus, goude ar boan hoc'h eus kemeret ganin. N'on-me, siwazh, nemet ur marc'heg o vont e-unan-penn da glask un enebour, ha n'eus ganin netra ouzhpenn ar pezh a zo ret din kaout. »

« O vont da glask un enebour hoc'h eus lavaret ? » emezi. « Neuze, din-me eo da reiñ deoc'h un dra. »

« N'em eus ezhomm a netra diganeoc'h, itron, peogwir n'em eus tra da reiñ. »

Hag hi da zistagañ he gouriz, ur gouriz seiz gwer a starde he sae dindan he mantell.

Met Gaovan a nac'has, o lavarout :

« Ho trugarekaat, itron, met ne gemerin netra. E pe lec'h bennak ma vin, en tommder pe er yenijenn, el levenez pe er glac'har, e vin atav ho servijer. »

« Nac'h a rit an tamm seiz-mañ, » eme an itron, « o krediñ ez eo un dra dister. Eeun eo da welout. Met an hini a oar petra a dalv ne zisprizo ket anezhañ. Rak ar marc'heg a zougo ar gouriz-mañ war e dro, n'eus ket a enebour a vo evitañ. »

Gaovan a soñjas neuze ne vije ket fall kaout ar gouriz. Hen kemer a reas eta diganti. Hi a bokas dezhañ ur wech c'hoazh hag a yeas kuit.

Ha diouzh an noz, pa zeuas mestr ar c'hastell en-dro, ez eas Gaovan d'e gaout, hag e roas dezhañ tri fok.

« Evit hiziv, » eme an aotrou, « n'ho po ket graet koulz marc'had ha dec'h ha derc'hent dec'h. »

Hag e tiskouezas dezhañ kroc'hen ul louarn (9).

« N'em eus paket, » emezañ, « nemet ul louarn. »

« N'eus forzh, » eme C'haovan, « ho trugarekaat a ran. »

Laouen e voent c'hoazh en noz-se. Pa voe poent mont da gousket, Gaovan a dostaas ouzh an aotrou.

« Aotrou, » emezañ, « ra viot trugarekaet evit an degemer kaer hoc'h eus graet din. Darev e vin atav d'ho servijañ, ma

(9) louarn : loen gouez, heñvel ouzh ur c'hi, dezhañ ul lost blevek, hag a laer alies yer.

c'hellan. Bremañ, c'hwi a oar e rankan mont kuit warc'hoazh. Roit din un den, me ho ped, d'am c'has betek ar Chapel Wer, din da zerc'hel d'ar bromesa am eus graet. »

« Unan eus va mevelion ho kaso, aotrou Gaovan. Me ivez a zalc'h atav da gement promesa a ran. »

Ha Gaovan a lavaras kenavo d'an aotrou, d'an itron, ha da bep den a oa er c'hastell, hag an holl a lavaras o doa keuz ouzh e welout o vont kuit, rak santout a raent e oa evel unan anezho.

DEIZ AR BLOAZ

An nozvezh a dremenas, hag e teuas deiz ar bloaz. Ha gant ar bloaz nevez e troas da fall an amzer. An obal a oa goloet, un avel yen a c'hwezhe eus an hanternoz, o kas an erc'h dirazi, an erc'h o redek a-hed an torgennoù hag oc'h ober bernioù bras en traoniennoù.

Gaovan, digousk en e wele, a glevas kement kilhog a oa tro-war-dro o kanañ. »

Sevel a reas a-raok gouloù-deiz, ouzh sklerijenn ul lamp vihan, hag o vezañ galvet e vevel, e c'hourc'hemennas dezhañ kempenn e varc'h Kengaled.

Gwiskañ a reas e sae-dir. Ne zisoñjas ket, avat, stagañ war e roched ar gouriz bet roet dezhañ gant an itron.

Pa voe prest Kengaled, e pignas war e gein. Hag e lavare ennañ e-unan :

« Doue da lakaat e vennozh war an ti-mañ, ha war an dud a zo ennañ, ha dreist-holl war an aotrou, hag ivez war an itron yaouank. »

PENAOS EZ EAS GAOVAN D'AR CHAPEL WER

Izelaet e voe ar pont, ha setu Gaovan er-maez, un den hepken gantañ da zougen e armoù ha da ziskouez dezhañ an hent.

Mont a rejont a-hed ar c'hleuzioù, dindan brankoù noazh ar gwez. An erc'h ne gouezhe mui, met tev oa dindano. Gwenn oa pep torgenn ha pep menez, hag e don an traoniennoù e klevent ar stêrioù o yudal, kuzhet gant ur vrumenn yen. A-wechoù ez aent dre ar c'hoadoù, ha gwall risklus oa an hent. Evel-se e teujont betek ul lann uhel. Ar mevel a sachas neuze war benn e varc'h.

« Aotrou, » emezañ, « bremañ emaoc'h tost degouezhet. Met, dre ma karan ac'hanoc'h, evel ma reomp holl, e roin deoc'h un ali. Al lec'h m'emaoc'h o vont dezhañ a zo gwall arvarus, rak an hini a vev eno eo gwashañ den an Douar,

kreñv ha kriz, hag e kar reiñ taolioù kalet. Uheloc'h eo e vent eget an dud all, ken ledan e vruched ha pevar gwaz skoaz-ouzh-skoaz eus ar re a zo gant Arzhur. He ne fell dezhañ lezel den da dremen e-kichen ar Chapel Wer hep e lazhañ, n'eus forzh piv e ve, beleg, manac'h, labourer-douar pe varc'heg. Me a lavar deoc'h eta, ma 'z it dre eno, ken gwir ha m'emaoc'h war gein ho marc'h amañ, e viot lazhet, ya ha pa vefe ugent buhez ennoc'h. Pell 'zo emañ hennezh o chom eno, ha den ebet n'eo bet gouest d'en em zifenn outañ. Aotrou Gaovan eta, kemerit un hent all. Me a rank distreiñ d'ar c'hastell bremañ. Touiñ a ran deoc'h ne gontin biken ar pezh a zo c'hoarvezet, ha den ne ouezo hoc'h eus kemeret an tec'h. »

« Trugarez dit, » eme C'haovan, « Doue ra harpo kement hini a glask ober vad din. Met ur marc'heg digalon n'on ket. Mont a rin d'ar Chapel eta, koustet a gousto ha c'hoarvezet a c'hoarvezo. »

« M'hoc'h eus c'hoant koll ar vuhez, » eme egile, « n'on ket evit herzel. Kemerit hoc'h armoù ha kerzhit dre gichen ar roc'h-hont betek strad an draonienn. Un tammig en tu kleiz e welot ar Chapel, hag an den fall a zo ouzh he diwall. Kenavo, aotrou Gaovan, ha Doue d'ho miro. Evit holl aour ar bed ne dafen-me ket ur bazenn pelloc'h. »

Hag ar mevel o treiñ penn e varc'h a yeas kuit d'an daoulamm dre ar c'hoad.

« Bremañ n'em bo ket aon, » eme C'haovan, « nemet fiziout a rin e Doue. Pezh a blijo dezhañ a c'hoarvezo. »

Ar marc'heg a roas kentr da Gengaled, hag a ziskennas gant ar wenodenn betek ur bod-gwez. Treuziñ a reas anezhañ, ha degouezhout en un draonienn. Eno e chomas a-sav, rak gouez a-walc'h oa ar vro. A chapel ne oa tres ebet, nemet torgennoù uhel a bep tu, gant reier garv ha mein bras. Doare fall oa d'al lec'h-se, a soñjas.

Kaer en doa sellout a-dro-war-dro, o klask ar chapel, ne wele ket anezhi, pezh a gavas iskis-tre. Neuze e welas e-giz ur bern douar e-kichen ur stêrig, an dour enni o spoumañ hag o treiñ. Betek ar bern douar-se ez eas, hag eno e tiskennas hag e stagas e varc'h ouzh ur brank. Ober a reas tro ar bern war e droad, nec'het o c'houzout petra oa. Un toull a oa en un tu, henter guzhet gant geot hir. E-barzh e oa kleuz.

« Daoust hag an dra-mañ, » a soñjas, « a vefe ar Chapel Wer ? Amañ e c'hellfe an diaoul dont da lavarout e bateroù ! Ur gozh chapel divalav eo, met mat a-walc'h evit an Den Gwer, me a gred. Kompren a ran : an diaoul e-unan en deus graet din dont amañ evit distrujañ ac'hanon ! N'eus nemet follentez en-dro d'ar chapel-mañ. »

Hag o virout e dog-houarn war e benn, e c'hoaf gantañ en

e zorn, e oa o vont e-barzh an toull, pa glevas dreist an dorgenn en tu-hont d'ar stêrig un trouz gouest da faoutañ ar reier, evel trouz ur falz rimiet ouzh ur maen ha trouz ur frouddour ouzhpenn o kouezhañ war rod ur vilin.

« Sur a-walc'h, » a soñjas Gaovan, « emañ an Den Gwer o tont. Bremañ on kollet, met gwerzhañ a rin ker va buhez! »

Hag e c'halvas a-bouez e benn :

« Piv a zo ahont ? An hini a gomz amañ a zo Gaovan e anv. Deuit buan eta m'hoc'h eus c'hoant. Me ne c'hortozin ket pell. »

AN DEN GWER O TONT

« Na n'ho po ket pell da c'hortoz ! » eme ur vouezh a-us d'e benn, « rak me ivez a zalc'h d'am promesa. »

An trouz a badas c'hoazh ur pennadig koulskoude. Ha neuze ez en em ziskouezas an den, ur vouc'hal en e zorn. Pevar zroatad en doa penn ar vouc'hal-se, ha nevez lemmet e oa bet, kement e lugerne. Hag an den a oa gwer evel a-raok, e zremm, e varv, e zilhad, e votoù. Nemet e varc'h n'oa ket gantañ. O tont e-kichen ar stêrig, ul lamm a reas diwar bouez troad e vouc'hal, ha dont da gouezhañ en tu all war an erc'h.

Gaovan a gerzhas d'e vetek hep saludiñ.

« Aotrou ker, » eme egile, « miret ec'h eus da c'her, a welan, evel ur gwir varc'heg ma 'z out. Gouzout a rez an emglev a zo etrezomp. Bloaz 'zo ac'h eus roet din un taolbouc'hal. Bremañ ez po an taol en-dro diganin. Tenn da dog-houarn, ha paeet e vi. N'eus amañ nemedomp hon-daou, den ebet d'hor rannañ an eil diouzh egile. Arabat dit lavarout muioc'h a gomzoù eget n'em eus-me graet p'ac'h eus skoet ganin ha troc'het va fenn warlene. »

« N'em eus ket c'hoant da gaozeal, » eme C'haovan, « ha ne ouelin ket ha ne c'houlennin ket truez. Ro din an taol e-giz ma karez. »

PENAOS E VOE SKOET AN TAOL

An Den Gwer a savas e vouc'hal neuze gant e holl nerzh, hag he lakaas da gouezhañ sonn war c'houzoug ar marc'heg. Met Gaovan ne voe ket evit mirout da fiñval un tammig, ken na risklas an houarn en e gichen.

« A, a, Gaovan ! » eme an Den, « te hag a zo ken kalonek ma n'ec'h eus aon rak netra, bremañ e krenez hag e klaskez tec'hout. Biskoazh n'em boa klevet kemend-all diwar da benn. Hag em eus-me krenet p'ac'h eus skoet ganin e sal vras ar

roue Arzhur ? Va fenn a zo aet da ruilhañ war al leur, met n'em eus ket tec'het. Ha bremañ out spontet a-raok kaout poan ! Me a zo den ha te n'out ket. »

« Krenet em eus ur wech, » eme C'haovan, « met ne rin ket div. Me, va den, a oar pa vo troc'het va fenn ne c'hellin ket hen dastum. Sko eta, ha sko buan. Ne fiñvin ket ken na vo an houarn warnon. »

« Deomp dezhi eta ! » eme an Den.

Hag e savas e vouc'hal evel un diskiant. Skeiñ a reas gant Gaovan, nemet hep ober droug dezhañ, o herzel an houarn e poent.

En dro-mañ, Gaovan n'en doa ket fiñvet muioc'h eget ur maen pe ur c'hef-gwezenn sanket en douar dre gant gwrizienn.

Hag an Den Gwer da c'hoapaat :

« Bremañ out kalonek adarre. Bremañ e fell din skeiñ da vat. Tenn ar c'habell-se (10) a zo bet roet dit gant Arzhur, stou da benn, ha lez da c'houzoug dizolo. »

« Ne davi ket ? » eme C'haovan, droug ennañ. « Marteze n'out ket den a-walc'h da skeiñ ! »

« Komz a rez ken diseven, » eme egile, « ma 'z an da baeañ dit va dle, ha buan. »

Hag o fiñval spontus e vuzelloù hag e dal, e savas e vouc'hal evit an teirvet gwech hag e lakaas al laonenn da gouezhañ war ar c'hilpenn noazh. Al laonenn lemm a droc'has ar c'hig, ken na darzhas ar gwad. Ha Gaovan, o welout e wad o ruziañ an erc'h, a lammas skañv, a grogas en e dog-houarn, hen gwiskas, a gemeras e skoed, a dennas e gleze, hag a lavaras dispont (biskoazh adal ma oa ganet ne oa bet ken laouen) :

« A-walc'h ! gouzañvet em eus daou daol hep fiñval, ha ma klaskez reiñ din un all, e skoin-me ivez. N'hor boa graet marc'had nemet evit un taol. »

An Den Gwer, harp ouzh e vouc'hal, a selle ouzh Gaovan holl armet dirazañ.

« Aotrou marc'heg, » emezañ, « chomit sioul, mar plij. Den ebet n'en deus graet gaou ouzhoc'h, na ne raio, nemet ur marc'had all a vefe. Paeet oc'h bremañ. M'am bije bet c'hoant, em bije skoet kaletoc'h. An neuz am eus graet da skeiñ da gentañ : se a oa evit ar marc'had hon eus graet en deiz kentañ, hoc'h eus dalc'het dezhañ gant enor ; rak ar pezh hoc'h eus gounezet en deiz-se hoc'h eus roet din, ur pok. An eil taol a oa evit an eil devezh, rak en deiz-se ivez hoc'h eus roet din ar pezh ho poa paket, daou bok. Evit an trivet taol, ho kouliet em eus un tammig. Rak en trivet deiz n'oc'h ket bet ken leal. Emaoc'h o tougen dindan ho tilhad ar gouriz a zo bet

(10) kabell : an darn eus ur vantell a c'holo ar penn.

rcet deoc'h gant va gwreg. Kement tra a zo c'hoarvezet a ouzon, rak ganin-me eo bet kaset va gwreg d'ho kaout. E gwir, n'eus ket ur marc'heg ken dinamm ha ma 'z oc'h war an Douar. Evel ur berlezenn e-mesk piz ez oc'h e-mesk ar varc'heion all. Koulskoude, n'oc'h ket bet leal penn-da-benn, o virout ar gouriz. Da glask saveteiñ ho puhez e oa. N'eus ket kalz da damall deoc'h. »

Ar ruz a savas e penn Gaovàn oc'h anavezout aotrou ar c'hastell. Ur pennad mat e chomas hep rannañ ger. Ha setu amañ ar gerioù kentañ a lavaras :

« Mallozh war an digalon hag ar bizhoni ! Rak da heul ar re-se e koller pep vertuz. »

Hag o tistagañ ar gouriz e roas anezhañ d'an aotrou, o lavarout :

« Kemerit eñ en-dro. Ne fell ket din e virout ken. Va lakaet en deus da ankounac'haat va dlead, a zo bezañ leal d'am ger ha disprizout ar binvidigezh. Fall am eus graet. Furoc'h e vin diwar bremañ. »

Met egile a respontas en ur c'hoarzhin :

« Anzavet hoc'h eus ho fazi ken didro, Gaovan, ma rankan pardoniñ deoc'h. Na gomzomp mui eus an dra-se. Ar gourizmañ, a zo gwer evel va dilhad, dougit eñ da gaout soñj eus ar Chapel Wer. Distroomp bremañ d'ar c'hastell, da echuiñ laouen ar gouelioù. Va gwreg, spi am eus, ne vo ket re a zroug enni. Rak hi, Gaovan, ha n'eo ket me, a oa hoc'h enebourez. »

« Ho tigarez, » eme C'haovan o tennañ e dog-houarn, « met ne din ket ganeoc'h. Grit va gourc'hemennoù d'ho kwreg koant ha da itronezed all ho kastell. Un den a zo bet graet goap outañ gant ur vaouez n'en deus ket kalz c'hoant da dostaat outi adarre. Ar gouriz a gemerin, avat, n'eo ket dre ma 'z eo kaer na prizius na burzhudus, nemet da zerc'hel soñj eus va dislealded. Pa vin brudet-bras, an holl dud oc'h ober va meuleudi, e sellin outañ, ha se a viro ouzh va c'halon da vezañ saotret gant ar fouge. Un dra all a c'houlennin diganeoc'h c'hoazh : hoc'h anv. Va goulenn diwezhañ e vo. »

PIV OA AN DEN GWER

« Bernlag eo va anv, » eme an aotrou, « hag an hini a zo o chom em c'hastell evel va gwreg a zo Niniav. Hi eo a douellas Merzhin, ha kement a ra a ra dre gasoni ouzh Arzhur ha marc'heion an Daol Grenn. Ganti on bet kaset da gaout Arzhur. Fellout a rae dezhi spontañ ar rouanez Wenivar d'ar marv, o welout va fenn troc'het o komz. Ha m'he dije gallet ho touellañ ivez hag ho tistrujañ da heul, he dije graet. »

Neuze e pokjont an eil d'egile, ha pep hini a yeas diouzh e du.

E KASTELL ARZHUR

Ne dalv ket din kontañ penaos e tistroas Gaovan d'e vro, nemet gwall arvarus e voe an hent. E c'houzoug a zeuas tamm-ha-tamm ken yac'h hag a-raok. Ar gouriz a zouge, a-wel d'an holl, war e zilhad, evel merk eus e fazi. E-giz-se en em gavas e kastell e eontr un deiz.

An holl a voe laouen ouzh e welout. Poket e voe dezhañ gant e eontr ha gant Gwenivar ar rouanez. Hag e kontas dezho e droioù, an degemer er c'hastell, doare an aotrou, karantez an itron, ar pezh a oa c'hoarvezet e-kichen ar Chapel Wer, ha da echuiñ e tisplegas petra oa ar gouriz ha perak e touge anezhañ.

War se e c'hoarzhjont holl uhel, hag e fellas d'an holl dougen ur gouriz gwer ivez.

Ma voe graet ur reolenn : holl varc'heion Arzhur da zougen ur gouriz gwer, da zerc'hel soñj e c'hell gwellañ den an Douar faziañ.

Perañ a c'heller diouzh ur garantez ; ne bareer ket diouzh ar c'hoant karout.

Paul C. JAGOT,
Ar garantez e-keñver eneoniezh.

Rom an aotrou person

gant F. ELIES

An Aotrou Herri, person Logig Fall, a oa diaes e benn abaoe meur a zevezh.

Edo el lab, a-dreñv e brespital, o sellout gant un tammig enkrez ouzh ur bern marc'hadourezh a bep seurt, renket en un armel gozh. Toukennoù gwarezet gant plouz, bouestoù mir houarn gwenn, enno konfitur pe gig bevin, kasedoù plat e koad sapr warno skritelloù saoznek.

Anna Riou, ar gouezierez, en ur dennañ an dilhad berv diwar an tan evit o lakaat er bouteg a-benn diskenn ganto d'ar poull, a selle outañ a gorn.

— Petra 'fell deoc'h, Anna ? Un den eus va stad-me, n'hell ket gortoz ma teufer da furchal en e di. Dipitus eo, met ret e vo din, 'm eus aon, en em zizober eus an traoù-se, traoù ken mat koulskoude.

— Traoù ken mat ha ken marc'had mat 'ta ! N'o deus ket koustet ul liard toull deoc'h nag ur bennozh Doue, peogwir e oa nijet ar berc'henned kuit, tizh warno, betek Brest da ambarkiñ.

— Ma, bet eo ar *re-mañ* e ti Yann C'hrall dec'h d'abardaez ha sammet o deus ganto ar c'hasedadoù butun kuzhet gant e vab dindan e wele.

— O, mar ne daje ganto nemet ar sigaretennoù dimezelled-se, ne vije ket un afer. Met ne gavont ket fall ar c'hig-moc'h mogedet kennebeut ha ne dourlonkont ket aes gant banneoù sonn eus ar Cheurchill, evel ma ra liperien ar barrez eus ar rom plouz hoc'h eus aze. Meur a zoukenn a zaou litrad hoc'h eus zoken, Aotrou person, mar deo sklaer va daoulagad.

— Ya, Anna baour, un dek toukennig bennak. Kement ha ma 'm eus gallet lakaat en ôtô Fanch ar C'higer.

— Añ ! ha me gant va c'hozh karrigell n'em eus gallet tapout d'am zi nemet div doukenn, daou zailhad konfitur, ur c'hasedad kig-moc'h ha tri sac'hadig sukr munut. Ur voestad tê a zaou lur a oa deut ivez ganen hep goût din petra 'oa. 'M eus ket efer eus an tizan-se. Setu ma 'm eus roet an tê, evit ur voestad kig bevin da verc'h ar skolaer ; dezhi da veuziñ ar jagrin he deus paket o tispartiañ diouzh he *zommy*.

— Dit ket da flemmañ gant ho teod abegus, Anna. Merc'h ar skolaer a zo ur plac'h fur.

— Piv lavar deoc'h ar c'hoñtrol, aotrou person ? Met

feïañset e oa, sañset, gant ar serjant bihan parbrun a loje e ti he zud... Mat bremañ ne baouez ket da vutuniñ eus ar sigaretennoù c'hwezh louzoù-se, moarvat dre garantez evitañ.

— N' hoc'h eus ket klevet larout, Anna, eme ar person, en ur dennañ adarre ar gaoz war an dachenn a zalc'he tostoc'h d'e galon eget planedenn kalon frailhet pe get merc'h ar skolaer, n' hoc'h eus ket klevet larout e rafe *ar re-mañ* gant gwialennoù forc'hek evel re ar glaskerien eienoù da zizoleiñ ar c'huzhiadelloù ?

— Eo, avat, klevet am eus. Nemet evit doare ne zeuont ket aes ganto nemet betek ar boestoù metal.' An toukennoù rom ne lakaont ket ar gwialennoù da vrañsellañ. Eüruzamant, a lare Fin Abgrall din er mintin-mañ, pa zeue eus an ofern. Mont a rafe ganto hon holl banneoù grog evit ar goañv.

— Hem ! Hem ! 'm eus ket fiziañs tamm ebet, Anna. Dec'h d'abardaez e tremene dirak ar presbital pevar eus an.... dorifored-se... (amañ ar person a sellas trumm en dro dezhañ kenkaz e vije bet un all o selaou...) a zo o lojañ en ti-kêr. Edon e - tal prenestr ar sal hag e selle ouzhin ar *feldwebel* yaouank duard, en ur c'hoarzhin goap Me 'zo sur e teuio amañ dizale da firbouchal.

— Mat, Aotrou person, eme Anna, en ur dapout krog e divrec'h he c'harrigell, grit ho soñj petra da ober. Me 'zo poent din diskenn d'ar poull. Emañ erru an abardaez.

*
**

Pa zeuas Anna en dro e oa erru an noz. Diwezhat e oa chomet er poull, met ret-mat oa dezhi echuiñ en deiz-se gant kouez ar presbital. Antronoz vintin e ranke mont da di Berrin Jafrez er Perennoù. Astennet ganti an dilhad da sec'hiñ e teuas kuit dre zor al liorzh da vont d' ar gêr. E-tal an nor e welas o skleuriñ, en noz damvoull, boestoù houarn gwenn. Tostaat a reas outo. Ya, daoñ, an Aotrou person en doa lakaet e draoù er-maez, Cheurchill hag all.

— Ret eo bezañ gant ar foerigell memes tra, respet dezhañ! eme Anna. Ac'hanta, ha pa zeufe holl zorifored ar bourk war va c' hein, me n' emaon ket o vont da lezel an traoù-se amañ.

Prim-ha-prim e voe lakaet an toukennoù er garrigell hag Anna d'ar gêr, skañv he zroad mar doa ponnerik ar samm.

Un dro all a reas hag e voe dibradet ur pevar pe bemp boestad konfitur a zaou lur ha kasedadoù, tri anezho, eus ar c'hig-moc'h mogedet a blije kement d'*ar re all* gant vioù war ar plad d' o fred mintin.

— Mat, a lare Anna outi hec'h-unan, en ur vont d'ar gêr

evit an eil gwech, me ne gavin ket fall kennebeut kig-moc'h ar Saozon, nemet me lakaio gantañ patatez en o c'hroc'hen er gokelenn vihan. Me n'on ket tik war ar vioù.

Pa zeuas evit un trede troiad, unan bennak all a oa bet, etretant e fri tanav rak riñset piz e oa al lec'h.

— Mabkagn laer, a c'hrosmolas Anna, chom a rae c'hoazh ar boestoù kig bevin, ar sukr, an te... An tizan am bije lezet gant un all aes a-walc'h, met ar sukr !... Ma ! Poent eo din skampañ. E tle bezañ tost d'an eur da chom en ti. Mar koueshont war va zamm kroc'hen, ar jelkennoù louet-se a zo gouest d'am c'has d'ar violoñs da dremen an noz evel m' o deus graet disul diwezhañ da Vari Louiz Pikart. Ha, diouzh ar mintin, holl reoù heuzoù dorifored an ti-kêr da sirañ, mar plij, araok bezañ lezet da vont kuit. Va skudell evito, ya !.... Kouezierez ar person ne daio ket da vatezh gant ar brotestanted zaonet-se n'o deus tamm doujañs evit va faeronez-me nag he merc'h.

Hag e steuzias Anna, dre un hent karr, da vont d'he ziig e-traoñ ar bourk.

*
**

Tud iskis eo ar Soazon. Pa grogont gant ur brezel, ral eo dezho bezañ prest. A-wechoù zoken n'o deus ket un arme a-zoare hag e pakont gwall-lammoù. Nemet pennek int hag e stagont raktal da c'hoprañ ha da zeskiñ soudarded, da verniañ pourvezioù a bep seurt, bitailh a bep doare, rak plijout a ra dezho bezañ maget fonnus araok mont d'ar bed all hag a-hed-ur-wech o deus istimet ne zeuer ket da vat gant ur brezel pa reer kof re voan. A-benn ar fin e teuont da gouezhañ war o zreid adarre. Gwir eo e reont bepred o brezelioù war zouar ar re all.

E-pad ar brezel pevarzek-triwec'h o doa Amerikaniz savet sanailhoù hir a-hed al linenn vras a gas da Bariz. Hag en dro-mañ n' o doa bet ar Saozon nemet berniañ enno d' ober tonnelladoù ha tonnelladoù marc'hadourezhioù dilestret dibaouez e Brest.

Siwazh ! E Mezheven er bloaz daou-ugent, setu Alamaned o tiruilhañ diouzh ar reter gant o bombezerien ziniver, o steudadoù kirri arsailh, o rejimantoù war girri. Prest oa pourvezioù ar Saozon, met kilhet oa an arme en un tu bennak en hanternoz Bro-C'hall. Netra ken da virout ouzh ar re all da zont betek amañ hag e soñjas gwarded ar sanailhoù e oa c'hwekoc'h distreiñ d' ar gêr betek gouzout eget mont d' ar c'hampoù prizonidi da zibriñ bara du ha soubenn an tri zraig, dour, holen ha baraig ! Gant o c'hirri-dre-dan, herr warno,

o doa eta skoet etrezek Brest da sevel e-kentel e bourz al listri diwezhañ a oa da loc'hañ war-du Bro-Saoz.

« Dont a raimp en dro... », emezo en ur gimiadañ. An dud a grede dezho e raent goap. « N' ouzomp ket peur, met dont a raimp... Da c'hortoz, kasit ganeoc'h kement a c'hellot eus ar pourvezioù a zo er sanailhoù... Ar re a zo erru aze a zo hir o dent evel bleizi marnaoniet.. Grit ho tibab araok mac'h erruint.. ha Doue d' ho tiwallo ! »

Hag e teraouas ar skrab sabatuus. Noz-deiz keit ha ma c' halljont, kirri-dre-dan a Vro Leon, a Vro Dreger, a Vro Gerne, charabañioù, gweturioù a bep seurt a ziredas, a wigouras hag a vrammas en dro d'ar sanailhoù. Netra d' ober nemet kemer. Evit laret gwir kemeret e voe ha, pa zegouezhas an Alamaned evel touristed disoursi, ez oa gwall-voulc'het ar bernioù. Dezho oa ar pourvezioù-se peogwir oant an dre c'hourien hag, adal ma voent aze, tu ebet ken da vont er sanailhoù. Gwarded nevez oa war o zro. Hag ar re-mañ n' oa keloù ebet dezho da dec'hout.

Perak ha penaos e stagas ar furchadennoù ? Re anat oa eveljust oa bet ar skrab war ar sanailhoù. Met marteze ez eus bet ivez re a yaouankizoù o c'henaouegiñ en dro d'an diavezidi, sigaretennoù saoz en o beg ha leun o godelloù. Evit bezañ ponner a spered evel a dreid kement ha ma karor ne oant ket dall memes tra. Ha stagañ a rajont da furchal. E-keit-se ar c'henwerzh ne golle ket e amzer Ar re o doa skrapet evit netra kasedadoù butun n' oant ket seizhdaletoc'h evit gwerzhañ, pemzektez diwezhatoc'h, mil lur ar c'hasedad hag evit pep tra ez oa heñvel.

Siwazh, ar furcherien a zeuas ken aes da di ar brenerien ha da di ar skraperien. An hini en doa diskroget eus e wenneien a fellas dezhañ, pa voe lamet e draoù digantañ, rannañ ar c'holl gant an neb en doa gwerzhet dezhañ kerik marc'hadourezh prenet e foar ar c'hregriñ-hardiz. Skouarn vouvar. Tabut. Gwarizi. Droulañs. Kasoni. Hag al lizhiri disanv oc'h erruout didrouz e ti aotronez nevez an ti-kêr da flatrañ hemañ-hen a guzhe el lec'h-mañ-lec'h an dra-mañ-tra, ha n'o doa mui da furchal kalz evit difoupañ an neizhiadoù lipouserezh.

*
**

Met tremen a ra pep tra... hag e paouezas un deiz ar furchadennoù. Pemzektez oa nemetken m'en doa lakaet an aotrou person e lodig ar pardon war an hent, dirak dor e liorzh, a-dreñv d'ar presbital. Ha n' oa deut soudard louet ebet. nag adjudant na serjant, nag archer gant e vedalenn loen-primet

en e gerc'henn, da durlutal en dro da lab an aotrou Herri, ma savas keuz gant hemañ. Petra d'ober ?

— Feiz, avat, emezañ da Filo e garabasenn, krediñ 'ra din em eus kavet an tu.

— An tu da betra, aotrou person ? eme Filo en ur sevel he fri diwar he stamm da sellout ouzh an aotrou Herri dreist gwer he lunedoù. Leun a zismegañs a vage evit he ferson abaoe m'en doa goulonderet armel al lab dirak dor al liorzh. Ken trenk he doa kavet ar soubenn ma oa chomet dilavar, met soñjet he doa, me lar deoc'h.

— Met an tu da adkavout lod da nebeutañ eus ar pezh am eus kollet diwar re-zoujañs evit va stad, Filo. Marteze em bije gallet gortoz ur pennadig... marteze..

— Ya, marteze, aotrou person... met gant martezeoù ne vager ket al leueoù, a drouc'has Filo, trenkik he mouezh.

— Mont a ran d'ober ar gest goude on eost, neketa ? Mat, ha perak ne dafen ket d'ober un all araok ?

Trumm e savas Filo he fri adarre, met en dro-mañ n'oa mui skleur zismegañs ebet en he selloù.

— Ya, d'ober ur gest all, a gendalc'has an aotrou Herri. Soñjit 'ta, Filo, en deiz m'on aet gant ôtô Fañch ar C'higer d'ar sanailhoù, em eus laret d'am farrezioniz, dirak dor ar vered. araok loc'hañ : « An holl draoù a zo ahont a zo deomp-ni, lezet gant hor mignoned o deus ranket skampañ re zillo. Mar gortozomp ar re ' zo erru, ne vimp ket fur na fin, sur, o lezel da vont ganto ar pezh a zo bet lezet deomp-ni, ha moarvat, da vezañ paeet ganeomp-ni abred pe ziwezhat. Dre se ho koustiañs n'eus ket da gaout abeg ennoc'h evit kemer pep hini e lod eus ar pezh a zo ahont. »

— Ya, ho klevet em eus diwar dreuzoù va c'hegin, eme Filo. hag ho selaou a raent, 'm eus aon, gant muioc'h a evezh eget ne ra lod anezho pa sarmonit en iliz.

— Na c'hwi 'zo abegus, Filo ! eme ar person. C'hwi fell deoc'h larout an trikon a gristenien c'hroz a chom bep sul e toull dor ar porched elec'h dont tre en iliz ?

— Na petra 'ta ! eme Filo, imor enni. Ar re-se a oa an tostañ da garr-tan Fañch ar C'higer, digor ganto o beg ouzh ho selacu, evel pa vijec'h o prometiñ dezho adober burzhud Eured Kana.

— Neuze, Filo, e larin dezho : « Va farrezioniz ker, gras din-me eo un tammig mar demañ en hoc'h armelioù lipouse-rezh a bep seurt evit an deizioù kof moan a zo erru warnomp. Gouzout a rit penaos em eus-me kollet va lod, da virout na kouezhje dismegañs war ar soutanenn a zougan, lakaomp e vije deut an ugunoded-se da zizoleiñ ar varc'hadourez'h-se

em fresbital. Ne deo nemet dereat e rofec'h bremañ pep hini un nebeud eus e lodig evit va digoll. »

— Ho menoz n' eo ket fall nag ho sarmonig kennebeut, eme Filo, gant ma vo selaouet.

— Hag e vo, sur mat, Filo. Logiz n' o deus biskoazh lezet o ferson en dienez.

*
**

Edo Anna Riou dres o paouez erruout er gêr eus ar poull pa zeuas an aotrou person e-tal an nor.

— Er gêr emaoc'h, Anna ? a c'houlennas-eñ araok mont tre.

— O paouez erruout, aotrou person. Deuit 'ta betek an daol amañ. Emaon oc'h elumiñ an tan, sellit, da dommañ ur banne kafe. Petra 'zo a nevez 'ta ? Neket da gestal evelato e teuit araok an eost ?

— Eo, just avat, Anna, da gestal eo e teuan. Gouzout a rit an dro vil a zo c'hoarvezet ganen. Kollet va lodig eus ar pourvezioù saoz d'aon d'ar gwall-skouer ne vankfe ket enebourien ar feiz d'ober eus ur furchadenn em fresbital.

— Ya, goût a ouzon, aotrou person. Hag emaoc'h o kestal evit adtapout ar pezh hoc'h eus kollet... Me barife, emezi en ur dreiñ prim outañ, hoc'h eus dija dastumet dre ar barrez muioc'h eget n'ho poa lakaet dirak dor ho liorzh ?

An Aotrou Herri a sellas a-bann ouzh kouezierez ar presbital : Gwelet ho poa 'ta va zraoù eno, Anna ? Pe da boent ?

Anna Riou a soñje, fuloret outi hec'h-unan, e oa bet un tammig re hir he zeod, met ne gollas ket penn evit kennebeut.

— Pa oan o tont eus va devezh kouez em eus o gwelet dirak an nor. 'M eus ket soñj pet eur e oa, avat. Eo, pa soñjan. Poent din ober dillo evit bezañ er gêr d'an eur merket gant an aotrouien nevez.

— Morse n' em eus gallet gouzout gant piv eo aet va zraoù en nozvezh-se, Anna. Ha Filo, chomet d'ober ged a lavar n'eus ket bet un unan zoken eus an aotrouien nevez, evel ma larit, en dro d'al liorzh goude serr-noz. Edont holl, emezi, en ur banvez a roent, en ostaliri ar Marc'h Gwenn, d'o ofiser anvet da gabiten nevez'oa.

— Mat, me n' ouzon ket kennebeut, eme Anna. Met tomm eo va c'hafe, sellit. Marteze ez efe ganeoc'h ur banneig, aotrou person ?

— 'Dalv ket ar boan, Anna... Deut oan betek ho ti da c'houlenn diganeoc'h ha n' ho pefe ket, evel ar re all, un draig bennak evit va digoll... hag, e gwir, kalon vat o deus diskouezet va farrezioniz em c'heñver. Adkavet em eus va lod pe

dost... Un tammig muioc'h a de hag a gonfitur eget m'em boa... nebeutoc'h a gig-moc'h pe vevin hag a rom, avat.

— O ma Doue benniget, Aotrou person, c'hwi 'oar pegen nebeut a dra am boa-me gallet degas gant va zamm karrigell... ha ne chom ken ganen nemet ur podad konfitur boulc'het hag ur jelkenn gig-moc'h pe ziv...

Ha, dre ma komze, e lakae Anna, herr warni, ar pod-sukr war an daol, ul loa arc'hant, ur volenn vleuniet ha kafe tomm e-barzh d'an aotrou person.

— Evelato e c'hellan kinnig deoc'h ur banne Cheurchill, aotrou person, eus an doukenn a chom ganen. An hini all a zo aet gant va mab disul diwezhañ p'eo deut d'am gwelout, emezi, en ur lakaat ar rom war an daol.

An aotrou Herri a dapas krog en doukenn hag a ziskargas ul lommig rom en e gafe. Souden e tostaas an doukenn outañ e tennas e voest lunedoù eus godell e soutanen, o lakaas war e fri :

— Met petra 'welan-me amañ, Anna Riou? Morse kemend-all !!

Hag e tiskoueze da Anna ur groaz graet gant ur c'hreïon war baper skritell gouzoug an doukenn.

— Ur groaz a welan-me aze pe un dra bennak e-giz-se, emezi. An dra-se eo a gavit c'hwi dreist-ordinal ?

— Dreist-ordinal eo sur, Anna. P'edon er sanailhoù ahont gant Fañch ar C'higer, evit anaout va lod diouzh e hini, em boa graet kroazioù e-giz-se war va zraoù. Lodenn an iliz, kompren a rit ?

— Ma, eme Anna ken distrafuilh ha tra... da welout, me 'zo bet en ho koude ha marteze eo un doukenn ankounac' haet ganeoc'h, pa oa leun-kouch ôtô Fañch ar C'higer, am eus-me bet evit va lod.

— Ouzhpenn souezhet e vefen em bije lezet un dra bennak war va lerc'h eus ar pezh am boa dibabet, Anna. Met... marteze, neket 'ta ! marteze !

Hag ec'h evas e vanne kafe.

— Ma, emezañ en ur sevel, bennozh Doue deoc'h memes tra. An hini n'eus ket a beadra n' hell ket reiñ darn anezhañ. Kenavo, Anna !!

— Kenavo, aotrou person !!... Hag e selle Anna Riou ouzh an aotrou Herri o sevel gant an hent a gas d'an iliz.

— Nondedistak ! emezi, me 'zo bet tomm din, ya ! Ret eo din diouzhtu sellout ouzh an traoù all d'o diverkañ eus ar c'hroazioù-se... Darbet eo bet din bezañ paket... ha paket brav !

Fañch ELIES.

(Meurzh 7-11-44).

ITRON EGUGHI

UN « NO » JAPANAT

Tud ar c'hoari :

Ar Manac'h
Spes Iron Egughi
Spesoù ar Serc'hed
Ar Pesketaer
Laz ar Ganerien
E kêr Egughi, war c'hlann ar stêr.

Ar Manac'h. — Mignonez feal eo din al loar, ha digenvez n'on ket. (*A-sav e chom e-tal bez Itron Egughi).* Sed amañ 'ta bez Itron Egughi, ar serc'h ken brudet-all : un nebeut moudennoù, traken !!... Nag ur from !.. Chom a ra an eñvor anezhi... Peogwir on deut evel ur pirc'hirin, e klaskin danevell ar pezh ken hoalus a c'hoarvezas amañ etrezi ha Sagyo ar manac'h. — Un noz, emezor, e tegouezhas en Egughi un den santel-meurbet, Sagyo ar manac'h. Brudet e oa Egughi evit he serc'hed hag he ziez-ar-blijadur. Glav a rae ; yen a oa. Skeiñ a reas ar manac'h ouzh un nor ha goulenn bod evit an noz. O welout anezhañ, avat, e tiskouezas an ostizez diegi ouzh e zegemer. Ken e savas al lean ur varzhoneg : « Na pegen diaes eo en em zistagañ diouzh traoù ar bed ! O, c'hwi hag a nac'h reiñ din bod ur predig ! » Respont a reas an itron....

Spes Itron Egughi. — Ar varzhoneg ! Eñvorennoù ! Eñvorennoù ! Piv 'ta, avat, a zibune ar seurt gwerzennoù ? Ha c'hwi an hini eo ?

Ar Manac'h. — Ur vaouez !!... A belec'h e teu ? N'eus amañ nag hent na ti. Iskis-bras !... Skrijañ 'ran.. Perak ar goulenn-se ? Ar varzhoneg a lavaren...

Spes Itron Egughi. — Aet e oa he gerioù diwar va c'houn !... Ken niverus ar bloavezhioù tremenet dindan geot an douar ha glizh al lanneier ! *Diaes,* a ya, *en em zistagañ* diouzh ar bed-mañ faltazi, ar bed-mañ glizh, *bod ur predig.* Perak, avat, ar c'homzoù-mañ : o, *c'hwi hag a*

NOTENN. — An' Nô a zo drama sakr hag hengounel Japan gozh : e-se ez eo keñvel ouzh hor Mister. Disheñvel dioutañ, avat, dre ma veze skrivet ha c'hoariet gant tud a vicher : ha se a zo ivez abeg e zreistelezh.

nac'h ?Nac'h n'eus ket bet graet ! N'eo ket anavezet mat an istor. Ha m'en em ziskouezan deoc'h, ez eo evit her c'hontañ.

Ar Manac'h. — Gwir eo. An ti a c'houlenned bod ennañ a oa.. Gouzout a rit n'eo ket bet nac'het reiñ bod d'an den. Penaos e ouzoc'h ?

Spes Itron Egughi. — Kendalc'hit gant ho tanevell. Petra 'respontas Itron Egughi ?

Ar Manac'h. — Respont a reas : « Peogwir oc'h en em zistaget diouzh ar bed, diouzh e holl levenezioù, diouzh an eürusted, e lavaran deoc'h : ouzh bod ur predig arabat na chomfe stag ho kalon ! »

Spes Itron Egughi. — Ur c'huzul ne oa ken, d'ul lean digenvez ha na ouie grik eus traoù ar bed.

Ar Manac'h. — Gwir eo. An ti a c'houlenned ennañ a oa...

Spes Itron Egughi. — . . a oa ti ur serc'h. Ur serc'h, bleunienn frondus, met goullo, na anavez den he glac'har kuzh.

Ar Manac'h. — Arabat na chomfe stag ho kalon...

Spes Itron Egughi. — Ar gerioù-se a oa enno kalz karantez evit an den dilezet gantañ levenezioù aner ar bed.

Ar Manac'h. — Bed an huñvreoù bresk.

Spes Itron Egughi. — Bod ur predig.

Ar Manac'h. — Bed ar glizh ken buan koazhet.

Spes Itron Egughi. — Met ne voe ket nac'het reiñ digor d'ar c'hlasker paour ha santel.

Laz ar Ganerien. — Nac'het ne voe ket. Glan ha doujus e tegemerjod ar manac'h e-doug an nozvezh. Da be vad, koulskoude, degas an tremened da goun ? Aet e-biou an tremened , evel ar gwag en noz.... dont endro ne c'hell ket.. Da get ez a pep tra, diastal ha dibaouez, ha n'eus d'ar vuhez nemet un eurvezh. O c'hwi a zo bet dilezet ganeoc'h ar bed, arabat na chomfe stag ho kalon ouzh un eñvorenn vedel ! Evel koumoul an oabl, evel tonn ar wazhig, ez a da netra stummoù, livioù ha mouezhioù ! Da veure e wel an halegenn yaouank, e melezour al lenn, glasder louet al latar ; da greisteiz ez eo an dour e-giz aour ; ha da noz, en heol o vont da guzh, e teu ruz-flamm askell al logodenndall. Koumoul huñvreoù, faltaziennoù a steuz evel ar glizh, ha dindan an oabl bepred o kemmañ e tremen ar vuhez, e tremen an traoù... Ur predig ken e ro an douar bod deomp !... Petra 'c'hoarvez, avat ? Sed ar stumm a gomze en noz o treiñ da nivlenn. Piv 'ta eo ar vaouezmañ ?

Spes Itron Egughi. — Steuziañ ra va spes boull... Skañv-

skañv ez on, ur goumoulenn, un netraïg war neuñv e froud ar stêr... Kavout a ra deoc'h, marteze, e welit Itron Egughi ?... A, lavaret em eus...

Laz ar Ganerien. — Spes an Itron e oa. Sevel a ra he zasmant a-zioc'h reier an aod ha teuziñ e teñvalder an noz.

Spes Itron Egughi (aet pelloc'h). — Ar bed ne voe evidon nemet bod ur predig !...

Ar Manac'h. — Petra 'lavar ?

Spes Itron Egughi (aet pelloc'h c'hoazh). — En ur vuhez all, tremenet, hon eus diskuizhet a-gevret em zi. Un eurvezh-pad hon eus tennet dour diouzh an hevelep stêr ! Ne voe nemet ur predig e bod ur predig ! Ret deoc'h gouzout : Spes Itron Egughi ez on-me.

Laz ar Ganerien. — He mouezh ne glever ken, diwar wel eo aet he stumm... Klevout a rit c'hoazh... Pell-pell emañ he mouezh... Klevout a rit c'hoazh ? Un tammig hepken... Bremañ ne glever mui tra.

Ar Manac'h (ouzh ur pesketaer o tremen). — Pesketaer, ha gwelet hoc'h eus anezhi, c'hwi ivez ?

Ar Pesketaer. — Piv 'ta ?

Ar Manac'h. — Ar spes ! Ar vaouez !...

Ar Pesketaer. — Penaos ? Ne veizan grik.

Ar Manac'h. — P'edon ergentaouïk o prederiañ dirak bez Itron Egughi, ez eus en em ziskouezet din ur vaouez o tont n'ouzon a belec'h. Lavaret he deus din ar varzhoneg vrudet a respontas Itron Egughi da Sagyo ar manac'h : « Ouzh bod ur predig arabat na chomfe stag ho kalon ! »

Ar Pesketaer. — Pegen fromus pezh a gontit ! Pa vez loargann, hervez a lavarer, e tistro Itron Egughi da vageal war ar stêr e-ser he c'heneilezed. Tud a renk uhel o deus he gwelet : din-me, avat, pesketaer kaezh, n'en em ziskouezas biskoazh.

Ar Manac'h. — Lavaret he deus e oa Spes Itron Egughi. Steuziet he deus evel un delienn a nij kuit d'an diskarhañv, ur goabrenn skañv... Bageal war ar stêr a ra Itron Egughi ?

Ar Pesketaer. — Hag e ra. Anaout a rit istor Shonin Shokou, an hini a savas manati Shosha ?

Ar Manac'h. — N'em eus ket soñj mat anezhañ.

Ar Pesketaer. — Un noz en doe an den santel un huñvre vurzhudus. Lavarout dezhañ a reas ur vouezh : « Ma fell deoc'h gwelout ar v-Bodhisattva Fugen e gwirionez he Boud (*), kit da gaout Itron Serc'hed Egughi ! »

---

* Bodhisattva : boudoù doueel ar gredenn voudhack.

Mont a reas 'ta d'al lec'h merket dezhañ, ha tremen an nozvezh o spiañ war liorzhoù an ti-ar-blijadur. An noz-se e oa an Itron hag he c'heneilezed o vageal war ar stêr dindan al loar-gann — laouenat un nozvezh ! Pe nozvezh, avat, a dremene hep tamm gouel en Egughi ? Kanañ 'rae an Itron : « Sourral a ra ar gleienn er pinenned ! War an dour e taskren an avel, e hiboud an avel ! » Hag ar serc'hed koant, o seniñ an daboulin a ziskane a-gevret : « Ar c'hoummoù skañv, ar c'hoummoù skañv, a sav hag a ziskenn ! !» Hag an den santel da soñjal : « Pebezh gwall arvest evidon, ar merc'hed yaouank-se o vevañ en dirollerezh. » Ha gant ar vezh e serras e zaoulagad. Pa zigoras anezho adarre, avat, e welas e oa troet Itron Egughi d'ar Fugen doueel e gwirionez he Boud, hag e oa deut an ugent serc'h d'he heul da vezañ ugent Bodhisattva, ha e oa bremañ ar vag un olifant gwenn ! !Ha deol-meurbet e kanent : « War mor ar Peurvad e sked glan al loar ! Goulou an divevenn, goulou an Digemm ! Goulou an Aotrou ! » Hag eürus-holl e lavaras an den santel trugarez da Zoue. Setu an istor.

Ar Manac'h. — Ouzh eñvorennoù ur predig, arabat na chomfe stag hor c'halon ! *(Goude saludiñ ez a kuit ar pesketaer)*. Hi an hini e oa. Pediñ a rin evit hec'h ene. *(Pediñ a ra)*. Petra 'zo 'tont bremañ, avat ? Ne huñvrean ket. Du-hont, war melezour an dourioù kann e sked al loar, a-luskell o bigi karget gant bleunioù, setu merc'hed ar blijadur, serc'hed Egughi. A, pegen kaer al loar !! Klevout a ran an Itron hag he c'heneilezed, bamus o c'hened e luc'h ar stergann, o kanañ ouzh ton an daboulin : « Ouzh bod ur predig arabat na chomfe stag ho kalon. »

Spesoù ar Serc'hed (en o bagoù garlantezet). — Flour omp douget gant stêr ar garantez, gourvezet war hol lennoù roz brodet-aour. Da huñvre ar bed-mañ e faltaziennoù skañv e oa gouestlet hon eneoù hag hor c'horfoù. A, perak hon dihuniñ ?

A-luskell hor bagoù, kanomp, kanomp !

E pleg-mor Matsura emañ Sayo ar briñsez, o ouelañ, rak kuit eo aet he fried da Sina.

Ha bemdeiz war ar grec'hienn, troet he selloù tramek an donvor, e teu-hi da hejañ he skerb.

Ar Manac'h. — Kanaouennoù karantez ! Marzhus ar gouleier !

Spesoù ar Serc'hed. — Priñsez Uji an hini eo, o c'hortoz hep skuizhañ hennezh na zeuio ket !

Evelti e vezemp trist en Egughi, kêr da viken hep noz !

Petra 'vern, avat, poanioù ar bed ? O c'haout en-dro a garfemp, ar bleunioù hag ar gouelioù war an dour. Ne zistro ket an tremened, avat.

Ar Manac'h. — Keuz o deus da ved ar faltaziennoù. Piv oc'h ? Piv oc'h ?

Spesoù ar Serc'hed. — Un enor deomp eo ho koulenn. Gwelout a rit, avat, piv omp ! War ar stêr e noz al loargann e welit ar vag a luskelle gwechall merc'hed Egughi. Kanit, kanit ho son, gwagennoù skañv ! Kanit ar c'heuz d'an Tremened ! En noz-mañ dan al loar ha war an dour, kanit ho son ! Setu ar serc'hed o tremen en o bag ! Dont en-dro a reont ha treuziñ ar bed, *bod ur predig.*

Spes Itron Egughi. — A-gelc'h e tro abegoù hag efedoù, e-giz ur c'harr e redva ar bed...

Laz ar Ganerien. — ...e-giz ma troïdell an evned en oabl !

Spes Itron Egughi. — An eil war-lerc'h eben e teu ar buhezioù ! Ur vuhez hon eus bet, hag un all a-raok, hag un all c'hoazh. Ha re all, e-leizh.

Laz ar Ganerien. — Diziwezh ar chadenn !

Spesoù ar Serc'hed. — Atav hag atav e krog en-dro buhezioù ha planedennoù...

Ar Manac'h. — Petra 'lavarit 'ta ? Gwechall - gozh e veve

Spes Itron Egughi. — Ne gomprenomp tra, hag er gaou e chomomp, a-dastorn en teñval, e-maez ar goulou.

Ar Manac'h. — Petra 'lavarit 'ta ? Gwechall-gozh e veve merc'hed ar blijadur en Egughi, ha pell emañ aet an amzer-se e-biou !

Spes Itron Egughi. — Gwechall-gozh ? Aet an amzer e-biou ? Penaos ? Heñvel e chom noz ouzh noz, eur ouzh eur, miz ouzh miz, ha par-souezhus eo loar an noz-mañ da loar an amzer gent !

Spesoù ar Serc'hed. — Fresk ha brav ez omp, neketa, evel ar bleunioù a garemp. Lavarout omp merc'hed an tremened, daoust ha n'eo ket faltazi ?

Spes Itron Egughi. — Petra 'vern ?

Spesoù ar Serc'hed. — Respont d'ar goulennoù ne rimp ken.

Spes Itron Egughi. — An Amzer !... An Tremened ! Ha neuze ? Faltazi ar faltazi 'zo skañv 'vel ar vrumenn. Kanomp, roeñvomp, e goulou kann al loar !

Laz ar Ganerien. — An Amzer !... Ha war dourioù an diskarhañv sed ma tec'h kuit ar vag... Ha kantren a reomp e Tri Hent an Diskar hag en Eizh Bro ar Gwalleur. Alies e pleg ar Feiz dindan samm ar glac'har.

Spes Itron Egughi. — Dre zegouezh omp bet ganet e-touez an dud, bec'hiet gant pouez ar pec'hedoù. Abaoe pet loar e oa merket deomp hon tonkadur ? Hag ez aemp, serc'hed laouen, dichastre en hor mezventi, evel bambouzenned kaset gant froud an dourioù ! A ! melkoniusat ur soñj !

Laz ar Ganerien. — Da veure, en nevez-hañv, e tigor roz ar bleuñv ha lufrus eo gwiskad ar c'hrec'hiennoù gant ar geot hag ar gwez.

Da noz, avat, en diskar-hañv, e kouezh an delioù ruz hag e kemer ar c'hoad liv an aour, ken tener hag ur satinenn a ya kuit he lufr gant ar glizh. E-giz ma tremen an traoù ! E-giz ma tremen an dud !

Divizout a ra ar garediged e skeud ar pinenned, ha mont kuit ; ha morse ne zistroont. Kichen-ha-kichen o deus ar priedoù lakaet o goubennerioù-noz a-dreñv an andorenn liv an esmeraldenn hag ar rubiz, ha disrannet e vezint pa sono evito an eur verket.

Gour ne c'hell chom hep sentiñ ouzh lezenn on tonkad, nag ar plant diene, nag al loened, nag an dud...

Spes Itron Egughi — Ur gomzenn flour a glever, ha sed karantez leun ar galon. Faziet hon eus, ya ; kollet hon eus an hent e bro ar C'hwec'h Poultrenn, ha pec'het hon eus gant hor c'horf ! Livioù, kan, flourigoù, sed trawalc'h da vezviñ ar galon.. A, loar a garomp !

Spesoù ar Serc'hed. — Loar a garomp ! Noz al levenez !

Laz ar Ganerien. — Hiboudus e tremen ar gwagennoù an eil war-lerc'h eben,, ha da wagenn ur predig, tarzhet eus don ar Meurvor, ez eus ur miliad abegoù.

Spes Itron Egughi. — Ha pa vevemp, ken berrbad hag ar gwag, e goulou an deiz, e klaske hor c'halonoù paour ha gwan bod ur predig.

Ar Manach. — Panevet gwander ar c'halonoù, e vije aet pell 'zo da get ar bed-mañ a faltazi.

Spes Itron Egughi. — Hag ar garantez ne vije ket anezhi.

Laz ar Ganerien. — Ar garantez ne vije ket anezhi. Ha karediged o c'hortoz e noz an nevez-hañv ne vije ket anezho.

Spesoù ar Serc'hed. — E gwenodenn ar c'hoad en e vleuñv ne vije mui daeroù.

Laz ar Ganerien. — Glac'har ebet ken ! From ebet ken !

Spes Itron Egughi. — Ne vije ket mui levenez ? Na gouelioù ? na bleunioù dindan al loar, na goulou roz da guzh-heol, na mousc'hoarzhoù, na sonerezh, na barzhoniezh ? O, pegen euzhus !

Spesoù ar Serc'hed. — O, pegen euzhus !

Laz ar Ganerien. — Kement-se a vevas, e gwirionez, hogen ur predig kepken.

Spes Itron Egughi. — E gwirionez... Sed an noz o tremen, avat... D'ar bed all e rankomp mont en-dro.. Gwanoc'h ez a sked al loar..

Ar Manac'h. — Kuit ez eont, ha sed ma kemm o doare : stummoù doueel war un olifant gwenn a welan bremañ.

Spesoù ar Serc'hed (aet pelloc'h) — Ouzh bod ur predig, arabat na chomfe stag ho kalon.

Ar Manac'h. — War ur goumoulenn aour int kaset tramek ar c'hornog, ha goulou-holl 'mañ an oabl gant sked an eurvad.

Laz ar Ganerien. — Benniget ra vezo an arvest hon distag diouzh faltazi ar bed-mañ ! Ouzh bod ur predig arabat na chomfe, stag hor c'halon.

(Brezhoneg gant Per DENEZ).

Gallout a reer kaout adembannadur

Geriadur Brezhonek - Gallek

Roparz HEMON

evit 495 lur en holl levrdioù mat ha digant

Skridoù Breizh

(« Editions de Bretagne », Square du Casino, La Baule L.-I.)

C. C. P. Nantes 1116-64

Nevez deut er-maez :

Adembannadur yezhadur Roparz HEMON,

bet moulet e 1.940

EN ENVOR DA VEVEN MORDIERN

gant KERLANN

Edon e 1933 oc'h ober va servij-soudard e Sant-Brieg hag alies e vezen gant Abeozen. Ur sulvezh ez is gantañ da Sant-Halori e parrez Pordig da weladenniñ Rene ar Rouz, Meven Mordiern evit an holl vrezhonegerien. E-unan-penn e oa, e-touez e levrioù, en e gichen e gazh. Klemmichenn : kerse e voe ganin rankout mont e galleg d'an den-se hag a skrive ken brav all hor yezh : Meven Mordiern ne gomze ket brezhoneg ! E galleg hepken e kustume komz outañ Frañsez Vallee, a oa d'ar c'houlz-se o chom e Sant-Brieg, 23 straed Sant-Benead. Eno e kejis ur wech all gant M. M. Deut e oa eus Pordig gant an tren bihan. En-dro dezhañ e oa ur gwiskamant boulouz tev, diskabell e oa. E welout a ran c'hoazh, ur roued-pourvezioù gantañ en e zorn rak dont a rae e kêr d'ar marc'had ha, war un dro, e teue da weladenniñ e vignon kozh e straed Sant-Benead e penn all ar Balioù. Ne gomze ket kalz ar Rouz, met pa gleve komz brezhoneg e oa aketus-holl o selaou.

A-hend-all, evel an holl, n'anavezen Meven Mordiern nemet dre e skridoù. Nag a lizhiri e skrive ! Spi em eus e vo kendastumet un deiz an holl lizhiri-se a ouzon int bet miret gant kalz a geneiled, e sell o embann. A bep seurt e oa kaoz warno. Redek a rae e bluenn ha, bez' e c'hellor lavarout hep fazi e vourre o ledañ brezhoneg war baper, o skrivañ diwarbenn an traoù a gare : keltelezh, eñvorioù, skiantoù, levrioù. Alies e teue alioù fur gantañ, bepred e sell lakaat ar brezhoneg da vezañ trec'h ha da c'hounit tachenn. Ur brouder e oa Meven Mordiern.

Ne oa ket aes ober gantañ atav, avat. Arabat dislavarout, pe stourm a-enep dezhañ, respont a oa da bep abeg a vije bet gallet kavout ennañ. Un devezh e skrivis dezhañ ez ae re bell un tammig gant brezhonekaat an anvioù-lec'h hag an anvioù-tud (Feunteundourken evit Fontainebleau, Fenimor Koupr ha Maen-Red evit Fenimore Cooper ha Mayne-Reid, h. a.). Ur respont taer ha didro a zeuas d'ar paour kaezh skolaer ma oan, danvez ar pennad anvet gantañ DAEL war niverenn 125 *Gwarlarn* (Ebrel 1939).

Pegen dudius avat deskiñ traoù gantañ ! Tamallet eo bet dezhañ dastum e skiant diwar levrioù un tammig koshaet e-keñver an dizoloadennoù nevez. Me a gav din ez eo hennezh

ur rebech dister, e-skoaz ar vengleuz gerioù ha troioù-lavar nevez ledet hed-hed e labourioù.

An holl a oar eo bet SKETLA SEGOBRANI, bet savet gant X3 (?). Meven Mordiern o vezañ unan eus an tri-se *, diazez ar yezh lennegel a implijomp bremañ.

Lakaet am eus koublañ, hag o dalc'hañ a ran evel va levrioù priziusañ, al lodennoù ISTOR AR BED diwar e bluenn, bet embannet war niverennoù *Gwalarn* etre ar bloavezhioù 1929 ha 1939, PREDERIADENNOU diwar-benn ar YEZOU hag ar BREZONEG, a zo an dibenn anezho, a gredan, testamant speredel Meven Mordiern. Pebezh nerzh, pebezh fiziañs a laka ar stourmerien eveldomp, er yaouankiz o sevel, da stourm ha da stourm, hep fallgaloniñ, betek an trec'h, *wardu ar Pal !* E oberennoù diwezhañ a zo bet, ar re bet moulet da vihanañ, adembannadur al levr pouezus ma 'z eo NOTENNOU DIWAR-BENN AR GELTED KOZ, ur pikol levr kresket ha gwellaet gantañ (500 pajenn ennañ !) Embannet eo bet diwar trizek levrennig distag brudet. *N'eus ket ur Breizhad « dihun » a gement a c'hell tremen hep hen kaout,* hep hen mirout evel un teñzor en e armel-levrioù, kichen-ha-kichen gant e levrioù gwellañ.

Soñjal a rae kalz e dazont bugale an Emsav, bugale ar vrezhonegerien. Evito eo e troas, nebeudig amzer a-raok dezhañ tremen da anaon, daou romant Jul Vern (Breizhad 'oa Jul Vern), AN DORRERIEN-VLOKUS hag EUR GÊR WAR-NEUNV. Peur e vezo gwelet an daou levr-se o tont er-maez ?

E embannadur diwezhañ, e 1948, a vo bet *Grammaire française et Grammaire bretonne* ha *Notes de Grammaire bretonne*, daou gaierig a-zindan gwask Prudhomme, bet savet war un dro gantañ ha gant e vignon hozh Frañsez Vallée. An daou zen dispar-se a vezo savet delwennoù dezho, spi am eus, en amzer-da-zont. Evit ar mare avat hon eus gwelloc'h da ober d'o enoriñ, studiañ o levrioù hag heuliañ ar « Reizhoù Houarn » lakaet ganto dirak hon daoulagad.

Emichañs e vo kavet tud c'hoazh — ne savont ket o mouezh ken uhel ken bremañ — o tamall paotred yaouank kozh ar brezhoneg « chimik » danzeet etre peder moger ur gambr-skrivañ serret-kloz. Ha gwelloc'h e oa lezel ar brezhoneg e stumm trefoedachoù dineuz aloubet gant gallegachoù divlaz, heugus zoken ? Re all a zimezo hag o devo bugale desavet e brezhoneg. Nebeutoc'h a amzer o devo ivez moarvat da ouestlañ ur vuhez-pad d'ar brezhoneg. *Int,* e digenvez hag hep karantez gwreg ha bugale, dezho da dud kar izili tiegezh

* An daou all a zo moarvat Vallée, ha marteze Ernod.

vrâs an Emsav hepmuiken, gwelloc'h evito eget kerent gwir, o deus graet a bell 'zo o dibab.

Du-hont e Sant-Halori e skrive din Rene ar Rouz : « Ne vevan nemet diwar bara hag ognon kriz, evel an Egipsianed koz ». Ne lavare ket avat e veve er baourentez, dispignet gantañ e holl arc'hant o prenañ levrioù. Kleñvel a reas — ne oa ket yaouank ken ivez — ha ret e voe un deiz d' e vignoned lakaat e dennañ diouzh e di digenvez d' e gas d' an ospital e Kintin. Eno e varvas d'ar 4 a viz C'hwevrer 1949, ur c'holl mantrus eo evit Breizh. Ne varv ket avat ur seurt den a-holl d'an holl. Nann, pa adlennan e skridoù, p' emañ e lizhiri ganin etre va daouarn, neuze eo-eñ bev, ha da virviken e vezo.

KERLANN.
Pask 1949.

Evit skoazellañ al lennegezh vrezhonek

KOMANANTIT-holl d'AL LIAMM - TIR NA N-OG

Skodenn - vloaz : 600 lur (evit 6 niv.)

da gas da

P. LE BIHAN

1, avenue Marceau - TRAPPES (S.-O.)

C. C. P. PARIS 5.349-06

Friedrich Nietzsche hag e gelenn [x]

gant REMONT JESTIN

« La faiblesse est plus l'opposé de la vertu que le vice. » (La Rochefoucauld.)
« Wozu hättet ihr vormittags euren Stolz und abends eure Ergebung ? »
« Siehe, ich bin das, was sich immer selber überwinden muss. »

Friedrich-Wilhelm Nietzsche a c'hanas e Rocken e 1844. Daou vloaz tremenet en doa an hini a dlee dont da vezañ ur prederour bras pa zeraouas da gomz. Koll a reas da bevar bloaz e dad, ur pastor ; boazet e voe evelato yaouank-tre da lenn ar Bibl. Dont a reas abred da garout ar sonerezh ha skrivañ a reas oberennoù bihan diwar e benn ha diwar traoù all adalek e zek vloaz. E skolaj Pforta e reas e studioù, unan eus e gamaraded aze a voe P. Deussen, an indezegour brudet da zont. Sevel a ra dija a-enep spered ar relijion o ren en dro dezhañ(1). E 1864 e tilez ar skolaj evit mont gant Deussen da Skol-Veur Bonn e-lec'h ma stag gant an doueoniezh hag ar yezhoniezh. Ne chomas aze nemet ur bloaz rak da Leipzig e heulias e gelenner Ritschl hag e-pad daou vloaz (1866-1867) e pledas dreist-holl gant al lizheregouriezh klasel. Lenn a ra ivez oberennoù Schopenhauer ha dalc'hmat e kavo enno skouerioù a gadarnded hag a valc'hded. Striv Schopenhauer evit en em zieubiñ diouzh pouez an « Ding an sich » (an Dra ennañ e-unan) hag an dalvoudegezh a roas da ziskouezadoù uhel an oberezh denel eo a welas dreist-holl Nietzsche e kelenn prederour ar Youl-Bevañ.

E 1868, Friedrich Nietzsche a reas anaoudegezh gant Richard Wagner ha daoust da hemañ da vezañ ouzhpenn tregont vloaz koshoc'h egetañ, kenc'ilded an daou zen a dlee

(x) Plijet omp oc'h embann ar studiadenn-mañ, o vezañ ma c'hello hol lennerien deskiñ drezi meur a dra dalvoudus. Sur a-walc'h ne vint ket holl a-du gant mennad pe vennad anezhi: marteze zoken lod o devo diwar-benn kudenn kelennadurezh Nietzsche ur memoz disheñvel-krenn, a vo frouezhus displegañ. Degemerout a rimp gant plijadur evezhiadennoù hag abegadennoù. (N.a.R.)

(1) **Ueber das Christentum**, oberennig savet e 1862.

padout start e-pad pell amzer evit en em derriñ c'hwerv en diwezh, evel ma welimp.

Nietzsche en doa labouret ken mat war al lizheregouriezh ha savet war an dachenn-se oberennoù ken dereat ma voe anvet e 1869 evit derc'hel Kador al Lizheregouriezh e Skol-Veur Basel (Helvetia). En devezh ma kemeras an hent evit mont, e skrivas : « *Philister zu sein... Herdenmensch - davor behüte mich Zeus und alle Musen !* » (2).

R. Wagner a oa neuze o chom e Tritschen ha Nietzsche a yae alies d'e weladenniñ, ennañ e kave neuziadur uhelvennad prederouriezhel Schopenhauer. Ne wallege ket evit-se e gelennadurezh, er c'hontrol. Pa darzhas brezel 1870 ez eas ivez d'hen ober ; klañv e kouezhas hag ur wech pare e tistroas da Vasel. Eskemm a ra lizhiri gant Edwin Rohde, an hini a zlee skrivañ al levr hollvrudet « *Psyche* » war brederouriezh an Hellened ha muioc'h-mui en em dro war-du an imbourc'hioù prederouriezhel. E 1871 e skriv ar c'hentañ eus e levrioù a bouez, « *die Geburt der Tragödie* », e 1873-1874 an teir c'hentañ eus e « *Unzeit gemässige Betrachtungen* » (I. *David Strauss, der Bokenner und der Schriftsteller.* II. *Von Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben.* III. *Schopenhauer als Erzieher).* E 1875 ec'h embann « *Wir Philologen* » e lec'h ma kaver : « *Erst Mensch sein, dann wird man als Phililog fruchtbar werden* » ha « *Je mehr Geist, desto mehr Leid* » (*wie die Griechen beweisen*). *Also auch : je mehr Dummheit, desto mehr Behagen.* » Ur bloaz bennak diwezhatoc'h e teu Nietzsche d'en em zistagañ a-nebeudoù diouzh Wagner rak merzout a ra n'oa emzalc'h hemañ nemet talbenn hag a-dreñv an talbenn e kaver ivez ar pleg da veuliñ daou enebour brasañ an denelezh : ar voutinded hag ar wanded. Gwelout a reas anezhañ o tegemerout lubanerezhioù tud dister e Bayreuth. Nietzsche a gouezhas klañv a-nevez ha roet e voe dezhañ ur bloaz a ehan-labour. Daoust d'e c'hoant da zilezel e vicher a gelenner e tistroas da Vasel e lec'h m'e c'hede an hini a oa deut da vezañ e ziskibl hag a zlee hen chom dalc'hmat, Peter Gust : « *Menschliches, Allzumenschliches* » a zeuas er-maez e 1878 ; bez' e tlee kaout el levr-se, a lavare e aozer, « *etwas von der Ruhe eines Grand-Seigneur* ». Er bloaz war-lerc'h, Nietzsche, gwanaet a-walc'h en e yec'hed, a zilez e gador ha Skol-Veur Basel a roas dezhañ ur retred. E 1879 ivez e skriv « *Der Wanderer und sein Schatten* ». Goude-se e ya war-du ar C'hreisteiz da glask ar pare, e Venezia e ra e annez en diwezh hag eno eo e stag gant e

(2) « Bezañ ur Philistin... un den ar c'hre — rak se va miro Zeus hag an holl Awenerezed ! »

« *Morgenröte* ». Diwar-benn ar mare-se eus e vuhez e skrivas e c'hoar feal, an Itron Förster, an hini a zlee diwezhatoc'h degemerout anezhañ pa gouezhas klañv, al linennoù-mañ : « *Jene Wintermonate... gehören zu den produktivsten und deshalb glücklisten Zeiten seines Lebens* ». « *Morgenröte* » a voe echu e 1881. Notennoù a skriv ivez Nietzsche war gudennoù a brederie atav warno : uhelbal an Den-meur, an « *Uebermensch* » hon eus da dizhout ar stad anezhañ hag ivez ar pezh a bouez muioc'h-mui war e spered : Kelenn an Distro peurbadus. En Italia atav, Nietzsche e-kreiz e vrud a aoz « *La gaya scienza* ». D'an hevelep mare — 1882 — e reas anaoudegezh gant Lou Salome, aozañ a reas sonerezh ur barzhoneg « *Azeulgan d'ar Vuhez* » savet ganti. Abaoe pell ar prederour en em gave re en e-unan er vuhez ; pa oa war e studioù ha diwezhatoc'h war e vicher gelenner e santas alies un diouer a geneil gwirion gouest d'e gompren-pezh n'oa ket aes gant e demz-spered ken disheñvel diouzh re ar re all-ha plac'h ebet n'oa deut da vezañ e « ene-c'hoar ». Ar wech-mañ kavout a reas dezhañ e keje gant ur vaouez hag a c'hellje bezañ evitañ ur geneilez er vuhez. Hogen an huñvre a hoal-vat ne badas ket pell, eus kreiz an nevez-amzer betek ar miz eost ! An dimezell o vankout a eeunded —evel an holl verc'hed — ha goude lezel an hini he c'hare eeun da vagañ soñjezonoù aner e-pad ur miz bennak, a droas skañv kein dezhañ evit mousc'hoarzhin d'unan all. « *Eigentlich hat sich niemand in meinem Leben so hässlich gegen mich benommen wie Lou* » a skrivas Nietzsche en ul lizher d'ur c'heneil, ha na voe kaset morse, a-herd-all. Ar gerseenn avat ne reas ket muioc'h eget ar c'hleñved hag ar gwall-zistagoù a bep seurt tañvaet a-raok ; betek ar fin e talc'ho ar prederour e entan dirak ar vuhez. Tonket da vezañ e-unan e vevo eta e-unan, evit studiañ, evezhiañ, soñjal ha skrivañ.

E 1883 e krog gant e « *Zarathustra* », peder lodenn ennañ ; an teir c'hentañ a zo skrivet en ur miz. En hevelep bloaz e varv Wagner ; keneilded Nietzsche ha Ree a dorr. Al levr « *Zarathustra* », deut er-maez e miz eost a dremen peuzdiveiz ; e oberour n'en deus ket a ziskibien ha doan a sav ennañ hogen hep boulc'hañ tamm ebet kennebeut e oberiantiz hag e grog. « *Zarathustra* » a zo frouezh prederiadennoù hir ha stummadur gwelout ar bed Nietzsche, e darevded e spered hag en e stabiladur lec'h peurglozus. « *Hinter all den schlichten und seltsamen Worten steht mein tiefster Ernst und meine ganze Philosophie.* »

Etre 1884 ha diwezh 1886, Nietzsche a chom hep embann netra ha bevañ a ra digenvez. E c'hoar a zo aet da Amerika, n'eus keneil ebet en-dro dezhañ, an arc'hant zoken a ra diouer.

E Sils-Maria e ya neuze ar prederour da vevañ ; dont a ra a-nevez ar c'hleñved warnañ. Ne gav embanner ebet ken ha ranket en deus paeañ diouzh e c'hodell darn diwezhañ « *Zarathustra* » evel ma vo ret dezhañ hen ober un tammig diwezhatoc'h evit « *Jenseits von Gut und Böse* » (En tu all d'ar mad ha d'an droug) a zeuio er-maez e diwezh 1886. Er goañv war-lerc'h, Nietzsche a zastum danvez evit un oberenn vras emañ e soñj enni abaoe ur pennad 'zo, an hini a zisplego pennstummoù hag uhelskeud e gelenn, an hini a zeuio da vezañ « *der Wille zur Macht* ». E-kreiz 1887 e paouez gant e labour evit skrivañ — en ugent devezh — « *die Genealogie der Moral* ». Meur a wech e kemmas tresadenn « ar Youl evit ar Galloud » ha morse ne gemeras pennoberenn Friedrich-Wilhelm Nietzsche he stumm reizh, he c'hlokted na zoken he diwezh, peogwir, e derou ar bloaz 1889, a-daol-trumm, e kollas kaner ha difennour ar Vuhez e yec'hed da vat koulz hag e spered. Daouzek vloaz e vevas e-giz-se — mervel a reas e 1900 — seizet ha diskiant, e ti e vamm, e c'hoar hag homañ oc'h ober war e dro. Meur a wech e seblantas ar sklerijenn dont da luc'hañ en-dro e penn diviet ar prederour, hogen n'ca nemet touell. Chom a rae ar c'hlañvour astennet war un hirgador, er-maez pa oa dereat an amzer, ha neuze e teue alies, ken difiñv ha ma oa, laboused da blavañ warnañ. Sebeliet e voe e-kichen e re en e gêrig c'henidik.

Nietzsche evel Schopenhauer a sell ouzh ar bed evel ouzh lec'h embregerezh dall un Natur hep derou na diwezh, hep pal all nemet he c'hrouidigezh peurbadus a lonk diehan he c'hrouadurien (a seblant kentoc'h hen ober, peogwir ar remañ na reont nemet kemmañ ha digemmañ e red an emdroad). Hogen an den, m'eo deut an Natur da vezañ emskiantek ennañ, a c'hell kemerout skiant e unvanelezh gant bezañs an oberiantiz hollvedel : spered Dionysos eo a darzh neuze en den evel m'hen gwelomp er C'hresianed Kozh : Herakleitos (VIvet k. ar. J.-K.) a ziskouez ar gwellañ marteze o emzalc'h dirak kudenn an tonkadur : bevded peurvoudek an Natur, treusfurmidigezh diehan evel dizerou ha didermen an holl draoù ; koulz ha bezañs ul lezenn veur peurvoudek o ren red ar C'hosmos m'eo e hollbadelezh en nac'h e marevioù termenek (se lavaret a-raok Hegel). Ur galloud divent a zo en Natur, labour an den a zo mestroniañ anezhañ dre e unvaniezh gant doug an Natur hag emskiant e nerzh hag e levenez a darzh, a-zioc'h poanioù hag ankenioù ar bezañ, en arzoù : aze emañ an den e hent an Oberiantiz divarvel na lazh nemet evit krouiñ a-nevez ; unvaniezh an « *Explosivstoff* » hag ar stummaderezh en huñvre hag er mezvadur (*Rausch*) arzel.

Morse ne savas kement a dud dreistijinet er bed hag e mare

Homer, Aesc'hulos, Herakleitos, tud... iaüs divizet ganto bevañ ar vuhez al lennañ, ar binvidikañ, prederiourien, arzourien, krouerien hag a sell ouzh ar vuhez evel m'emañ gant hec'h arvarioù. Gant Sokrates eo ez eas da get ar spered-se. Hemañ, poellvestroniour hag hollvatweler, a glask e diroll ramzel ar vuhez ur finvezelezh, enlouc'h Reizh an doueed ha, da heul, diazez hoal-vat an den fur : poell, reizh, skiant ha da gentañ emskiant, sed aze lakaet a-gostez oberiadegezh anienel an Hellened betek aze ha ne vennent nemet bezañ darn eus ar red-vuhez ' trajediennek didermen : « *Bis dahin waren die Griechen unwillkürlich genötigt, alles Erlebte sofort an ihre Mythen anzuknüpfen, ja es nur durch diese Anknüpfung zu begreifen : wodurch auch die nächste Gegenwart ihnen sofort* sub specie æterni *und in gewissem Sinne als zeitlos erscheinen musste... Und gerade nur soviel ist ein Volk — wie übrigens auch ein Mensch — wert, als er auf seine Erlebnisse den Stempel des Ewigen zu drücken vermag ; denn damit ist es gleichsam entwelt'licht und zeigt seine unbewusste innerliche Ueberzeugung von der Relativität der Zeit und von der wahren, d. h. der metaphysischen Bedenkung des Lebens* ».

Prederiouriezh Nietzsche a zo a-enep an hollvatwelouriezh talvoudour ha skiantel. Ar sevenadurezh c'hresiat en ur vont da get a lakaas da sevel er bed ar gredenn heugus « *dass man die Kultur nur pflegen könnte, wenn man zugleich bis an die Zähne bewaffnet... sei* ». Ar gristeniezh a voe an eil treuzkammed war hent speredel an denelezh : « *Die rohe Macht dort, der dumpfe Intellekt hier kamen zum Siege über das aristokratische Genie unter den Volkern* ». Hep diazez relijiel talvoudus en hon Europa a-vremañ, ne chom nemet un hent : « *Zukunftmensch ; der europäische Mensch* ». An denelezh a zo dezhi he fal n'eus nemetañ. Ha ma fell deomp kaout an nerzh da stourm evit brasted an den, arabat sellout ouzh hemañ evel ouzh ur boud berrbadus, ret eo, er c'hontrol, gouzout ez eo stag ouzh ar beurbadelezh : Distro peurbadus (ar c'heal diwezhañ-mañ a zeuio da vezañ muioc'h-mui unan eus pennañ menozioù Nietzsche evel ma welimp pelloc'h). « *Ich lehre euch den Uebermenschen* », a lavar Zarathustra, « *der Mensch ist etwas da überwunden werden soll... Der Uebermensch it der Sinn der Erde !* » Taolomp war ar bed gant ar brasañ nerzh roued hol lezennoù graet evit hor bed deomp ha roomp deomp e-giz-se ur galloud da grediñ ez omp mistri hon tonkadur. Diazez ha broud d'an emzalc'h a vo keal an Distro peurbadus, « *diese höchste Formel der Bejahung, die überhaupt erreicht werden kann* ». Mestroniezh an den warnañ e-unan da gentañ, an « dreistden » a grouo neuze

dalc'hmat talvoudegezhioù nevez, rak evitañ n'eus na lezenn vuhezegezhel na Mad digemm. Kalet evitañ koulz hag evit ar re all ha c'hoant ebet dezhañ da fardañ kelennadurezhioù evit an holl, « *Als ich zum erstenmal zu den Menschen kam, da tat ich... die grosse Torheit : ich stellte mich auf den Markt* » a lavar Zarathustra war-lerc'h tanvañ diveizded an engroez, hag e kendalc'h : « *Ich bin ein Gesetz nur für die Meinen, ich bin kein Gesetz für alle... Den Weg nämlich, den gibt es nicht !* » An den ganet mat a dle dont da vezañ an hini ez eo, eñ. Ur pont eo bremañ etre al loen hag an dreistden. Poent eo evit Europa kaout dreistud a-walc'h evit stummañ bouedenn ur Ouenn nevez a drec'hourien.

Penn anien an den n'eo ket al lusk-emvirout hogen an hini a zoug anezhañ da reiñ tro d'e c'halloudoù-buhez, e « youl evit an nerzh ». Jedidigezh ar vuhez a vo hini ar galloud ha stumm ar vuhezegezh a denno e ster eus degemer pe eus nac'h ar jedidigezh-se. Buhezegezh an degemer a gav he displegadur gwellañ e-touez ar gouennoù brientinelezhek evel ma voe hini an Hellened ; ar re-mañ a vage e-keñver ar Varbared ar brasañ dismegañs ; diwezhatoc'h an Aryaned a voe heñvel ha diwezhatoc'h c'hoazh ar C'hermaned a roas da Europa pennreizhadurioù brientinelezhek ar Grennamzer. An den kreñv, an trec'hour a dou groñs e « Me » gant emskiant e zreistelezh hag hini ar gwir a zever eus homañ. Ne laka da enebour nemet e bar, hogen e-keñver ar re drec'het ne vag ket an disterañ gourvenn ha ne glask ket izelaat talvoudegezh an enebiad : hemañ n'eo ket un « den fall » hogen un enebiad hepken ; un den trec'het ivez, da lavarout eo ur bilen tra ma 'z eo an trec'hour an uheliad, hogen ne glasker diforc'h ebet war dachenn ar « mat hag ar fall ». An urzhaz, setu diazez an doare kevredad-se. *Rangordnung ! « Jede Erhöhung des Typus « Mensch » war bisher das Werk einer aristokratischen Gesellschaft — und soweit es immer sei : als einer Gesellschaft, welche an eine lange Leiter der Rangordnung und Wertverschiedenheit von Mensch und Mensch glaubt, und Sklaverei in irgend einem Sinne nötig hat — ohne das pathos der Distanz...* »

A-enep e sav buhezegezh ar re drec'het, ar re wan, ar sklaved en em zispac'het ; gant ar Yuzevien « *beginnt der Sklavenaufstand in der Moral* » ... « *Der Sklavenaufstand in der Moral beginnt damit, dass das Ressentiment selbst schöpferisch wird und Werte gebiert* ». Tra ma ne zisprize ket an den uhel e enebour, an den izel, ar sklav a glask lousañ ha disteraat e hini, «*den « bösen » Feind* », rak hor buhezegezh a zoug enlouc'h tro-spered ar bobl yuzev, he rakkannad, da

lavarout eo kasoni ha droukrañs (3). Ar gwander a ren bremañ war ene Europa, er vuhezegezh hag er relijion, ar spered tropell, arouez ar sklaved a gav o flijadur, kontrol d'ar re greñv, oc'h en em dolpañ. Hogen n'eo ket marv ar plegoù pagan kozh hag ar stourm, deut da vezañ speredel, etre an daou stumm-spered a grogo c'hoazh ; ret dimp kaout spi e vo an tu-gounid gant ar pennsturioù talvoudek d'ar re yac'h, d'ar re greñv. Rak ma sellomp mat ouzh an « uhelskouer » a ren warnomp, petra a zizoloomp ? Ar stouidigezh dirak ar re a gasaer kemmet e sentidigezh, ar wanded, zoken al laoskoni, emzalc'h an hini a c'hed e korn dor ar mestr a zo anvet « gouzañvusted » hag ivez « vertuz ». An dic'hallusted da zroukrañsiñ a zo anvet « emroidigezh » ha zoken « trugarez ». Komz a reer ivez diwar-benn ar garantez e-keñver an enebourien ha lazhañ a reer. En un doare all izelded ha reuzidigezh a zo sellet outo evel ouzh un digemmadur a-berzh Doue : daoust ha ne skourjezer ket ar chas a garer ar muiañ? Pe neuze ar reuz a zo un aozadur, da vezañ kurunennet gant un eurvad treamzerel. E-giz-se e talv ar seurt tud-se gwell-oc'h eget ar re greñv ha galloudek, ha setu bremañ penaos e livont ar wirionez en o gwidreüsañ taol-sigoterezh : lavarout a reont : ni, ar re vat, a zo ivez ar re eeun. Hag i, leun a gasoni hag a c'hourvenn, ne c'houlennont ket a dalv-gwall, o nann ! hogen trec'h an eeunded (4). Ar re a gasaont n'int ket o enebourien pa ne gasaont nemet an dizeeunded hogen tud difeiz, ar pezh a c'halvont n'eo ket an droukrañs met trec'h Doue war an dud difeiz, ar re a garont war an douar n'eo ket o breudeur dre ar gasoni voutin eo, met o breudeur dre ar garantez voutin.

Ar vuhezegezh a voe levezonet don gant ar re wan, ar re glañv, ar re a oa « *genau so weit verachtet, als sie nicht gefürchtet wurden* ». Keal an emaberz a zo e gwirionez lorc'husoc'h eget hini an emvestroniezh dre ma ro d'an den da soñjal ez eo par da Zoue, tra m'eo sentidigezh an emvestroniezh. Lakaet e voe da gentañ en a-raok gant ar re wan ar Poell, pa zeuas hemañ da zidalvoudekaat, ar Gendruez, frouezhenn aon an nesañ. Hag e weler « *bei allen französischen Freidenkern, von Voltaire bis auf Auguste Comte* » ar pleg da vont atav kresk-war-gresk gant ar gristeniezh karantez an den, an hini gwan. An hiniennden, an *Individuum*

(3) N'eo ket fall menegiñ amañ marteze ur gaer a skouer eus doare-ober servijerien ar spered-se, yuzev-puritan : hini ar « prosez » bras a ouzer, gant ar grougadeg da heul... hag adskeudenn luc'hskeudennoù ar re grouget war ar c'helaouennoù !

(4) Soñjomp er mare a-vremañ -

a ra aon, gant e bersonelezh re greñv. Ret eo gwareziñ an hini gwan.

Ar relijionoù diazezet war geal ar pec'hed hag ar c'hastiz o deus graet kalz evit izelaat stad speredel an denelezh : « *Unglück und Schuld, diese beiden Dinge sind durch das Christentum auf eine Wage gesetzt worden... Erst im Christentum wird alles Strafe, wohlverdiente Strafe : es macht die Phantasie des Leidenden auch noch leidend, so dass er bei allem Uebelergehen sich moralisch verwerflich und verworfen fühlt. Arme Menscheit !* » E relijion ar C'hresianed Kozh e kaver ar vrasañ anaoudegezh-vat evit mad ar vuhez : « *es ist eine sehr vornehme Art Mensch welche so vor der Natur und vor dem Leben steht !* » Diwezhatoc'h dindan levezon an astud o kreñvaat, an aon a aloub ar spered relijiel hag ar gristeniezh a c'hello en em aozañ. Goude aberziñ tud d'an Doueed, an den, en e wanded, a soñjas e oa e zever aberziñ da Zoue e anienoù, e drivliadoù, e natur hec'h-unan. Petra a gaver aze eta : gwanded, skuizhder, aon... Er gevredigezh hec'h-unan, petra ' weler ? Pa vez bras an arvar en diavaez, karantez evit an nesañ a zo bannet gant aon an dud dirak ar groudrouz-se : da skouer Roma. Diwezhatoc'h pa zigreskas an arvar estren, ar vertuzioù-brezel, doujet a-raok, a ra aon kentoc'h, ne garer ket ar perzhioù gouest da sevel hiniennoù' zo a-zioc'h ar re all. Har war-lerc'h ur maread bras a beoc'h, dont a ra krenn da guñvaat an dud : « *Eine hohe und harte Vornehmheit und Selbstverantwortlichkeit beleidigt beinahe und erweckt Misstrauen* ». Redek war-lerc'h ar peoc'h hag an dienkrez hollek a zo heuliañ hent ar wanded.

Penaos a c'hanas keal karantez an nesañ ? Dre ar Yuzevien. E-touez ar re-mañ eo e weler, e mare an ereadelezh, buhezegezh ar vistri o tont da vuhezegezh ar sklaved : keit ha ma oant bet kreñv, meulet o doa ar Yuzevien an nerzh, ur wech yeodet, ec'h en em lakajont da stourm gant ar vrasañ kasoni ouzh an talvoudegezhioù aristokratel ; o anien - ren gwallsiet gant an dic'hallusted, o lorc'h troet e gourvenn a lakaas anezho da gredin n'eus nemet ar re reuzeudik da vezañ mat ha da c'hounit ur vuhez eürus war-lerc'h an hinimañ tra ma vo kastizet ar re c'halloudus. Da lavarout eo war-lerc'h barn Iahwe, ar re gentañ a vo ar re ziwezhañ.

Aze emañ orin ar gristeniezh, enepdarvoud meuleudigezh ar vuhez e Bro-C'hres ar 5et kantved ar. J. K. Ganet eo dre gemmesk an droudkrañs yuzev, hollsperedouriezh Plato ha zoken hollfallwelerezh Bro-Indez ; en e faltazioù e kav ar sklav e daol-digoll hag al louzoù-digizidikaat evit e boanioù. Daou vil bloaz 'zo emañ ar stourm o kenderc'hel etre ene ar baganiezh hag hini ar gristeniezh. An Azganedigezh. bleun-

vadeg ar vuhez pagan dasorc'het (5), a voe mouget gant Disivoud Luther, « *dieser Mensch mit allen rachsüchtigen Jnstinkten eines verunglückten Priesters im Leibe...* », hag uhelskouer aristokratel ar XVIIvet ha XVIIIvet kantved, haelded ha kened, a ya da get war-lerc'h an Dispac'h gall, diwezhañ emsav sklaved.

Mar deo ar gristeniezh ganet eus au droukrañs, an askre, kreizenn ar vuhezegezh, a zo ganet eus ar c'hrizder a en em dro etrezek an diabarzh pa ne gred ket ken en em dreiñ etrezek an diavaez. Dindan beli garv ur ouenn greñv, ur bobl a rank kuzhañ he flegoù, hec'h anienoù, distresañ anezho, a rank lakaat da ren an « askre fall ». Homañ n'eus ket anezhi e-touez ar vistri hogen o mac'homerezh eo a lakaas darn eus ar frankiz da vont kuit eus ar bed, d'en em dreuzfurmiñ e frankiz kuzh, da lavarout eo « *schlechtes Gewissen* ». E-kichen ar c'heal-se diwanañ a reas unan all, hini an dle e-keñver an doueelezh, stumm kemeret gant hengredenn an dle e-keñver ar rummadoù-kent ; pa zeuas bras a-walc'h ar meuriad ha da heul pouez e zle, kemerout a reas spered ar c'hourdadoù neuz un doue (6). Pa vezo deut an den da vezañ ur « pec'her » dleour eus e vuhez peurbadus d'an aberz graet gant Doue evitañ, neuze hor bo Doue hollc'halloudek ar gristeniezh. Keal an dle ha disfiziañs e-keñver e anienoù e-unan, e blegoù, e c'halloudezhioù setu ar pezh a ra an den a askre fall, an hini gwan, an hini klañv.

Abaoe Sokrates endeo e weler er bed ur strivadenn vras evit lakaat da ren an talvoudegezhioù buhezegezhel ; ha petra'zo a-dreñv ar re-mañ. Tri zra : « 1. *der Instinkt der Herde gegen die Starken und Unablässigen ; 2. der Instinkt der Leidenden und Schlechtweggekommenen gegen die Glücklichen ; 3. der Instinkt der Mittelmässigen gegen die Ausnahmen* ». Kasoni an engroez ouzh an dreistreol a weler zoken er brederouriezh, da skouer « gourc'hemenn peurc'h roñs » Kant, « *das Wesen des Moralischen allgemein und überall* ». An den dister a glask rediañ an holl da gaout an

(5) E Bro-Italia dreist-holl e teuas ar spered pagan da c'hounit war ar gristeniezh e-touez kalz a lenneien war-lerc'h skignerezh oberennoù ar brederourien c'hresiat. Pomponio Leto a sav e Roma un Akademia m'eo eñ he **Pontifex maximus** hag an izili ar **sacerdotes**. Heskinet int gant ar Pab Paol II. Sigismundo Malatesta, priñs Rimini, bodet gantañ en dro dezhañ kalonekañ dalc'hidi ar sevenadurezh klasel, a sav un azeuldi gouestlet d'e vignonez kenedus ha desket, Isotta, hag ennañ e laka relegennoù henamzerourien vrudet.

(6) Ar c'heal-se n'eo ket unan tuzum. E usvedoniezh ar **Jaina**, strollad an eneoù tizhet ganto ar **Moksha** (**Nirvana** ar Vouddhaadegezh) eo a dalv da bennzoue.

hevelep doare egetañ da sellout ouzh an traoù, e vuhezegezh a zo tirantus. Ar gristeniezh a ya pelloc'h eget pep kenstroll all en hent-se : « *Für jede Seele gab es nur eine Vervollkommnung, nur ein Ideal, nur einen Weg zur Erlösung... extremste Form der Gleichberechtigung* ». Arabat eo kemerout evit talvoudegezhioù a-bouez ar blijadur hag ar boan. Ar blijadur n' eo nemet an arouez a veneg deomp e klask atav hag atav ar Youl en he c'herzh bezañ trec'h war ar pezh a gouezh ganti war he hent. Ar boan n'eo nemet barn ar meiz a laka da deurel evezh ouzh an heuliadoù fall, arvarus, a c'hell dont da heul un dra a glasker neuze tec'hout dioutañ. Diazezañ un emzalc'h war geal ar boan a zo lakaat ar vuhez dindan beli ur varn o tont eus an aon, ar gwander, an dic'halloudezh-youl. Daoust hag an den a glask an eürusted ? Nann, fellout a ra dezhañ muioc'h a c'halloud *(Der Glückliche « Herdenideal »)*. Ar vuhezegezh kristen a roas harp d'ar re wan da sevel : ar grennded a-vremañ eo an heuliad, an dispac'h gall en ur veskañ an holl renkadoù a roas an taol diwezhañ : lezenn ar well-waz ma klasker kas da get hervezi koulz an dud re vihan hag ar re re vras. Hiniennouriezh hon amzer a zo ur c'heal a loan dropell ivez rak hervezañ un den'en em ginnig n'eo ket evel personelezh dre enebadenn, hogen dres eveł unanelezh, dougen a ra an holl unanelezhioù a-enep ar strollder. « *Das heisst : er setzt sich instinktiv gleich an mit jedem einzelnen* ». Evel evit ar gevredadelouriezh « *Was er will ist nicht die Sozietät als Zweck des einzelnen sondern die Sozietät als Mittel zur Ermöglichung vieler einzelnen...* » « *Alle Moralen wissen nichts von « Rangordnung » der Menschen* ». Ar gristeniezh, o nac'hañ an enebemsav dirak an droug a-ziavaez a lakaas ar re wan el lec'h uhelañ. Gwelout a reer e lakidigezh an amzer a-vremañ er gevredadelouriezh rak homañ n'eo nemet kensakradur prizachadennoù an dud wan, an tropell.

Talvoudegezhioù ar gristeniezh a zo frouezh ar gwander. Ret eo sevel bremañ talvoudegezhioù hag a vo frouezh ar yec'hed. Ur wech skubet dismantroù an diazezoù kozh, setu a-nevez ni dirak glanded ha freskded hor yaouankiz : an den dirazañ e-unan, dirak e « *Wille zur Macht* » ha n'en deus muzul all evitañ hag evit ar pezh a zo en-dro dezhañ nemet an derez a c'halloud a gav e-barzh. Ret eo sellout ouzh ar vuhez gant kadarnded ha daoust da bep tra, bezañ a-du ganti, kretaat (*bejahen*) anezhi. Tostaat a reomp ouzh an Natur hag en em zieubiñ eus yev ar relijion hag ar vuhezegezh : « *Wir nähern uns heute allen jenen grundsätzlichen Formen der Weltauslegung wieder, welche der griechische Geist, in Anaximander, Heraklit, Parmenides, Empedokles,*

Demokrit und Anaxagoras erfunden hat, wir werden von Tag zu Tag griechischer, zuerst, wie billig, in Begriffen und Wertschätzungen..., aber dereinst hoffentlich auch mit unserem Leibe ». Lakaat eta evit diazez pep saverezh pennreolenn ar « Youl evit ar Galloud », da heul an hini a zever diouti : Rangordnung. Pouezañ war an diforc'h etre an hiniennoù : « *Meine Gedanken drehen sich nicht um den Grad von Freiheit der dem einen oder dem anderen oder allen zu gönnen ist sondern um den Grad von Macht den einer oder der andere über andere oder alle üben soll...* ». Arabat ankounac'haat e vez diskaret gant ar reizhadur a zo d'ar re greñv an dud wan, an dud dister. « *Der Sinn der Herde soll in der Herde herrschen, aber nicht über die hinausgreigen : die Führer der Herde bedürfen einer grundverschiedenen Wertung ihrer eignen Handlungen...* ». Arabat kaout kasoni evit natur uhelskouer ha buhezegezh an engroez. Ur prederour ne zispriz ket an distervez hag ar pezh he deus an distervez ezhomm anezhañ : se n'eo ket evitañ, setu holl : « *So branchen wir Immoralisten die Macht der Moral : unserer Selbsterhaltungstrieb will, dass unsere Gegner bei Kräften bleiben, er will nur Herr über sie werden* ».

E-lec'h ar relijion ha ne zere nemet ouzh krennded ha gwanded an tropell, pe geal a tenno ar prederour eus arvest an Natur gwelet gant ur spered dizalc'h ? An hini meneget uheloc'h, diskuliadur meur Nietzsche e Sils-Maria e 1881 : an Distro peurbadus, maen-arnod a lakaio anatoc'h an diforc'h etre ar re greñv hag ar re wan: « *Denken wir diesen Gedanken in seiner furchtbarsten Form : das Dasein so wie es ist, ohne Sinn und Ziel, aber unvermeidlich wiederkehrend ohne ein Finale ins Nichts : « die ewige Wiederkehr ». Das ist die extremste Form des Nihilismus : das Nichts (Das Sinnlose), (ewig !)* N'eus nemet ar re a en em sant un nerzh eus an Natur, ar re a glask lakaat da dalvezout o holl c'halloudoù, ar re a darzh enno al lusk buhezus, ar re a venn bleuniañ en o holl bersonelezh gant ar Youl evit ar Galloud hep tec'hout dirak diaesterioù ar bed ha klask repu e faltazioù ar re wan a-zivout ur bed all, n'eus nemet ar re-se da zerc'hel kalon dirak pellwelad an aridennad diniver a vuhezioù er C'hosmos-mañ. An emdroad n'eus anezhi nemet un heuliad kelc'htroioù o tegas a vare en amzer didermen kenstrolloù bet endeo. Ar pred-amzer-mañ a zo bet diagent ha meur a wech, lies diniver a wech. Evel-hen, dont a raio c'hoazh, diziwezh. Buhez an den, evel un eurier-traezh, a zo troet-distroet dalc'hmat ha dalc'hmat e tever a-nevez. Hag hennezh hepken hag a venn reiñ ur ster da zeveradur peurbadus ar vuhez, hep ster gwelus drezañ e-unan, hag a gemer ar vuhez hollek hep

damlavar, hag en deus c'hoant da welout an tonkadur degas stummoù-bezañ kaeroc'h hag uheloc'h, hennezh, broudet atav gant e zroukverzhioù hag e boanioù ha n'eo ket digalonekaet eo, a glask sevel uheloc'h a-zioc'h dezhañ e-unan hag advevañ c'hoazh buhez ar meurden. « *Nicht « Menschheit » sondern Uebermensch ist das Ziel...* » N'eo ket war-lerc'h an eürusted er bed-mañ pe en unan all e red an haroz. Stourm a ra. « *Der frei gewordene Mensch... tritt mit Füssen auf die verächtliche Art von Wohlbefinden, von dem Krämer, Christen, Kühe, Weiber, Engländer und andere Demokraten traümen. Der freie Mensch ist Krieger* ».

Ar pal diwezhañ : doueelañ an divizoù ma vleugn ar vuhez drezo, lakaat da advevañ divizoù par d'ar re a zegasas, e Bro-C'hres, ar vuhez d'he barr dindan arouez an doue Dyonisos : « *Was verbürgte sich der Hellene mit diesen Mysterien* (lidkevrinoù Dyonisos) ? *Das ewige Leben, die ewige Wiederkehr des Lebens... In der Mysterienlehre ist der Schmerz heilig gesprochen : die « Wehen der Gebärerin » heiligen den Schmerz überhaupt... Damit es die ewige Lust des Schaffens gibt, damit der Wille zum Leben sich ewig selbst bejaht, muss es auch ewig die « Qual der Gebärerin » geben... dies alles bedeutet das Wort « Dyonisos »... Der Weg selbst zum Leben, die Zeugung, als der heilige Weg* ».

E-keñver an uhelvennad-se « ar gristeniezh a aoz un Doue a zo « *Widerspruch des Lebens* ». Pe gentoc'h, ar Yuzevien eo a reas an dra-se. Petra o deus roet d'an denelezh? Spered o gouzizadur. War-lerc'h ar gwalleurioù hag ar mac'homerezh a gouezhas warno eo e teujont da sellout ouzh an drouk-eur evel ouzh un dra sachet warno en abeg d'o « fec'hedoù ». Keal ar pec'hed a lousas anezho. O beleien, « *eine parasitische Art Mensch die nur auf Kosten aller gesunden Bildungen des Lebens gedeiht* », a grouas dezho ur c'hlod huñvreek : nac'het e voe an douar ha lakaet ar faltazi da redek en oabl. An doug-se a gavas e heuliad hag e amplidigezh er gristeniezh. Ar stourm a-enep ar « bed » a grogas « *gegen Gesundheit, Schönheit, Wohlgeratenheit, Tapferkeit, Geist, Güte der Seele, gegen das Leben selbst* ». N'eo ket dre ma ne gavomp Doue ebet en Natur ez omp disheñvel diouzh ar gristenien hogen dre ma 'z eo Doue ar re-mañ ur gwall-daol a-enep ar vuhez. Enebour touet eo ar gristeniezh ouzh an den kreñv, ha skoazell an holl dud wan, dister, sioc'han. « *Das jammervollste Beispiel : die Verderbnis Pascals, der an die Verderbnis seiner Vernunft durch die Erbsünde glaubte, während sie nur durch sein Christentum verdorben war !* »

Ar gristeniezh a skignas ivez an druez a « *wirkt depressiv* »

hag ar « vertuz ». Padal, kollet eo ur bobl pa zeu da grediñ e tle he vertuz bezañ *hini an holl.*

Heuliad diwezhañ ar gristeniezh a voe ar reveulzi hag ar werinelezh : « *Das Christentum hat jedem Ehrfurchts- und Distanzgefühl zwischen Mensch einen Todkrieg gemacht.... Niemand hat heute mehr den Mut zu Sonderrechten..., zu einem Pathos des Distanz* ». Ar gwirioù kevatal evit ar re vihan, an dud war o diskar.

E prederouriezh Friedrich Nietzsche evel e meur a hini all, ez eus da gemer ha da lezel. Ur gentel a daerded, a c'hourelezh, e vilder hon amzer, a flamm enni koulskoude. Hag evit ar Gelted, ahelet evel ma 'z eo an den war ar wellaüsted didermen a-dreuz buhezioù diniver, kejañ a ra aze gant unan eus pennkredennoù hon hendadoù, ur gredenn ken meulus evit o skiant usvedoniezhel ha frouezhus evidomp-ni ma teurvez-femp chom fealoc'h ouzh savadurioù speredel hor gouenn.

Pobl Vreizh a zle lenn he yezh

Ha kavet hoc'h eus c'hwi
koumananterien da Groaz-Breiz

Brudit war vaezioù hor bro
ar gelc'hgelaouenn bobl-mañ

koumanant : 350 lur
L. BLEUNVEN, person
Plomelin, Kemper
C.C.P. 1266-53 RENNES

N'em eus ken c'hoant d'an eurvad : dreist dezhañ amañ ar vuhez.

G. B. SHAW
Candida

NI HAG AN ISTOR

Desket hon eus Istor Breizh, an holl ac'hanomp. Gouzout a reomp ervat pe da vare e voe dimezet Anna Vreizh. Anavezout a reomp kurioù Lez Breizh, Alan Varvek, Janedig Flamm pe Kadoudal. Un tammig evel « imajoù Epinal » gwechall, marteze. War un tu ar re vat, an harozed ; war an tu all ar re fallakr, o enebourien. Trec'het eo bet meur a wech ar re vat gant ar re fallakr. Setu perak, e lavarer alïes, eo aet da fall an traoù evit ar vro. Breizh a vije chomet dieub ma ne vije ket bet trec'het armead an dug e St. Albin. Ne vije ket kouezhet en he foull ma ne vije ket bet dimezet Anna gant roue Bro-C'hall. N'en em c'houlenner ket ha ne oa ket tonket ar vro da gouezhañ, diwar lezenn an istor ; ha ne oa ket an diskar, c'hoarvezet war a hañval a-daoltrumm, nemet penn diwezhañ un emdroadur hir, evel pa zisac'h a-greiz-holl ur voger, da heul pouez an dour a zo bet o kreskiñ outi tamm ha tamm, sioul ha diwelus ? Un dra esmaeüs hag entanus dreïst eo an istor o tanevelliñ uhelc'hoari ar renerien-bobl war leur-c'hoari ar bed ; diglok eo avat ma ne vez ket displeget war un dro an istor kevredigezhel n'heller nemet drezañ diskleriañ emzalc'h an dud hag abegoù an darvoudoù. Evit kompren gwir dalvoudegezh an istor eo ret mont donoc'h dindan koc'henn varellet an darvoudoù, emgannoù, emglevioù, da gavout ster gwir an traoù, ar froudoù o redek hag o kroazigellañ, al levezonoù a-du hag a-enep, an diogeladurioù hag an dislavaroù, al lanv hag an tre a zo anezho lezenn veur ar bed. Disheñvel diouzh an istor gizkozh, techet da sellout ouzh an darvoudoù a-hiniennnoù, a gav dezhañ e c'hall bezañ kemmet red ar bed gant unan bennak anezho, an *istor leun* n'o rann ket diouzh o heuliad natur. An doare-mañ kepken da zisplegañ an istor a zo talvoudus da studier ar politikerezh.

Kentelius-dreist eo ar marevezh-amzer ma vevomp ennañ. Nag a vurzhudoù o deus gwelet, a hed o buhez, ar re a zo bremañ deut da gozh ! Dispac'hoù, brezelioù, kresk ha diskar stadoù galloudus. Na pebezh burzhud eo bet Emsav Breizh end-eeun, o kreskiñ dirazomp evel un dra vev. Soñjit en draig vihan, tener, dereat e oa e penn kentañ ar c'hantvedmañ. D'ar mare-se e c'hoarvezas, e-pad gouel-lidañ savadur Roazhon, un degouezhadenn dister-meurbet : ur c'hwitelladenn. Hir-meurbet e oa, avat, istor abegoù ar c'hwitelladennse. Diskenn a raent dont en emskiant pobl Vreizh, en tu

all d'ar Gonideg ha Kervarker. Diouganiñ a rae ivez an amzer-da-zont. Ugent vloaz goude e voe lakaet da darzhañ savadur Roazhon. Ha dek vloaz goude an darzhidigezh Breizhiz a yeas da anaon abalamour d'o c'harantez-vro. Petra a vo ar bazenn gentañ ? Marteze e vo c'hwitelladennoù all ; marteze e vo lakaet savadurioù all da darzhañ ; marteze e vo lazhet brogarourien all. Bez'e c'hall an darvoudoù c'hoarvezout adarre ; an istor, avat, ne chom ket a-sav. Ar c'hammed kentañ — n'eus nemet unan a c'hell dont bremañ — a vo pa zeuio da bobl Vreizh an emskiant vroadel. Pemp bloaz goude 1916 pobl Iwerzhon he doa en em savet a-enep ar Saozon. Pemp bloaz goude 1944, pobl Vreizh n'he deus ket en em savet evit goulenn he gwir ha ne ziskouez ket bezañ prest d'hen ober. Petra a zo c'hoarvezet eta ? Daoust ha ne oa ket tonket da c'hwitañ evit ar mare ? Daoust hag e c'hell bezañ trec'h er stumm m'emañ bremañ ? Setu kudennoù pouezus-holl a dleer klask o diskoulmañ kuit a bep damant personel.

N'eo ket bet taolet evezh alïes, a gredan, war ur c'hoarvezadenn hollbouezus : ar mare m'o deus kollet ar pobloù keltiek o frankiz — pe da nebeutañ ar pezh a chome diwarni, rak e oa bet gwall voulc'het kent se. Breizh e 1532, Kembre e 1536, Bro-Skos hag Iwerzhon un tammig diwezhatoc'h pe un tammig abretoc'h, n'eus forzh : ar pobloù keltiek a gil da amc'houlou an istor d'ar mare ma krog ur marevezh istorel nevez. Soudardel, belegel, herezel e oa ar c'hladdalc'helezh. Damantiñ a rae ouzh an traoù broadel kement ha ma oa ret evit seveniñ he fal dezhi hec'h-unan. War an arc'hant e vo diazezet hiviziken ar vuhez kevredigezhel ha galloud ar stad. Renkadoù nevez a deuas war c'horre e Breizh evel e lec'h all. Un diaesamant e oa evito yezh kozh ha gizioù broadel ur bobl vihan a gouerien kouezhet dindan yev ur galloud bras ijinerezhel. Kinnig a rae dezho ar stad impalaerour ar galloud hag ar binvidigezh, hag e teuas ar renkadoù-se da vezañ trubard d'ar bobl ma oant diwanet diouti. Tamallet e vez da bennabeg diskar Breizh taolioù-gwidre Bro-C'hall. Ret eo anzav, avat, na vije bet morse posubl trec'h ar C'hallaoued ma n'o dije ket kavet en hor mesk an dreitourien a zigoras frank dezho dorioù ar vro d'o lakaat d'ober o reuz enni.

Hiziv n'emañ ket ken e barr he brud an urzh kozh. Ar pep retañ — ar feiz a vank dezhi, hag aroueziet eo he zonkadur gant diskar he sevenadur. Tra ma tichal he galloud, e kresk lanv ar renkadoù hag ar pobloù gwasket o stourm evit o frankiz. Arabat sellout a-dreñv deomp evit klask lakaat da advevañ doareoù aet da get. Talvezout a ra an istor da zisplegañ an amzer-vremañ ha da ziskouez an amzer-da-zont.

Keñveriet eo bet e gerzh ouzh an droellenn — anavezet mat gant ar Gelted — a zikouez dont-da-vezañ diehan an traoù. Arabat ivez sellout ouzh istor Breizh evel pa vefe dioutañ e-unan, distag diouzh istor sevenadur ar bed. Darempredoù don ha diehan a zo bet hag a vo, e Breizh evel e pep bro, etre an istor broadel hag emdroadur ar pobloù all. Ar gudenn hiziv eo penaos e kavo Breizh ul lec'h er bed nevez a savo diwar dismantroù ar bed kozh.

Gwir eo ne da ket atav an trec'h gant ar re greñv. Mont a ra peurliesañ gant ar re boellek, avat. Ar re a zo gouest da welout war be du e red an dour. An dud a ra an istor hag an istor a ra an dud. N'eo ket ret deomp furchal pell en hon eñvor evit meizañ penaos, dre levezon an den-mañ-den, eo bet heñchet war an tu-mañ-tu ar pezh a anvomp Emsav Breizh. Ken aes all eo gwelout ivez penaos an darvoudoù a ro d'an dud ar galloud na vijent bet morse gouest da gaout hepto. Daou hent a vez digor eta dirak ar renerien - dud. Hollbouezus eo an dibab a reont rak bez'e c'hellont faziañ. Muioc'h-mui hon eus ezhomm hiziv a dud gant ur weladurezh ledan da verzout kudennoù ar mare. Tud a vo ganto daoulagad an erer a sell betek penn pellañ an ec'honder.

« Ar pep retañ evit un emsav politikel », eme unan, « eo kaout ur brederouriezh vat hag efedus. » Da grediñ eo na vije ket bet ken pouezus kudenn diazez an emsav ur c'hant vloaz bennak a zo, pa oa divrall diazez an emsav ur c'hant avat eo deut da vezañ pouezus-holl dre ma'z eus diouganoù splann o tiskouez emaomp krog gant ur marevezh nevez en istor an denelezh. Studi an istor a vo evidomp ur benveg dispar d'hor skoazellañ da sevel un diazez start d'hon emsav. Drezi e vo diskleriet deomp abegoù an traoù a zo bet hag ar stumm a vo gant an traoù da zont. Diskouez a ray deomp arouezioù an diskar hag arouezioù an azganedigezh ; penaos e teu d'ar pobloù an emverzout a ro dezho an trec'h leun. Deskiñ a ray deomp n'eus netra spontus en traoù nevez, ha penaos e c'heller sellout outo gant daoulagad digor. Dre studiañ an istor e vimp gouest d'ober an diforc'h etre ar pezh a zo berrbad hag ar pezh a zo padus. Splann eo an dibab dirazomp. Pe e chomimp mouzet war hor c'horn douar o huñvreal e traoù aet da get, pe e vimp gouest da gompren ster an emdroadur, d'e zegemer evel ar ret istorel ha d'ober gantañ hervez ijin natur hor pobl. Ma'z eomp gant an hent kentañ e vo graet hepdomp hag a-enep deomp ar c'hemmoù a rank c'hoarvezout. Ma'z eomp gant an hent all, avat, Pobl Vreizh a selaouo ac'hanomp hag e teuimp a-benn da sevel hon ti broadel diouzh ar c'hiz nevez, gant mein hor bro.

R. K. D.

ROPERZH BRUCE

Nevenoe Bro-Skos

gant Rojer GAUDAIRE

E dibenn an 13vet kantved, e teuas en e greñvañ ar stourm garv ha fuilh a bade, evit ar vuhez end-eeun, abaoe tost da vil vloaz etre ar Gelted tramor hag an Angled-Saozon. An emgannlec'h a voe Bro-Skos hag ar c'hadour meur Roperzh Bruce, an hini m'eo dleet mat dezhañ an anv a « Nevenoe Bro-Skos », evel ma vo diskouezet amañ da heul.

En amzer-se e gwirionez, Bro-Skos a oa ouzh he gwelout keltiekoc'h eget hiziv : da skouer ar bobl a rae gant ar yezh c'houezelek dre-holl nemet er Gevred, hag ar gizioù kozh a oa chomet bev-buhezek.

Padal ar saoznekaat en doa kroget, siwazh, e kalz brientinien ha pennoù bras, hag ar re-mañ ne oant ket atav brogarourien eus an dibab en abeg d'an eurejoù gant Saozezed, d'an douareier perc'hennet ganto en tu all d'ar border, hag ivez da hollvedadegezh ur marevezh n'anaveze ket c'hoazh hor « Stadoù » dinatur a-vremañ. Anat eo eta e veze lodenn vrasañ ar re uhel dedennetoc'h d'en em gannañ kenetrezo o klask skrapañ an douar-mañ-douar digant o amezeien eget da labourat evit diwallidigezh o bro. Ha Bro-Skos evelato n'oa bet biskoazh en ur seurt argoll !

...Feiz, goude marv Aleksandr III (1286) hag e verc'h vihanañ (1290) e oa aet da get al lignez roueel skosat. C'hoantidi niverus — en o zouez dreist-holl Yann Balliol ha tad-kozh Roperzh Bruce — a c'houlennas ar gurunenn, hogen hini ebet ne reas un emglev war e anv ha setu perak roue Bro-Saoz, Edouarz Iañ, den gwidreus hag oberiant ma oa unan, a gavas an tu da vezañ anvet e-giz « tredeog ». Kaerat degouezh evit degas da wir huñvre a-viskoazh ar Saozon : ar renerezh war holl bobloù an inizi !

Edouarz 'en em zisklerias a-du gant Yann Balliol, hag hemañ neuze a voe lakaet war gador Vro-Skos (miz du 1292). Iskis a-walc'h avat, ne fellas ket dezhañ bezañ ur « roue e dalc'h » hag en em sevel a reas a-enep ur beli kavet re bounner.

Ar vrezeliadenn - se a voe merket peurgetket gant seziz Berwick (8.000 den lazhadeget gant ar Saozon da heul o

gounid) ha trec'hidigezh dispi ar Balliol e Dunban. Bro-Skos a oa faezhet-divalav hag an darn vuiañ eus an uhelidi a blegas da lezenn Edouarz : en o metoù Roperzh Bruce, deuet d'e 22 vloaz d'ar c'houlz-se. (1296)

Koulskoude ar bobl skosat, hi, ne oa ket tuet da blegañ ha setu ma en em vodas un toullad brogarourien en-dro da Wilherm Wallace : hag hemañ, skoazellet gant ar gouerien, da bigosat dibaouez luioù ar Saozon. Roperzh a gemeras perzh ivez er stourmadoù — ur wech an amzer d'an neubeutañ — hogen a-benn ar fin, anzav a reas adarre e sujidigezh da Edouarz, e miz Ebrel 1302.

Abalamour da betra ? Amañ ez eo ret meizañ tro-spered Roperzh Bruce. War a seblante, e oa al lañs gant ar Skosed, hogen Wallace a laboure goude-holl evit ar Vallioled hag o c'henseurted ar Gommined. Hag hon den yaouank e oa sanket don en e spered e wir dezhañ da vezañ roue. Perak n'en em harpfe ket war Edouarz evit diskar da gentañ e gevezerien ? Goude-se e vefe gwelet ! D'an ampoent Roperzh ne oa ket c'hoazh ur brogarour evel Wallace : ur politiker mailh ne lavaran ket, c'hoant dezhañ da gaout ar gurunenn ne vern dre be hent.

Roperzh neuze a roas un tamm sikour da Edouarz pa zeuas hemañ a-nevez da vrezeliñ e Bro-Skos ha largentezioù ar roue kozh a gouezhas puilh warnañ. A-benn nebeut Wallace a voe tapet gant ar Saozon ha lazhet didruez (23 a viz Eost 1305), hogen diwar neuze ez eas war zigreskiñ levezon Roperzh e lez Londrez.

Perak ar c'hemm-se ? Marteze dre ma oa bet kavet e diellioù Wallace paperioù a lakae e damwel un emglev bennak etre Roperzh hag an emsavidi ; marteze ivez dre ma n'en em douelle ket ar Saozon, forzh penaos, a-zivout e lealded en o c'heñver... Bezet pe vezet, Bruce a oa diskred warnañ hiviziken, hag aze ' mañ hep mar pennabeg e youl da beurhastañ an traoù a-daol-trumm. Lazhañ a reas eta e-unan e Dumfries ar « C'homin Ruz », e gevezer pennañ manet er vro, hag embann a reas war an taol ar « brezel santel » evit argas an estren kuit eus Bro-Skos.

Souezhus a-walc'h da gentañ-holl, un darn vras eus an uhelidi a heulias anezhañ — o tiskouez anat e oa bet aozet an dra a-werso — ha kurunennet e voe ganto e Scone, ar gêrbenn geltiek kozh (27 a viz Meurzh 1306). Roperzh ne oa ket ken bremañ un denjentil bennak eus ar Grennamzer o klask kas da benn menozioù lorc'hus, met rener e bobl o stourm evit he buhez hag evit he dazont, ur gwir a « Nevenoe Bro-Skos ».

Edouarz Iañ diouzh e du en doa komprenet raktal e troe

an darvoudoù da fall evitañ... Gervel a reas ul lu bras hag eñ prim-ha-prim etrezek an Hanternoz.

Ar brezel a zigoras fallik a-walc'h evit ar Gelted, rak ar Saozon a oa mestr war holl greñvlec'hioù Bro-Skos hag o soudarded stank-kenañ. Roperzh a voe rediet da implijout « politikerezh an argadadennoù » ha darbet e voe dezhañ meur a wech bezañ paket gant e enebourien. Goude bezañ stourmet kalonek er c'hrec'hiennoù hag er geunioù, dav ' voe dezhañ eta klask repu e-pad ur pennad en inizi ar C'hornog, 'lec'h n'en doa nemet mignoned fealr. Hag ar Saozon da wastañ ar vro, da voureviañ, da grougañ ha da zibennañ ar vrogarourien a gouezhe etre o skilfoù. Ar re a chome avat (ha niver an emsavidi a greske bemdez-Doue) e verve muioc'h-mui enno kasoni ouzh an estren, ha pa zeuas Roperzh en-dro war an douar bras e derou ar bloavezh 1307, pep hini en doa c'hoant d'e harpañ gwelloc'h c'hoazh eget a-ziagent.

Adkroget e voe gant ur « chouanerezh » dibaouez a-enep kuchennoùigoù soudarded saoz. En ur ober evel-se, Roperzh n'en em lakae morse e riskl bras ha gouzout a rae ervat e oa an amzer o labourat evitañ. Ha feiz, an amzer a labouras en un doare burzhudus, rak d'ar 7 a viz Mezheven 1307 setu ma varvas Edouarz Itañ en e 68vet bloaz. A-raok tremen, gourc'hemenn a reas ar roue kozh d'e vab loc'hañ-diloc'hañ e eskern da bep lec'h e vefe krogad gant ar Skosed, betek ma ne vefe ket kabestret evit mat ur seurt enebour... Siwazh d'e anaon, ne zeuas morse an deiz-se avat !

Edouarz II evelato a oa disheñvel-krenn diouzh e dad. Hegarat, lennek, oc'h en em blijout gant an arzourien kent-oc'h eget gant ar gadourien, ne oa ket graet, tamm ebet, evit bezañ roue er 14vet kantved. Ouzhpenn-se, ne oa ket ar Saozon dre vras gwall-entanet ken gant ur brezel ken diaes all.

O tennañ e vad eus an dro-spered nevez-se, Roperzh a stagas raktal gant adc'honid kenreizhet e rouantelezh. Ar pal kentañ da dizhout a oa peurunvanidigezh ar vro da zistrujañ galloud ar Vallioled hag ar Gommined hag o doa c'hoazh keneiled o labourat bremañ evel gwir dreitourien. Roperzh eta a astennas diouzh tro e veli war gontelezhioù Aberdeen ha Buchan er Biz, war ar Ross en Hanternoz, war an Argyll er Gwalarn, war ar Galloway er Mervent, e arme o vont atav war greskiñ. En hañv 1309, ar c'hestell n'oa nemeto ken e dalc'h Edouarz en tu all d'ar Forth ha d'ar Clyde a oa Banff, Dundee, Perth ha Stirling, an daoumañ avat sellet evel dic'hallus da gemer. Arzav e voe d'ar brezel e-pad ur bloavezh, betek ma aloubas Edouarz Bro-Skos en hañv 1310, hogen o vezañ n'he doa ket gellet e arme

vras kemer krog er « chouaned », distreiñ a reas buan a-walc'h war-du ar C'hreisteiz.

Ret eo krediñ e oa bet dija cheñchet evit mat penn d'ar vazh. rak e miz Eost 1311 hag evit ar wech kentañ, Roperzh Bruce a aloubas Bro-Saoz d'e dro. Ar Northumberland hag al Lothian (lodenn Vro-Skos saoznekaet, er Gevred) a baeas un truaj evit kaout ar peoc'h. E 1312 e c'hoarvezas an hevelep tra. E 1313, kastell Ferth hag Enez Vanav a zo digabestret hag Hanternoz Bro-Saoz a bae un truaj all, o talvezout betek Gwengolo 1314. E-keit-se ar Skosed a echu frankizadur o mammvro en ur gemer al Lothian (daskor kastell Din-Edin : C'hwevrer 1314).

Edouarz II, chalet-meurbet gant an darvoudoù-se, a gavas dezhañ e oa ret hiviziken pe c'hoari trumm ouzh ar Skosed pe goll an abadenn... Sevel a reas eta ul lu bras-spontus evit ar Grennamzer : daoust ma'z eo diaes gouzout e niver resis en abeg da enep-lavarioù ar skridourien gozh, bez' e oa ennañ tost da 20.000 soudard war droad, gant marc'heien ha gwaregerien a-vil-vern (e-touez ar re ziwezhañ-mañ, siwazh, ur bagad gopridi eus Bro-Gembre). An engroez-se, goude bezañ bet bodet e tro-war-droioù Berneick, a sko trema an Hanternoz ar buanañ ar gwellañ evit klask dishualañ gwarnizon saoz Stirling, bet kelc'hiet gant Edouarz, breur Roperzh. En un dervezhiad-kerzhed, d'ar sadorn 22 a viz Mezheven 1314, ar Saozon a redas ar 35 km etre Din-Edin ha Falkirk. Tizh a oa warno. M'o dije gouezet petra oa ouzh o gortoz !

D'ar sul 23, an daou lu a gejas an eil gant egile dirak Stirling, war ar strizh-douar lagennek hag hanter-goadek, ar C'harv e anv, etre ar stêrioù Forth ha Bannock, el lec'h m'en em guzh kêriadenn vihan Bannockburn.

Ar Saozon a hañval bezañ dreist e pep keñver, hogen re a c'hopridi, tud diyoulek, a zo en o mesk ha skuizh-bras int war-bouez bale. Ar Skosed er c'hontrol, 6.000 anezho pe wardro, a zo brogarourien graet ganto o menoz da drec'hiñ pe da vervel war an dachenn. Hag o c'hedal emaint, diskuizh-flamm... Ha setu ma voe diskolpet en deiz-se end-eeun ar ragarmead saoz he doa klasket tagañ dibled.

D'al lun 24, diouzh ar beure, kalonekaet gant trec'h an derc'hent, ar Skosed a yelas a-razailh ouzh o enebourien... Goude un emgann a-rendakoù, ferv ha didruez, ha dre ijinbrezel Roperzh, ar Saozon a gilas ha prestik a dec'has kuit ez-diroll, en ur lezel preizhoù divuzul. Gonezet he doa Bro-Skos e Bannockburn pouezusañ emgann hec'h istor : evel evit Breizh da heul trec'h Ballon, kantvedoù a frankiz a oa hiviziken dirazi.

Kemeret en doa Roperzh e rouantelezh dre an armoù. He

dieubidigezh avat a chome da vezañ degemeret ez-ofisiel gant Bro-Saoz ha dreist-holl gant Rom, galloud brasañ ar marehont.

Ar Saozon a nac'he dalc'hmat anzav o doa kollet pep spi war vestroniezh Bro-Skos ha 13 vloaz brezel a voe ret evit lakaat anezho da blegañ war ar poent-se. Hanternoz Bro-Saoz a voe neuze redadeget diehan ha gwastet-diwastet. Kaeroc'h c'hoazh : e 1315 Edouarz Burns a zilestras en Iwerzhon evit argas an enebourien kuit ac'halen ivez ha kurunenn ar c'hoar geltiek a voe roet dezhañ (Mae 1316), hogen siwazh menoziad meur ar genskoazell etrekeltiek n' oa ket sanket don a-walc'h en holl sperejoù : ar brezel-diabarzh a darzhas hag Edouarz a voe lazhet e Dundalk (Here 1318). E-keit-se, korvigelloù ar roue saoz a gendalc'he dirak ar Pab, hag hemañ ne felle ket dezhañ atav anavezout Roperzh e-giz roue.

A-benn ar fin, skuizhet gant ur seurt doare-ober, ar bobl skosat a zeuas ur wech muioc'h war sikour he rener. Goude ma voe anvet Roperzh (dre m'en doa divizet dinac'h krenn pep skrid pelloc'h, ken na vefe ket chomlec'hiet gant e anv a roue), Breujoù Bras a 'n em vodas en Arbroath (Ebrel 1320) hag a gasas d'ar Pab un embann istorel, ar c'haerañ end-eeun bet lakaet biskoazh dre skrid gant ur bobl.

Goude bezañ degaset en-dro da goun an emgannoù kalonek evit an emrenerezh, an embann a lavare : « Roperzh Bruce a zo hor Roue. Dezhañ ni'zo dleourien ha youl start hon eus d'e heuliañ e pep hent, dre m'emañ ar gwir gantañ, koulz ha dre m'en deus adc'honezet deomp hor frankizioù. Ma teufe d'ar Priñs-se avat trubardiñ ar menozioù hon eus stourmet evito a-gevret, ma teufe dezhañ asantiñ da blegañ da roue pe da bobl Vro-Saoz, taolet e vefe er-maez rag-eeun evel un enebour ha ni a lakafe unan all war ar gador. Pa ne chomfe bev nemet kant ac'hanomp, morse ne blegfemp da lezenn ar Saozon, rak n'eo ket evit ar Pinvidigezhioù, nag ar C'hlod, nag an Enor zoken hon eus stourmet, hogen evit ar Frankiz ha ne zlefe bezañ kollet gant den ebet nemet gant e vuhez ».

An embann-se a reas e c'hlaouenn e Rom, hogen levezon Edouard II a vane bepred dreist-pouezus du-hont. Krogadoù a voe c'hoazh eta etre an div vro : ar Saozon avat a oa bremañ koll bewech hag Edouarz III a glaskas aloubiñ Bro - Skos añ ivez : gwall-gannet e voe d'e dro ha kompren a reas ne oa netra ken da ober. Kalz broadoù a-hend-all o doa anavezet dija emrenerezh Bro-Skos ha Bro-Saoz a rankas soublañ neuze d'ar Iañ a viz Meurzh 1328. Gourzrec'h Roperzh a oa : peurc'hraet e voe pa anavezas ar Pab anezhañ

(13 a viz Mezheven 1329), hogen ne welas ket an deiz-se : mervel a reas ur sizhun a-raok, en e 55 bloaz.

Kaset en doa Roperzh Bruce da benn un ober divent. A drugarez dezhañ, buhez vroadel Bro-Skos a oa bet savetaet penn-da-benn evit pevar c'hantved ha m'en dije kavet, evel en e bobl, sikour gwirion e-lec'h enebiezh er broioù keltiek all, piv 'oar ?, marteze en dije gret kalz gwelloc'h c'hoazh...

Daoust pe zaoust, ra vezo miret mat ar gentel roet gantañ ! Ra vezo e anv enoret da viken e-touez ar Gelted !

■

Kit en-dro da gaout ho mestr ; ha lavarit dezhañ n'omp ket deut amañ d'ober emglev, hogen da stourm ha da zieubiñ Bro-Skos.

Komzoù WALLACE d'ar venec'h saoz dut d'e gaout a-berzh ar roue Edouarz I kent an emgann e Pont Stirling.

Ar Manaveg

Kar eo ar manaveg da yezhoù Alba hag Iwerzhon, dres evel m'eo kar ar c'herneveg da yezhoù Kembre ha Breizh ; evel ar c'herneveg ivez en deus ar manaveg gouzañvet kement diwar levezon ar saozneg ken ez eo aet, koulz lavarout, da get. Truezus-bras eo eta an istor anezhañ ha diaes e vezo reiñ, en ur pennad berr, holl beragoù ha pennabegoù e ziskar : hogen, hep mont re hir gant an traoù, e vezo klasket displegañ feal ar gudenn.

Emichañs e voe Manav, e penn kentañ an amzervezh kristen, ur greizenn vras a ouiziegezh keltiek ha, koulskoude, n'eus bet kavet biskoazh en enezenn dornskrid keltiek ebet. Lakaat a c'heller e voe kaset da Iwerzhon ar paperennoù prizius pa dec'has di ar venec'h a-zirak argadadegoù ar Bikted hag ar Vikinged ; pe neuze e voent distrujet gant an alouberien. Bezet a vezo, ret eo anzav na ouezer tra eus ar vuhez sevenadurel en enezenn kent ar pevarzekvet kantved.

Un dra 'zo a laka istor Manav disheñvel-krenn diouzh istor Kembre, Iwerzhon pe Vreizh : abaoe mil bloaz hag ouzhpenn emañ aet da get en enezenn gouenn ar renerien gelt. Eus 800 betek 1266 e voe an enezenn dindan galloud Skandinaviz ha goude-se e kouezhas e beli roueed a orin norsek hag a rene ivez war an Inizi skosat ; e 1403 e voe roet gant Herri IV ar Saoz, trec'het gantañ Skosiz, da Sir John Stanley, a zeuas e c'hourvibien da vezañ anavezet evel *Earls of Derby* ; Duged Atholl a biaouas da ziwezhañ an enezenn, betek ma voe prenet diganto e 1828 gant ar gouarnamant saoz. Abaoe emañ renet, en anv Roue Bro-Saoz, gant, gant ul *Lieutenant Governor*, daoust m'hon eus tizhet mirout hor Breujoù kozh, an *House of Keys* hag an *Tynwald Court*. Enez Vanav a zo bet enta, e-doug 500 vloaz hag ouzhpenn, dindan reolennoù ar Saozon, gant ar saozneg da yezh-stad enni.

Dre ret, avat, e oa anavezet ar manaveg er vuhez ofisiel peogwir — betek kant vloaz 'zo — e veze komzet gouezeleg gant an holl, ha gouezeleg hepken gant kalz. E-se e veze klevet ar yezh vroadel el lezioù-barn hag en ilizoù : hiziv an deiz ne vez graet degemer dezhi nemet d'ar 5 a viz gouhere, pa vez embannet, diwar lein menez an Tynwald, un diverrañ eus an holl lezennoù votet er Breujoù e-doug ar bloaz.

Ken abred eo bet dilezet ar yezh gant renkadoù uhelañ ar gevredigezh ma n'eus, koulz lavarout, lennegezh ebet e manaveg. Ar skrid kentañ e gouezeleg Manav a zo un droïdigezh

diwar ar « Book of Common Prayer » kempennet e 1610 gant eskob an enezenn — ur C'hembread anvet Phillips — hag embannet e 1893 hepken. Diazezet e voe ar manaveg skrivet e dibenn an XVIII-vet kantved gant ar vinistred vetodist ha, siwazh, un doare soniadouriezhel a fardjont evitañ, e-lec'h kemer gant Iwerzhoniz ha Skosiz an doare gouezelek : ken e voe rannet da vat Manaviz diouzh o c'henyezhegerien. Etre 1748 ha 1819 e voe embannet an Aviel, an Testamant Nevez hag ar Vibl. Himnoù, sarmonioù ha levrioù a zeuas da heul. Mojennoù ha barzhonegoù-pobl, avat, n'eus ket kalz ha skridoù lennegel n'eus tamm.

Tonket e oa ar manaveg d'ar marv pa voe savet en enezenn, goude 1870, skolioù a oa kenteliet enno saozneg — ha saozneg hepken. Dre na dalveze ar yezh vroadel da netra, n'oulas ket mui ar gerent komz manaveg ouzh o bugale hag evel-se e voe peurechuet er gêr al labour kroget er skol. E 1874 e oa ouzhpenn 12.000 manaveger. E 1901 ne chome ken nemet 4.400 ; e 1911, 2.300 ; e 1921 e oa war-dro 900 hag hiziv e c'heller kontañ an holl anezho war bizied an daou zorn. A-benn 10 vloaz, moarvat, e vezint aet holl da anaon ha marv e vezo da vat gouenn ar vanavegerien a-vihanik.

Goulennet e vezo : « Hag eñ n'eus bet graet tra, hag eñ ne reer tra bremañ, evit ar manaveg ? » Labour vat a zo bet graet, hag a vez graet atav, gant brogarourien a youl, met gwall-nebeut a zo anezho hag an darn vrasañ eus Manaviz ne gemeront dudi ebet gant ar yezh vroadel.

Ar *Manx Society* (1858-1907) an hini eo a stagas gant al labour, hag embann, pe adembann, a reas levrioù a-bouez evel Yezhadur ha Geriadur an Dr. Kelly, koulz ha geriadur koshoc'h Cregeen, dastumadennoù *carvals* (barzhonegoù relijiel), ul levr gwerzioù-pobl hag un droïdigezh diwar *Paradoz Kollet* Milton. E 1889 e voe krouet *Yn Cheshaght Ghailckagh*, ar Gevredigezh Vanavek, hag hiziv an deiz c'hoazh e talc'h da voulañ levrioù : lakaat a ra ivez lidañ, pevar pe bemp gwech ar bloaz, servijoù gouezelek en ilizoù pe chapelioù.

Anvioù all a zle bezañ meneget. An Ao J.J. Kneen, M. A. — Doue d'e bardono —, ouzhpenn reiñ kentelioù manavek a-hed e vuhez, en deus embannet ur *Grammar of the Manx Language*, levrioù-deskiñ a bep seurt hag un *English-Manx Pronouncing Dictionary*, hag a zo, war un dro gant *First Lessons in Manx* Edmund Goodwin, an oberennoù implijet bremañ gant studierien ar yezh. An Dr. John Clague hag an Ao. W. H. Gill — Doue d'o fardono — a zastumas hag a embannas kanaouennoù kozh en o *Manx National Song Book*. An Dr. Clague a skrivas ivez, e manaveg hag e saozneg, ul levr *Reminiscences* a gonter ennañ boazioù ha mojennoù kozh.

Ur bagad tud — bihan ar bagad met pennek an dud — a striv atav a holl galon ha n'eo ket en aner : nevez 'zo eo bet anavezet ar manaveg, gant an *Education Authority*, evel danvez evit ar skolioù noz *(Evening Schools)* ha gopret e vez ar vanavegourien koulz hag ar gelennerien all. Bremañ e vez graet skol e Douglas, Ramsey, Peel ha Rusken, hag 50 diskibl a zeu.

N'heller ket chom hep menegiñ labour kaer an *Irish Folklore Commission* dindan renerezh an Ao. S. Delargy : enskrivet eo bet war bladennoù mouezh hor manavegerien diwezhañ hag evel-se, da nebeutañ, ne varvo ket penn-da-benn ar yezh hengounel. Nevez 'zo, ivez, ez eus bet kaset gant renerien ar *Manx Museum* ur manaveger yaouank da zeskiñ gant tud an *Irish Folklore Commission* e Dulenn micher ar werinouriezh hag aboe emañ en enezenn o tastum kement a chom eus gouiziegezh hon hendadoù. Menegiñ a c'hellan ivez e labourer kalz bremañ er *Manx Museum* da studiañ an dornskridoù manavek a zo bet lezet da boultrenniñ eno, dianav d'an holl.

Met, a vo lavaret, hag eñ e vezo komzet manaveg adarre, deiz pe zeiz ? Bremañ hon eus al levrioù, hag ar gelennerien. Bremañ ez eus, dreist-holl, e kalz Manaviz ul lorc'h brasoc'h-brasañ gant o gouenn hag o broadelezh. Kelenner on en ur skol-etre nevez digoret en enezenn — ar skol-etre nemeti, a-hend-all, a vije ur Manavad er penn anezhi — : er skol-se e vez kenteliet manaveg e-pad an eurvezhioù dieub hag hervez un enklask graet gant *Manx Society* ar skol ez eus daouzek diskibl dre gant a-du gant ar manaveg.

N'eo ket marv c'hoazh ar yezh kozh ha ne c'hello mervel keit ha ma chomo bev, er re a zo bremañ war an dachenn, ar youl da stourm ha da labourat eviti.

JUAN Y GEILL

Skrivet gantañ e saozneg evit *Al Liamm* ha lakaet e brezhoneg gant Per Denez.

Ene ar bobl a vev en he yezh.

Goethe

Teir c'hanaouenn

dastumet gant

Maodez Glanndour

PERAK OUT DIGOUSK EN NOZ ?

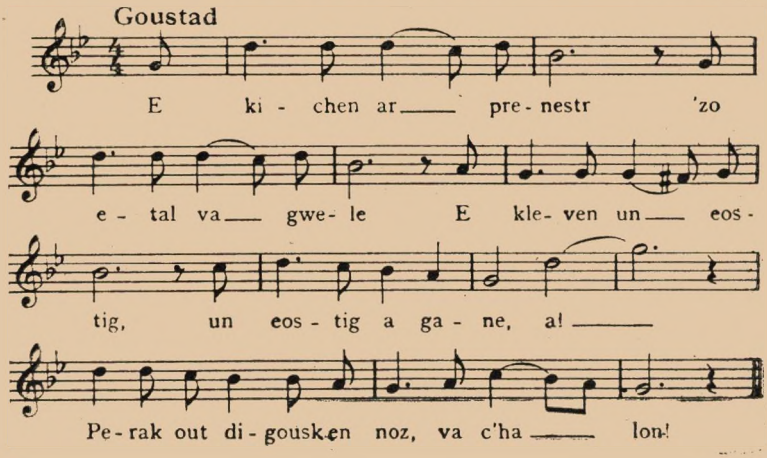

1. E-kichen ar prenestr 'zo e-tal va gwele
   E kleven un eostig, un eostig a gane, a !
   Perak out digousk en noz, va c'halon !

2. Penaos c'hellfe huniñ ur galon drubuilhet
   Ma 'z eus enni dudi gant prederi mesket, a !
   Perak out digousk en noz, va c'halon !

3. An dudi da glevout ur vouezh dous o kanañ
   Hag heuliañ ur pried, 'n e gichen da venañ, a !

4. Evit ur vuhez 'pad, n'eo ket koulzig amzer,
   N'eo ket evit ur bloaz, nag ur bloavezh hanter, a !

5. Kenavo Tad ha Mamm, breudeur ha c'hoarezed,
   An ti 'ranker kuitaat, goude deiz an eured, a !

Ton breizhek kozh.

TRI MARTOLOD A ENEZ GROA

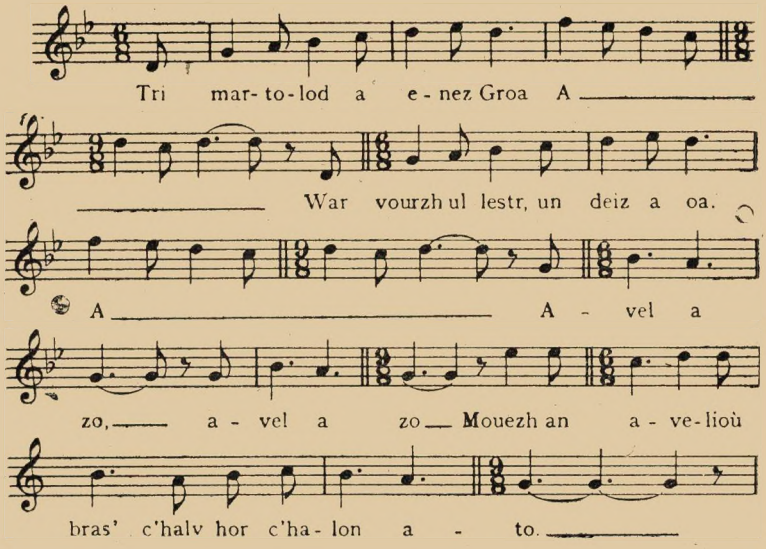

1. Tri martolod a enez Groa.
   War vourzh ul lestr, un deiz a oa.

2. O vont eus Groa da gaout Breizh Veur,
   'Savas avel eus ar Reter.

3. « Pign en delez, martolod skañv,
   'Vit pakañ ar gouel uhelañ. »

4. Ar martolod en deus pignet,
   Betek ar beg ez eo savet.

5. Met ur varrenn a zo torret :
   An den er mor a zo kouezet.

6. « Lakit ar vagig war an dour,
   Ha prim d'e glask en avel sourr ».

7. Siwazh ! Netra n'o deus kavet
   Met e votoù hag e voned.

8. Hag e lavarjont da Zoue
   De profundis 'vit e ene.

9. Padal, paotred, war-raok, bepred,
   Vit al labour 'zo dimp tonket.

FANTIG BOURDEL

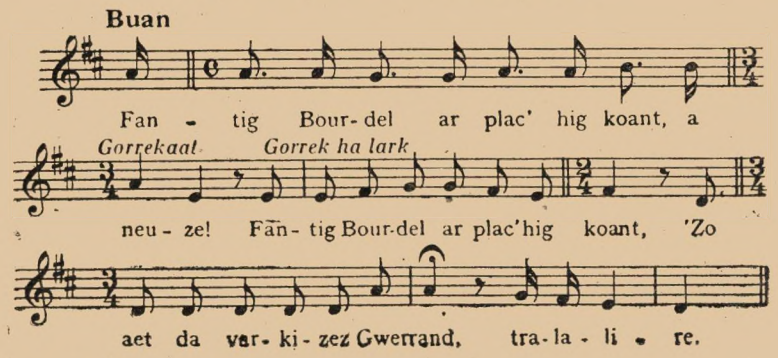

1. Fantig Bourdel ar plac'hig koant, a neuze !
   'Zo aet da varkizez Gwerrand, tralalire !
2. Fantig Bourdel a zemate
   'Barzh ar c'hastell pan arrue :
3. Demat ha joa 'barzh an ti-mañ,
   Markiz Gwerrand pelec'h emañ ?
4. 'Barzh en Gwerrand, dindan ar sal
   Ez eus ur feuteun dour klouar.
5. 'Zo outi ur skudell arc'hant
   'Vit dirollañ ar merc'hed koant.
6. An dro d'ar c'hastell he deus graet
   'Tal ar feunteun eo digouezhet
7. Ar skudell arc'hant 'deus kavet,
   He leiz a zour he deus evet...
8. 'N aotroù Markiz a lavare
   D'e baotr marchosi en deiz-se :
9. Kempennit din va c'harroñs kloz
   Ma 'z in da Vontroulez fenoz.
10. Pa oa o tiskenn ru Minieg
    E vezent gant an holl gwelet.
11. Ha ma lavare paotred Kêr :
    Erru ar Varkizez er gêr.
12. Hag ar Markiz a lavare
    Da Fantig Bourdel en deiz-se :
13. Tavit, Fantig, na ouelit ket,
    Me 'zeuy a-wechoù d'ho kwelet.

Tom Klevet e Sant Jili ar c'hoad
Komzoù hervez ur son Kozh brezhoneg.

Brezhoneg ar bobl ha Brezhoneg eeun

Un den hag en deus graet kalz evit hor yezh a skrive din nevez'zo ne oa ket a-walc'h reiñ d'ar vrezhonegerien skridoù enno gerioù a anavezent ; ret e oa ivez reiñ dezho skridoù enno troioù-lavar a anavezent.

Ar wirionez a zo gantañ. Bez' ez eus un nebeut traoù amañ, evelkent, hag a ranker lakaat sklaer.

Tud 'zo -ne gav ket din e vefe va c'henskriver e-mesk an dudse-o deus un tammig diskred war ar Brezhoneg Eeun, dre ma soñjont ez eo un doare « esperanto » pe « brezhoneg-kador » evel ma lavaren.

Ar c'hontrol eo : ar Brezhoneg Eeun a zo savet diwar ar yezh, dres evel ma vez komzet, ha n'eus ennañ netra « ijinet » a-enep reolennoù ar yezh-se. Kement tra a lavarer e brezhoneg a zo Brezhoneg Eeun, keit -se a zo a bouez bras- ha ma reer gant gerioù ar Brezhoneg Eeun.

Bremañ, ret eo ansav ivez ne c'heller ket kaout pep tra war un dro. Ma fell deoc'h tremen hep un darn vras eus ar gerioù, e rankit ivez tremen hep un darn vras eus an troioù-lavar. Ur bern gerioù kaer, hag ur bern troioù-lavar kaer a rank chom er-maez. Ar priz eo a dleer paeañ da gaout ur benveg aes evit skignañ buan ar brezhoneg dre Vreizh a-bezh, hag ar Brezhoneg Eeun n'eo nemet an dra-se.

Sellomp mat koulskoude. Er mizioù tremenet eo bet « Kelc'h Gwalarn » hag a zalc'h pennek gant e labour didrouz, hag er-maez eus pep tabut, -o lakaat skridoù kozh savet e yezh ar bobl e Brezhoneg Eeun, prest da vezañ moulet kerkent ha ma vo tu, hervez an hent merket. (Sellit ouzh pennadoù « Ar Stourm Nevez » war AL LIAMM, niverennoù 8 ha 10).

Souezhet on bet va-unan o kavout ne oa d'ober alies nemet adskrivañ, hep kemmañ netra, a-boan ur gerig bennak ur wech an amzer. Ma n'eus nemet war-dro 1.400 ger e Brezhoneg Eeun, a-walc'h eo ar re-se da zisplegañ un niver dreist-kred eus an troioù-lavar a glever bemdez war ar maez.

Kalz a dud a stourm evit hor yezh a goll o foan hag a amzer dre na fell ket dezho kompren e rankont diazezañ o labour war ar ouiziegezh, ha n'eo ket war o faltazi. N'eo ket gant faltazi e saver un ti, pe e kempenner ul liorzh. Un tamm faltazi ne ra ket a zroug, marteze, met da gentañ-holl e ranker kaout gouiziegezh. Sevel un ti eo micher an tisavour ; kempenn ul liorzh eo micher al liorzhour. Hag adsevel -pe sevel- ur yezh eo micher ar yezhour. Pa lavaran yezhour, n'eo ket « yezhoniour », an den a studi ar yezhoù, a fell din lavarout ; lavarout a ran an den a studi ar yezhoù evel darn eus buhez ar pobloù hag ar broioù.

ROPARZ HEMON

(Me a zalc'ho, kelc'hgelaouenn kevredad ar c'helc'hioù keltiek, meurzh-ebrel 1949).

Brezhoneg bev

— **O** vont... E pelec'h e vez lavaret **o** ? E m'lez, er Vro Vigoudenn, e Treger, n'em eus klevet bishoazh nemet **e** : **e** vont... (gwenedeg : é vonet).

E Dirinonn ha tro-dro e seblant bezañ **e**. E Landreger e vije **o**.

— Hevelep evit « memes, heñvel ». Klevet : **heñvel** dra a c'hoarvez ganin. War a zo bet lavaret din-me n'eo ket reizh implij hevelep (= « such », tel, telle) evit memes.

N'on ket evit respont amañ peogwir ne deo ket anavezet **hevelèp** ganin evel ger bev.

— Petra eo : ur **blougorn** (= korrig ? krakden ?).

Lennet em eus un tu bennak e talvez a orin **blogorn** pe **blougorn** kement ha « kole yaouank », a zo c'hoazh blouc'h e gorn.

— Chordet (?) e oa bet din va spered.

Chordet n'eo ket anavezet e Dirinonn. Anavezet-mat eo e Landreger (**a dour-se a zo jordet**, da skouer pa vez pell o virviñ). Talvezout a ra kement ha « sorset », o tont eus ar ger « sord » (galleg « sort »), **sordet** eo a vije eta ar stumm reizh.

— Liester **marc'h-houarn**

Liester **marc'h-houarn** a zo **marc'hoù-houarn** e Dirinonn-Loperc'hed koulz hag e Landreger.

— Penaos displegañ d'am skolidi peur implij **eo** hag **a zo** war lerc'h **piv** (?) **Piv** (a zo, eo) an den a...

Piv eo an den a..., galleg : **qui est ce...**

Piv a zo aze..., galleg : **qui est...**

— Ar c'hemm a zo etre : **gouloù** (em gouloù) ha **sklerijenn** (em sklerijenn).

Ne gredan ket e vije lavaret « em sklerijenn ». A-hend-all ; ur gouloù a zo un dra hag a daol sklerijenn. Enebet ouzh **ar gouloù** : **ar skeud**, ouzh **ar sklerijenn** : **an deñvalijenn**. A-wechoù e seblant e c'helljed implij an eil evit egile : ouzh sklerijenn al loar pe ouzh gouloù al loar (an hini kentañ an anavezetañ koulskoude).

— Ar c'hemm a zo etre: **skeud** (er skeud) ha **disheol** (en disheol). Ar c'hemm etre **skeud** ha **disheol** a zo aes. **E skeud** un dra bennak e vezer peurliesañ ; e-lec'h **en disheol** a vez implijet alies e-unan.

E galleg : **e (r) skeud...** : **dans** l'ombre (de)...
en disheol... : **à** l'ombre.

Goulennoù digant **Kerlann.**

Respontoù gant Kongar.

KLASK A REER, evit miz Here, ur skolaerez pe ur mestr-kelenner, o c'houzout mat brezhoneg ha boas da gelenn. — Skrivañ d'ar gelaouenn.

Geriou gwenedek ha geriou romanek

Meneget eo gant an ao. 'n abad Riou e-barzh « Al Liamm », nnn. II, p. 41, ar verb gwenedek **heudeñ,** da lavaret eo « hualañ ». Teurel evezh n'eo ar ger gwenedek-se nemet ur ger romanek, evit doare, ha setu perak eo anavezet neket e Plouhernin hepken, war harzoù ar brezhoneg hag ar galleg, hogen e bro-Roazhon ivez, lec'h na gomzer ket ken brezhoneg eizh kantved' zo, mar deo bet komzet ar brezhoneg eno gant plouziz ar vro ! Ret eo deomp hen anzav : **muioc'h a c'herioù romanek** — kalz muioc'h siwazh - — **a zo en em silet e brezhoneg eget a c'herioù brezhonek er romaneg.** Teofil Jeusset en doa roet gwechall roll ar gerioù keltiek-rik a zo manet bev e galleg Breizh-Uhel : **rouez-tre ez int, e gwirionez.** Niverusmeurbet eo, en enep, ar gerioù romanek a zo par e brezhoneg hag e galleg Breizh-Uhel. Touellet e oa bet ganto Fañch an Uhel, mestr war dachenn ar brezhoneg, hogen yezhoniour e nep doare, pa responte d'an ao. Adolf Orain hag en doa kinniget dezhañ ur Glosenaire des Patois d'Ille-etVilaine... Laouen e oa o kavout kement a c'herioù brezhonek e galleg Breizh-Uhel... An dra enep-krenn a oa, evit gwir.

An darn vuiañ eus ar gerioù disheñvel a gaver e rannyezh Gwened (nemet un toullad gerioù brezhonek kozh ankounac'haet er rannyezhoù all) a zo **gerioù a orin romanek.**

Tennoc'h eo bet ar stourm evit ar yezh e bro-Wened eget e lec'h all, dre ma oa niverusoc'h ar C'halian-Romaned war vord habask ar « Mor-Bihan ». Ac'halen ar brezel didruez a oa savet e mare Gwereg (Waroch) e-enep ar « Franked ». Diwar ar stourm-se eo ez eo manet : I) ar pouez-mouezh henvrezhonek sounnet war ar silabenn diwezhañ gant levezon ar romaneg bet komzet er vro ; 2) kalz a c'herioù romanek. Diaes-tre e vefe kas anezho kuit ker boaz ma 'z int bremañ e brezhoneg. Hogen, n'on ket ali d'o implij e brezhoneg unvan.

E-touez an dud nevez, Arzel Even eo an hini en deus pleustret warno. Karout a rafen gwelout e labour kaset da benn hag embannet. Neuze, e vefe aesoc'h dispartiañ ar gerioù keltiek degaset eus Breizh-Veur diouzh ar gerioù romanek bet amprestet en Arvorig digant ar re drec'het.

Melar JOSIG.

Grit bruderezh evit SKOL OBER
Kentelioù brezhoneg ha kembraeg dre lizher
Marc'harid GOURLAOUENN
30, rue de la Corderie - DOUARNENEZ (Fin.)

UN TROC'HAD BREZHONEG BEV, gant an Ao. Thos, urcher e Kastellin.

Klevet e Plonevez-ar-Faou :

— **Ne baeoc'h ket ? Diwallit mat, me gaso ar c'hi truilhek war ho tro !** (ar c'hi truilhek = an urcher).

Klevet e Plovodiern :

— **Ne fiñv ket, dao 'vo deoc'h mont da furediñ 'neoñ** (anezhañ) (ar fured = an urcher)

Klevet e Kastellin :

— **Hemañ a vez atav gantañ el loar a-raok ar miz** (=berrek e fin ar miz)

— **Danvez ar minor ne ya ket morse gant ar bleiz, met gant e ward** (tuteur)

— **Aet eo Yann war e varc'h, rak Yann en deus botoù berr** (= krog ur barrad gwarizi e Yann rak gwarizius eo dre natur)

— **Homañ a zo kroget ar big en he skouarn** (= kouezhet eo e karantez evit ur paotr)

Klevet e Sant-Kouli :

— **Ar mevel a labour mat-tre mes ret e vez bep an amzer lakaat yeanoù (gennoù) gantañ** (= bountañ warnañ evit ma labourfe)

Klevet e Karaez :

— **Homañ 'zo un tamm gwiniz du abred, mes dao 'vo dei diwall ouzh ar rev** (= yaouank eo da vont gant paotred, dezhi da ziwall ma vefe tapet gant bugel)

Klevet e Lesneven :

— **Hemañ a zo bet ret stagañ dezhañ an dabouliñ ouzh e revr** (e galleg : on lui a enlevé l'administration de ses biens et on les a confiés à un conseil judiciaire)

— **Me ' gaso dezhañ e eureval (arreval) d'ar gêr, ur poent a deuio me a lardo dezhañ e billig** (= ne goll netra evit gortoz)

— Reiñ **pour** (pe : **kaol**) da unan bennak (e veuliñ)

ANVIOU TUD BREIZH. — Gant dudi ha gounid e lennomp war « La Bretagne à Paris » ar studiadennoù diwar-benn hon anvioù-tud diwar bluenn Fañch Gourvil a zo moarvat an den barrekañ e Breizh da c'houzout diouzh anvioù hag anvioù-lec'h hor bro. Keuz hon eus avat d'al levr en defe gellet sevel ha n'eo ket bet embannet c'hoazh, labour e vuhez-pad o vezañ chomet war fichennoù. Dalc'het e vo soñj eus ar studiadennoù bet embannet gantañ gwechall war « STUR » o respont rik ha rak d'ar vrizh-ouiziegezh o ren en darn vuiañ eus an displegadurioù roet gant Taldir e « La Clef des Noms ».

Betek-hen avat, war « La Bretagne » ne welomp nemet anvioù-tud diverret diouzh ar galleg, galleg ar Grenn-Amzer peurliesañ. Ar re-se a vez anezho stank e Breizh, anat eo, met hag ar re all ? Diwar ar pezh a lennjomp war « STUR » e teskjomp meur a dra dudius a-zivout anvioù degaset eus Breizh-Veur gant hon tadoù-kozh, anvioù klodus evel : GLEVAREC, GUYOMARC'H hag all. Ne oa se nemet un tañva avat. E Breizh n'eo ket divadezet an dud evel e Kembre, a drugarez Doue. Du-hont n'eus nemet : Davies-ed, Jones-ed, Williams-ed. Disheñvel eo e Breizh. Ar C'hallaoued, war-bouez nebeut, o deus bet lezet ganeomp hon anvioù brezhonek kozh. Ar re-se a vez anezho stank e Breizh, anat eo, met hag ar re all ? Diwar MAREC) da skouer ster e anv, pa vezo bet lavaret dezhañ gant pe hendad meur eo bet douget gwechall hag e pelec'h e vez meneg

anezhañ, er « Mabinogion » dre skouer, moarvat e vezo lorc'h ennañ gant e anv hag e sello ouzh ar brezhoneg gant selloù estreget a-gent pa kave dezhañ ne oa mat hor yezh nemet da envel traoù boutin ar vuhez bemdeziek, pe da gas ar chatal er-maez.

KERLANN

HOL LENNERIEN A SKRIV. — Ne lavarin ket deoc'h hoc'h eus kemeret lec'h « Gwalarn », nann. Lec'h « Sav » kentoc'h gant ho perzhioù mat hag ho perzhioù gwanoc'h.

Gourc'hemennoù da gentañ evit ar c'hemm degaset er golo ha bezañ dilezet al liv gwer heugus a-walc'h a oa kent.

Kalz re a fazioù-moulañ a chom avat c'hoazh un tammig e pep lec'h.

An danvez ? Ar pep gwellañ hag ivez kalz traoù dister. Ar pep gwellañ moarvat ar varzhoniezh atav, an trec'h a-bell avat o chom gant an daou varzh anavezet-mat : Maodez Glanndour ha Roparz Hemon, hogen tri barzhoneg Benead an niv. 10 a zo ivez danvez enno.

« Pirc'hirin kala-goañv » F. Elies a zo un dra graer, moarvat an hini wellañ eus ar rummad kontadennoù bet embannet war al Liamm.

An tamall brasañ a rin eo an doare da embann « Kad Mag Tured ». Evel m'emañ ne vo ket lennet gant 25 eus 250 koumananter « Al Liamm » (ha c'hoazh). Un danevell eo hag a zo diaes da heuliañ, arabat eta he zroc'hañ a dammoù bihan, ret en enep, embann war un dro 30 pe 40 pajenn.

En ho « notennoù » e kaver a bep seurt ha dudius int dre-se. Barnadennoù P.P. diwar-benn an oberoù ha kemm ho kelaouenn a zo tost-tre d'ar re a rajen. Ne blij ket din kennebeut ho taou anv (war ar golo da nebeutañ) ha « Douar ar Yaouankiz » a ve ar gwellañ moarvat (hogen abegoù a zo moarvat da virout an anv evel m'emañ).

Un dra hag am laka atav da hegasiñ eo lenn « abad » e-lec'h « aotrou » dirak anv ur beleg. Perak degemer boazioù estren hep abeg. Implijomp « aotrou beleg », hag « abad » a vo dereat e implij pa vo un abad e gwirionez.

Un dra hag a vije mat ober marteze, sevel ur gevrenn a-ratozh evit studi ar yezh, disparti eus ar peurrest eus ar gelaouenn. Eno e vije bodet alioù, kinnigoù, rolloù-gerioù, pennadoù zoken e skritur trefoet, hep aon da lakaat mesk er yezh unvan degemeret, hogen enni peadra d'ar yezheien da studiañ.

F. K.

Prenit ha bzudit

levr an Tad Eujen

"Buhez hor salver Jesus-Krist"

E-gwerzh e ti ar Vuhez Kristen
Couvent des Capucins, ROSCOFF
C.C.P. NANTES 209-81
450 pajenn, 500 lur, 550 dre ar post

NOTENNOU

PROFOU. — Degouezhet eo ganimp ar profoù-mañ abaoe an niverenn diwezhañ :

Jouanneau, 600 lur ; A. Gwazdoue, 400 ; A. Hemlin, 100 ; Kelc'h keltiek Caen, 50 ; R. Sinou, 100 ; Mona Steven, 400 ; Quatrebœufs, 500 ; Lt Souffes, 8500 ; It. K., 2400 ; digant ur gall, dre P. D., 150 ; Yann Thomas, 1.000 (diner ar yezh) ; Soulard, 400 ; It. V. de Bellaing, 400 ; dizanv, 100 ; It. Bricler, 1.400 ; Per Denez ha Morwena Steven da geñver o dimeziñ 6.000 ; O. Quidna, 100.

Setu, miz dre miz, niver ar profoù degemeret er bloaz-mañ :

Genver, 5.000 lur ; c'hwevrer, 450 ; meurzh, 5.300 ; ebrel, 19.400 ; mae, 650 ; mezheven, 11.550 ; gouere, 9.400.

Hor brasañ trugarez d'ar brofourien galonek.

DEIZIADUR 1950. — Treset gant Per Peron e vez gwerzhet 5 skoed ar skouerenn (ar mizoù-kas a ranker paeañ ouzhpenn). D'ar re a bren d'an neheutañ 25 deiziadur, ez eo gwerzhet 10 lur. Prizioù a-ratozh a zo graet d'ar genwerzhourien a fell dezho prenañ an deiziadur d'ober bruderezh evit o stal (ul lodenn e gwenn a zo war an deiziadur evit se). D'ar genwerzhourien pe d'ar strolladoù a hlijfe dezho lakaat moulañ hruderezh evit o stal pe o strollad, e koustfe 500 lur, n'eus forzh pet skouerenn e kemerfent. — Skrivañ da : G. Le Moal, 8, place de la Bourse, Nantes (Loire-Inf.). — Kas an arc'hant da P. Le Bihan, 1, av. Marceau, Trappes (S.-et-O.) C. C. P. Paris 5349-06.

RET EO HOR SKOAZELLAN. — Ma brenfe pep koumananter « Al Liamm - Tir na n-og » 25 skouerenn eus hon deiziadur, 7.500 a vije gwerzhet hag ur yalc'hadig mat a arc'hant a gouezfe en hor c'hef.

Ha piv n'eo ket gouest da brenañ 25 deiziadur (war-dro 275 lur e koustfe) ? Piv n'eo ket gouest da werzhañ en dro dezhañ un toulladig deiziadurioù ?

Ouzhpenn se, lezet eo bet e gwenn darn vrasañ pajenn diwezhañ an deiziadur. Gallout a reer implij anezhañ evit skrivañ da geñver an deiz-ha-bloaz, e-lec'h prenañ kartennoù post.

TREC'H KENTAN. — Un arnodenn a zo bet dalc'het e Pariz, e Kêr-Vreizh, d'an 29 a viz Mezheven.

A zo bet degemeret :

— Reun Ansker, meneg mat-tre
— Yvon Prunennek, meneg mat-tre
— Yann Plunier, meneg mat
— Mikael Kerlann, meneg mat
— Herve Skav, meneg mat
— Yann Goaz, meneg mat-a-walc'h.

AR SIMBOL ADARRE. — Klevet hon eus a-berzh-mat e vez implijet ar SIMBOL e skol gristen ar baotred, e Pouldreuzig (Mezheven 1949). Daoust ha gwir eo ? Ur wech c'hoazh e pedomp hol lennerien da gas deomp keleier resis diwar-benn an holl skolioù a gastizer enno ar vugale a gomz brezhoneg.

AR BREZHONEG ER C'HENWERZH. — Bep an amzer e vez graet bruderezh dre ar brezhoneg — met n'eo ket gant brogarourien na zoken gant Breizhiz. Setu amañ da heul testenn ar skritell lakaet e miz Merzhevenn gant ar gevredigezh **Docks de l'Ouest** war mogerioù kêr Douarnenez. DOCKS DE L'OUEST — ou DOCKS AR L'HUSHEOL — Ar brassa Société evit ar Magadurez e Breiz — AGARFE FERMI ER GUEAR-MAN — evit digor eur Chommerez-boued — EUN TY PE LOD EUZ EUN TY — (Magasin pe eur Gambr evit se, eur Gegin, diou Gambr, eur C'hourt ha Prenez. — Proposi al Lojamanchou du fermi d'an Entrepôts Docks de l'Ouest, boulevard Vincent Gâche, NANTES — Ar chonverz a vo roet da genta d'ar perc'hen-ty pe d'ar re a gavo lojamanchou — Eur Prim ha vezo great d'han hini a gavo eun ty — AR Société DOCKS AR C'HUZ-HEOL, oajet a 25 vloas — o département. — Ar perchen-ty hoy ar Jerant n'hodeuz ket eta da veza nec'het.

Gant **Chommerez-boued** e troer ar galleg **succursale** ha gant **eur c'hourt ha Prenez** e troer **une cour et commodités.**

BUREV BREIZHAT AN ERGERZH EVIT KELTIA HAG AR BED - HOLL. — Ar gevredigezh nevez - mañ a c'houlenn digant kenskriverien diskleriadennoù diwar-benn an ergerzh hag ar werinoniezh en o bro, o rannvro, o c'hêr, hag ivez kartennoù, luc'hskendennoù, levrioù, levrioùigoù, timbroù.

En eskemm e kinnig ar gevredigezh reiñ keloù ha deskadurezh diwar-benn ar broioù keltiek ha dreist-holl diwar-benn Breizh.

Skrivañ da : J. P. Coraud, 55, Bois-Hercé, Nantes 7 C.

KELEIER.

— Ganet eo Ronan, mab Abel Omnes e Plouvouskant (Bro-Dreger). Yac'h ar vamm hag ar bugel.

Annaig ha Youenn Olier a zo laouen o kemenn deoc'h, o deus bet ur verc'hig, Mari-Annaig Katell, d'ar 15 a viz Mezheven 1949 e Kistreberzh.

Hor c'heneil Yann-Ber D'haese hag e wreg a zo bet ganet ur mab dezho, Alan Vari e anv, e Groslay, d'an 2 a viz Ebrel.

Hor gwellañ hetoù d'an tri breizhadig nevez hag hor gourc'hemennoù d' o zud.

— Eured Yann Gwionvarc'h ha Lina Bale eus kelc'h Montroulez a zo bet lidet en iliz St-Marzhin, d'ar 26 a viz gouere 1949.

— Per Denez ha Morwena Steven a zo laouen o kemenn deoc'h int bet euredet e chapel Sant-Yann-Vadezour, Treboul gozh, d'an 18 a viz Gouhere.

Hor gwellañ hetoù a evurusted d'ar priedoù nevez.

— Marvet eo e Pariz, d'an 18 a viz Mae, en oad a 53 bloaz, an Ao. Yann Floc'h, rener levrdi keltiek Pariz hag un ti - moulerezh e Mayenne.

Pediñ a reomp e wreg hag e vugale da zegemer hon tristañ gourc'hemennoù a gengañv.

BUHEZ KÊR-VREIZH. — E ti Bretoned Pariz ez eo bet aozet gant Kerlann, Erwan Tymen, an It. Galbrun, un diskouezadeg diwar-benn Keltia, he deus, padet 3 sizhun (28 a viz Mae — 18 a viz Mezheven). Kelennus eo bet d'an holl gwelout eno kartennoù, kartennoùpost, levrioù, ha lizhiri kaset gant Kelted. — D'an 28 a viz Mae o deus graet Yann Boupinod ha Per ar Bihan ur brezegenn diwar-benn

Kembre. D'ar 4 a viz Mezheven e konte Alan Guel eñvorennoù fromus ha kentelius, c'hwerv ha c'hwek tro-ha-tro, eus e veaj e Bro-Iwerzhon.

Krouet eo bet nevez 'zo e Pariz, ur gevredigezh, « Telenn Arvor », he fal skignañ sonerezh Breizh hag harpañ ar sonourien yaouank. Kentañ abadenn ar gevredigezh nevez a vodas e sal Kêr-Vreizh un toullad a selaouerien evezhiek, d'ar 4 a viz gouere. War ar roll e oa kanaouennoù poblel ha pezhioù Jean Cras, Wuillaume, Jean Huré, an daou anv diwezhañ o vezañ reoù Gallaoued dedennet gant danvez Breizh. Berzh penn-da-benn he deus graet ar vodadenn, ha n' hellomp nemet reiñ meuleudi, d'an It. Nicole Jeanne Julien, ouzh ar piano, d'an dimezelled Lisette Calvez ha Germaine Tanghe, a reas gant ar violoñs hag ar violoñsel, da ganerien youank « Amzer-da-Zont » ha da aozer ar gouel, Yann Plunier. Ra gendalc'hint holl bremañ gant an erv boulc'het !

DA C'HOUZOUT. — En dastumadenn « Les Etudes » miz here 1948, an Tad d'Ouince a zanevell buan awalc'h buhez an tad Jesuit Jozeb Huby, marv d'ar 7 a viz eost diwezhañ.

Bet ganet e Kastel-Aodren (12-12-48), mârv e Laniscat, parrez c'henidik e dud, e oa **Jozeb Huby** ur Breizhad a ouenn hag a demzspered. Dija, 300 vloaz araok, e oa bet graet brud d'ar jesuited gant un Tad Huby. Hini hor c'hantved-ni a oa un den desket-tre anezhañ, en deus skrivet meur a bennad ha meur a levr, diwar-benn ar Skritur Sakr, dreist-holl. Un donezon ispisial en devoa, evit lakaat traoù uhel da vezañ komprenet aes gant an dud. Labouret en deus kalz evit deskiñ d'e vreudeur yaouank, ha d'ar bobl gristen ster ha talvoudegezh ar Skriturioù. Ouzhpenn ha gwelloc'h : un den santel ha madelezhus-kenañ e voe, doujet ha karet gant an holl.

Marv eo ivez nevez 'zo ur Jesuit all, Aogust HAOUISEE, ganet e Evran, bro St-Brieg, da zeiz kentañ miz here 1877. Misioner e Bro Sina, anvet da eskob Changhaï e 1931, e kreskas eston levezon an Iliz er pikol kêr-se. Tiez evit ar glañvourion, an dud diskiant, skolioù evit pep rummad a skolidi, ilizoù, manatioù a bep seurt, a voe savet gantañ e-pad bloavezhioù fonnus meurbet daoust d'an diasterioù spontus. Daeroù c'hwerv a voe skuilhet war e arched gant ur bobl a-bezh, he devoa kollet ur rener kalonek hag un tad leun a vadelezh.

Ul levr hag a ra trouz, en deizioù-mañ, leun a dalvoudegezh hag a skiant-prenet evel ma 'z eo — eo hini an Tad J. Goarnisson, mezeg — « Le Guide Médical africain » a zo bet skrivet gant un medisin breizhat, deut da vezañ Tad gwenn er Volta uhel — Graet gantañ e studi e Skol-Veur Roazhon, an Tad Goarnisson en deus labouret kalz evit kas da get ar c'hleñvedoù e vez ar Vorianed gwall-dizhet ganto : al lorgnez, an droug - kousked, h. a. Seurt tud a zegas enor d'o bro.

MARV DOUGLAS HYDE. — Douglas Hyde rener kozh Iwerzhon, ha gwerinoniour brudet, a zo marvet un nebeut deizioù a-raok Vallée.

Evel Vallée an Dr. Hyde a voe ganet e 1860 hag eveltañ e varvas d'an oad a 89 bloaz. O daou o doa kerent ha ne ouient ket yezh ar

Vro. Evel ma teskas Vallée ar brezhoneg gant tud diwar-dro Gwengamp ha Landreger, Douglas Hyde a zeskas gouezeleg gant kouerien Roscommon.

A-hed o buhez o deus renet o daou an hevelep stourm evit yezh o zadoù. Met Dr. Hyde en devoe ur gopr evit e labour : anvet e voe Rener Iwerzhon.

Setu m'emañ ar Bed Keltiek a-bezh e kañv, un nebeut mizioù 'zo e oa Kembre gant marv T. G. Jones, neuze Breizh gant marv Mordiern ha Vallée, bremañ Iwerzhon gant hini an Dr. Hyde.

Kemer a reomp perzh e kañv Iwerzhon a-gevred gant an holl vroioù keltiek.

DIWAR-BENN AL LIZHERENNOU IWERZHONAT. — Bez ' ez eus triwec'h lizherenn en iwerzhoneg : ABCDEFGHI, LMNOP, RS TU.

Evel ma oar an holl e vez gant al lizherennoù-se stummoù ispisial. E gwirionez n'eus nemet **g, r** hag **s** hag a vije disheñvel-mat diouzh an hevelep lizherennoù anvet « roman ».

An doare diouti hec'h-unan d'ober gant al lizherenneg dibar-se treuzanvet « lizherenneg iwerzhonat » n'eo ket iwerzhonat e mod ebet, degaset eo bet gant abostoled kristen kentañ deuet da Iwerzhon eus an Douar-Bras e-kerz ar pempvet hag ar c'hwec'hvet kantved goude Hor Salver. D'ar c'houlz e oa e boaz gant holl venec'h manatioù an Douar-Bras p'edont o sevel o dornskridoù e latin hag e gresianeg.

Perak e talc'h Iwerzhoniz neuze, en oad bremañ da ober gant o skritur a orin estren ? Gouezeleg Bro-Alba n'eo bet skrivet biskoazh gant al lizherennoù-se. Kar-tost eo koulskoude d'an iwerzhoneg, glanoc'h egetañ e meur a stumm, diwar am eus klevet.

Dalc'hmat eo bet graet gant al lizherenneg « roman » evel ma ra Kembreiz, Breizhiz, Manaviz ha Kerneveuriz pa skrivont o yezh keltiek dezho-i, evel ma ra holl vroioù all e lec'h all.

E gwirionez, luzius eo ar skritur « iwerzhonat d'an daoulagad * Kaer eo avat, dreist-holl evit an talbennoù. Perak neuze ne rafe ket Iwerzhoniz gant al lizherennoù roman etrevroadel pa voulont skridoù boutin — gouarnamant Eire en deus bet graet se c'hoazh — o virout stummoù ispisial al lizherenneg brizh-iwerzhonat evit moulañ talbennoù hepken pe evit seveniñ mouladurioù arzel ?

KERLANN

* Dre ne vez rak-pik ebet war **i** (nemet a-wechoù un tired) ne lenner ket mat, dre skouer **in** diouzh **m.**

DA C'HOUZOUT. — Estreget en Enez Iwerzhon e kaver e pep bro geltiek, (nemet Manav, a zo un enezenn vihan) ur rann diouzh ar vro hag a vez nac'het outi. — Ouzh Eire, pemp kontelezh an hanternoz : Londonderry, Antrim, Tyrone, Fermanegh, Armagh, ha Down (Doire Cholum Chille, Aontruim, Tir Eoghain, Fearmonach, Ard Mhacha, Conndae an Duin er yezh c'houezelek) a zo e dalc'h ar Saozon . — Ouzh Alba : Cumberland. — Ouzh Kembre : Monmouth (Menoe e brezhoneg). — Ouzh Kerne-Veur : un tamm mat eus Devon (e kembraeg : Dyfnaint pe Devent e brezhoneg) . — Hag ouzh Breizh, anat d'an holl, bro an Naoned (Loire-Inférieure, e yezh hor rannerien).

KERLANN

PLADENNOU DA ZESKIN AN IWERZHONEG a c'heller prenañ e ti « Linguaphone » : 2 rummad a zo , 9000 lur pep hini anezho. — 12, rue Lincoln, Paris (8),

GORSEDD KERNE-VEUR a zo bet dalc'het e Sant-Aostell d'an 3 ha d'ar 4 a viz Gwengolo. Al lidoù a zo bet graet e-tal maen-hir Menez Charlez d'ar sadorn. D'ar sul ez eo bet lidet un oferenn e kerneveg penn-da-benn en iliz Sant-Aostell, gant Car Fentynyou, Map Melyn hag ar chaloni Roberts.

GORSEDD DOLGELLAU, (Merioneth, Kembre) a zo bet dalc'het e derou viz Eost. An Ao-Tymen, sekretour Emsav Keltiek Breizh a zo bet di en anv ar gevredigezh-se, hag an Itron Galbrun, renerez kevredigezh ar c'helc'hioù Keltiek, ha moarvat Breizhiz arall.

BREURIEZH AL LEVRIOU BREZHONEK. — Hor c'heneiled eus Roazhon o deus savet ur gevredigezh, he fal gwerzhañ ul lod bras eus al levrioù brezhonek bet moulet er bloavezhioù diwezhañ ha dastum arc'hant da embann oberennoù nevez en hor yezh. Fellout a ra BALB ledanaat kelc'h ar re a lenn brezhoneg,dre ober ar muiañ ar gwellañ a vruderezh. Klask a ra bretoned yaouank, a vo paeet mat, evit gwerzhañ levrioù. — Diskleriadurioù ha roll al levrioù da werzhañ a c'heller goulenn digant burev BALB : 8, rue Legraverend, Rennes. — C.C.P. 1171-35 RENNES.

SOCIETAS POLYGLOTTICA UNIVERSALIS. — Ar gevredigezh-mañ a zo he fal ober troidigezhioù eus oberoù 'zo e pep yezh. 200 kenskriver he deus, o kas dezhi en o yezh, bep ar mare, an destenn da dreiñ. An tachennoù pleustret warno a zo liesdoare. Er mare-mañ e vezer o treiñ « How to speak English » gant Munters.

Ar strivoù graet betek-hen gant ar gevredigezh evit kavout ur c'henskriver breizhat a zo manet difrouezh. D'ar re dedennet gant al labour-se, skrivañ da : Pierre Notaerts, Boîte Postale 1039, Bruxelles.

GALVADENNOU. — Ma fell doc'h kaout an tañva eus labour hor mignon L. Lok war vuhez hag oberoù ar Gonideg, lennit « Bulletin de l'Association Bretonne 1948 » nevez-moulet. Allas ! evit lakaat moulañ al levr kentañ ennañ « Buhez hag oberoù », yalc'h an oberour a yafe da hesk.

Goulenn a ra, eta, skoazell digant e genvroiz. Pediñ a ra ar re a garfe kaout al levr da gas o anv d'an Dr Dujardin - Saint-Renan, Finistère. Koust a rafe 500 lur da vezañ paeet pa zegouezhfe ganto al levr.

Danvez fonnus ha rouez a vezo ennañ koulz hag an hini a re da lennerien **Arvor** ar furcher brezhonek.

An Dr Dujardin a ro ivez da anaout d'e genvroiz ez eo damechu gantañ renkañ ar fichennoù dastumet e-pad tregont vloaz furcherezh. Renket int en doare-mañ 1°/buhez hag oberoù ar skrivagnerien vrezhonek. 2°/ istor berr ar yezh hag al lennegezh (Br. kozh, krenn - a, vremañ) levrlennadur, yezhadurioù, levrioù da zeskiñ ar yezh, warlerc'h pep kevrenn geriadurioù, geriadurioù diembann, geriadurioù ispisial, kollokoù, bevennoù ar yezh, eilyezhoù, anvioù-tud, anvioù-lec'h, brezhoneg-kembraeg-kerneveg, kanaouennoù, kantikoù, sonioù, kazetennoù, kelaouennoù, almanagoù h. a., ar c'hoariva, krennlavarioù, ar werzaoua.

O vezañ ma z ' eo re ger lakaat moulañ seurt oberoù — re nebeut a brenerien a zo — hor mignon a responto d'an neb a c'houlenno outañ tra pe dra diwar-benn hini pe hini eus ar c'hevrennoù-se (lakaat un timbr evit ar respont).

POURQUOI LES BRETONS S'EN VONT. — Skrivet eo bet gant an Ao. 'n abad Elie Gautier, a zo o pleustriñ abaoe pell diwar-benn

kudenn an divroerezh evit Aodoù-an-Hanternoz, ur studiadenn e daou levr war an divout-se : « **Un siècle d'indigence** » — « **La dure existence des paysans et des paysannes** ». Rakprenañ a c'heller betek miz kerzu pep hini anezho evit 225 lur, an daou a-gevret 425 lur. Mizoù-kas : 75 lur evit ul levr, 100 evit an daou. — Monsieur l'Abbé E. Gautier, 233, rue de Vaugirard, Paris (15e), C. C. P. 890-36 Rennes.

DA C'HOUZOUT. — « L'écho paroissial des Neiges », kelaouennig embannet gant beleien an Havr-Nevez, a zo skrivet e brezhoneg, e spagnoleg hag e poloneg. (Hervez « Le Havre », studiadenn douaroniezh-ar-c'hêrioù, gant Th. Nègre, 1947).

HEPDALE E MIZ EBREL

ul levr dispar 220 pajenn

ARZHUR BREIZH

gant

CLAUDE BERNARD

Troet dre Evezh an Aotrou **Yann-Vari LE GOFF**

Evit ma vo lakaet ho Skouerenn a gostez kasit an arc'hant

d'ar

B. A. L. B.
8, Rue Legraverend - RENNES
C. C. P. 1171-35

360 lur + 100 lur mizoù-post ouzhpenn
PRIZ

pep skouerenn goude ar mouladur :
400 lur + ar mizoù-kas

Imprimerie de « La Mouette »

Avenue de Paris — LA BAULE

Dépôt Légal : 3e Trimestre 1949

N° d'Impression : 4090

Le Gérant : P. LE BIHAN

E brezhoneg eeun

AR C'HORF DINDAN DREID

VA ZAD KOZH

Romantig-polis

moulet e stumm ul levrig-godell

gant ur golo skeudennet hag e liv

50 lur ar skouerenn

400 lur an dek skouerenn

Goulenn digant

R. HUON

Roud ar Roc'h, Lannion

C.C.P. 684-08 RENNES

ENEZ AR ROD

Romant meur LANGLEIZ

(ul levr ouzhpenn 300 pajenn)

Priz pep skouerenn

Priz pep skouerenn

war baper Kelaouenn ..... *825* lur

Gwenn ..... *925* lur

Kaer (tev)..... *1.100* lur

Mondial ..... *1.500* lur

Holl skouerennoù ar mouladur kentañ (700) a vo niverennet

Kas an arc'hant da :

X. DE LANGLAIS

7, R. Victor-Hugo - ROAZHON

C. C. P. 444-96 ROAZHON

120

AL LIAMM - TIR NA N-OG

Kelc'hgelaouenn daouviziek

Komanant 6 miz : 350 lur

Komanant - bloaz : 600 lur

Komanant-skoazell: 1000 lur

Rener : **Ronan HUON**

Roud ar Roc'h

LANNION (C.-du-N.)

Merour : **P. LE BIHAN**

1, Avenue Marceau, 1

TRAPPES (S.-et-O.)

C. C. 5349-06 Paris

"IMPRIMERIE LA MOUETTE"

Le Relecq

Priz : 180 lur